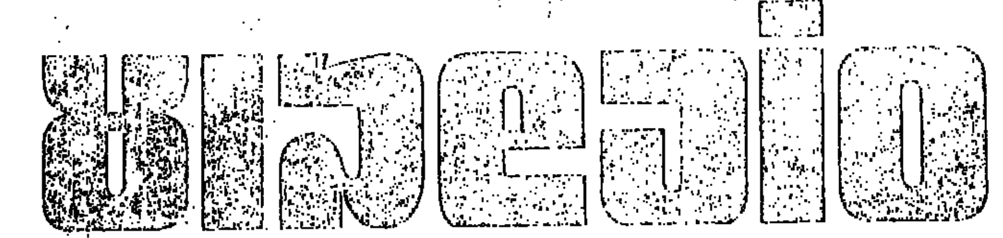

י' בשבט, תשמ"ח 29.1.1988

רשאד א־שאווה,
אבנים, אש ודם

ילדים במדים
מתרגלים
להרביץ

יהורם גאון,
כבר לא ילד

המצרך	קלוריות	המצרך	קלוריות
תפוחי אדמה	70	מצות	345
לחם	260	קמח	345
אורז מבושל	115	סולת	360
אטריות	380	קווקר	390
גריסי פנינה	355	קורנפלור	355
צנימים	355	סוכר לבן	400

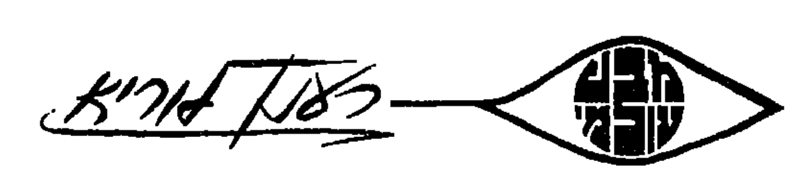
סופשבוע

י' בשבט, תשמ"ח 29.1.1988

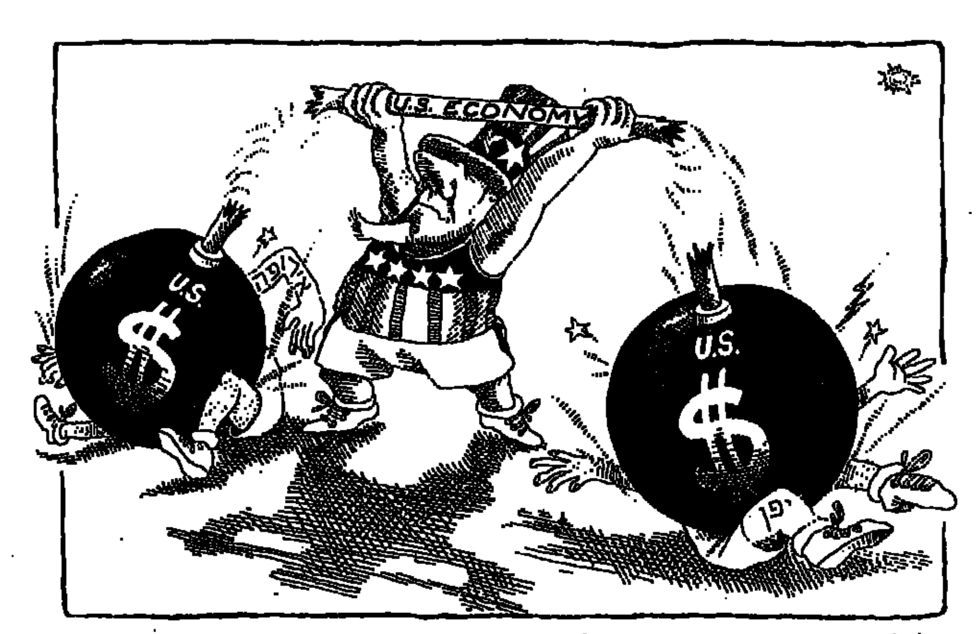
This Magazine Is a Supplement to
Maariv International Edition

שער: השאר אישאוה. 600 שנה בעזה
צלום: בני גלזר

עורך: עמי דור־און
סגנית עורך: דניאלה בוקשטיין
סגנית עורך: אורית הראל
עורך גרפי: יורם נאמן
מעצבות: שרי אנסקי, נטע גרינשפן
מזכירות: אורי דגן

כלכלה אמריקנית: הטכניקה המנצחת של הדולר הנופל

כלכלה סובייטית: הפתעות גדולות בדרך

החישלובת הגרעינית הסודית של פקיסטאן בקאחוטה: כאן מתרכז המאמץ ... נשק גרעיני

לפקיסטאן תהיה פצצת מימן. זוועה

הפקיסטאנים. מתחת למעטה דק של גינוני נימוס בריטיים מסתתרים מוסלמים פנאטיים שכבר מזמן הבינו שטוב שתהיה בבית פצצת אטום אחת או שתיים, ואם אפשר – גם מימן. הם גונבים סודות אטום על ימין ועל שמאל, מעופפים בעולם עם מזוודות מלאות כסף־תמורת־מידע, נעזרים בסינים ומבטיחים שיתוף פעולה גרעיני ללובים. סוף העולם יתחיל במזרח. או שנחבוש כאפייה ונתפלל לאללה.

מאת עמי דור־און ואלי טייכר

"פצצת האטום היא המפתח למועדון המדינות הגדולות במאה העשרים", אמר כאחרונה שליט לוב, מועמר קדאפי, באחת ההתוועדויות החצי־פוליטיות חצי־דתיות בטריפולי. "כלי פצצה אנו, עמי ערב, משולים למי שיורים בחץ וקשת, בעוד אוייבינו המציאו זה מכבר את אבק השריפה". וזה עוד לא הכל. קדאפי, שבשגעונו יש הרבה יותר הגיון מכפי שמייחסים לו במדינות המערב, אמר גם: "עשירי מדינות המפרץ הפרסי יושבים על מיליארדי דולרים ונדמים בעיני עצמם למלכי העולם. אבל למעשה הם רובצים על ערימות נייר ירוק, שערכו מידרדר מיום ליום, שאמריקה הדפיסה אותו ואמריקה היא שתיקח אותו מהם. אז יחזרו כל נערי השעשועים הסעודים הכוויתיים לעסוק במה שעסקו אבות אבותיהם קודם גילוי הנפט – מסחר מסוּעף בצואת גמלים".

קדאפי לא דיבר סתם. בתמימות או בשלומיאליות, אך תמיד בכושר המצאה, בקנאות ובנחרצות, עמל קדאפי להשיג נשק גרעיני. חודשים ספורים לאחר שתפס את השלטון בלוב, ב־1 בספטמבר 1969, שלח את יד ימינו, מייג'ור עבד אל סלאם ג'אלוד, לשיחה חשאית בקהיר עם נשיא מצרים דאז, נאצר.

"אני נוסע לפקין" אמר ג'אלוד לנאצר, יותר כהודעה ולא כבקשת עצה. "לרכוש פצצת אטום. לא פצצה גדולה. משהו קטן עד בינוני".

נאצר התייחס לעניין בספקנות, אך צייד את ג'אלוד ברצון מצרי עם שם בדוי, ונתן לו את ברכת הדרך לפגישה עם ראש ממשלת סין דאז, צ'ו אן לאי. צ'ו הודיע לג'אלוד בנימוס רב, שפצצות אטום, "אפילו קטנות", אינן עומדות למכירה, אך הוא לא העלה את ג'אלוד על המטוס הראשון בחזרה הביתה, אלא שירך בינו לבין מוסלמי אחר, שהיה לקדאפי בעל־ברית במחשבה ובמעשה. האיש היה זולפיקאר עלי בהוטו, ראש ממשלת פקיסטאן.

בספרו בעל השם הכמעט־נבואי "אם ירצחו אותי", כתב בהוטו: "ידוע לנו כי לישראל־היהודית ולדרום אפריקה יכולת גרעינית מלאה. גם לתרבות הנוצרית וההינדית יש יכולת כזו. גם למדינות הקומוניסטיות. רק לתרבות האיסלמית אין. מצב דברים זה עומד להשתנות".

לסין היה אינטרס לסייע לפקיסטאן בתכנית לייצר כלי נשק גרעיניים. לדברי צ'ו, הוכיחה ההיסטוריה שכל גילוי בתחום המדעי־צבאי או הגרעיני, נחשף במוקדם או במאוחר. כלומר: הפקיסטאנים יצליחו בסופו של דבר להשיג את הפצצה ומדוע לא תסייע סין בידם, ואפילו בעקיפין, לקצר את התהליך וכך לזכות בדריסת רגל באחת המדינות המוסלמיות, שעד אותה עת היו בתחומי ההשפעה אמריקנית או סובייטית. נימוק נוסף: הסינים רצו שלפקיסטאנים יהיה נשק גרעיני כדי לאיים על הודו, שכנה־יריבה לא סימפטית וידידת־ברית־המ.

זו היתה תחילת שיתוף הפעולה בין סין לפקיסטאן בתחום הגרעיני. בשלב מאוחר יותר, התברר לסינים כי יותר מכפי שהם יכולים לעזור לפקיסטאנים, יכולים הפקיסטאנים לסייע להם. היה זה אחרי מבצע הריגול האטומי המרשים והמוצלח שניהלה פקיסטאן בקהיליה האירופית, מבצע שניתן אולי להשוואה עם פרשת מרגלי האטום קלאוס פוקס ואלן מאי, שמסרו את סודות האטום של המערב לידי הסובייטים.

וזו היתה פרשת הריגול הפקיסטאנית: בניגוד לכללי הבטחון היסודיים, הורשה מדען האטום הפקיסטאני, ד"ר עבדול קאדר חאן, לעבוד במפעל הסודי ביותר להעשרת אורניום, שהקימו במשותף בריטניה, מערב־גרמניה והולנד בעיר אלמלו בהולנד. איש מהשותפים לא העלה בדעתו כי הוא נותן למעשה "רשיון ריגול" לחפרפרת פקיסטאנית. לאחר שלקח עמו, במארס 1976, את כל סודות המפעל, ובנוסף לכך את הרשימה הסודית של מאות החברות המספקות את הציוד למפעל – חזר ד"ר חאן למולדתו. בהתבסס על הידע הגנוב שהביא, בנו הפקיסטאנים בעיר קאהוטה, 20 מייל דרומית־מזרחית לבירת פקיסטאן, איסלאמאבאד, מפעל להעשרת אורניום, החריש ביותר בעולם, המוביל אותם ישירות בדרך לפצצת המימן. כן, מימן. אין טעות.

עוד לפני הקמת הכור בקאהוטה, היה לפקיסטאן כור גרעיני אחר, מדגם "קאנדו", סמוך לקראצ'י, שנרכש מקנדה בתחילת שנות השישים. הספקו של כור זה היה 137 מגאוואט, ואחד מיתרונותיו היה שמיוצר בו פלוטוניום, החומר הנפץ הגרעיני שעשה חל חורבות מהעיר היפאנית נגאסאקי. אולם פקיסטאן רצתה פצצה של ממש. ב־1976, חתמה "חוזה מיוחד" עם הגיבורה הנצחית בפרשיות האטומיות, צרפת, להקמת מפעל להפרדת פלוטוניום ממוטות האורניום המוקרנים בכור. המפעל הוקם במקום הקרוי צ'אסמה.

בגלל לחץ אמריקני כבד, החליטה צרפת באמצע 1978, להשעות את הסיוע למפעל להפרדת הפלוטוניום. אך הדבר היה משול לנעילת האורווה לאחר גניבת הסוסים. כל התכניות והמיפרטים כבר היו בידי פקיסטאן, כדבר ד"ר עבד אל־סלאם, חתן פרס נובל לפיסיקה: "הטכנולוגיה של הנשק הגרעיני אינה סודית. צריך רק, כמו בתשבץ, להציב את כל הפרטים במקום הנכון".

בכורים המפיקים פלוטוניום שיעור התפוקה של החומר הזה הוא גרם אחד ליום לערך, לכל מגאוואט. המסה הקריטית לפצצת אטום היא כ־5.79 ק"ג פלוטוניום. לפנינו איפוא כל הנתונים לחשב כמה פלוטוניום מפיקה פקיסטאן מדי שנה מאז 1981 – השנה בה סיימה להקים את מפעל ההפרדה – וכמה פצצות אטום יש ביכולה לייצר. ואמנם כך היא עושה בקרתנות, ומחסן הנשק הגרעיני שלה, הולך ומתמלא.

מרות הסיוע לפקיסטאן, ואולי בגללו, עקבה סין כל השנים אחר ההתקדמות הפקיסטאנית בתחום הגרעיני. סין הגיעה להישגים מרשימים בפיענות צופנים. אחד ההישגים היה פיצוח צופן כשפת אורדו, שהיה נהוג בין איסלאמאבאד, בית פקיסטאן, לבין שגרירויותיה ברחבי העולם. כך למדו הסינים על פרשת הריגול של ד"ר חאן, ואז התחבר להם כי התלמיד הפך למורה, וכי עכשיו יצאו הם ללמוד מהפקיסטאנים. הבנה זו הולידה את "העיסקה האטומית": הסינים קיבלו מפקיסטאן את רשימת 350 החברות במערב המייצרות פריטים להעשרת אורניום. הם גם הורשו לבדוק וללמוד את כל הפריטים והחלקים שרכשו הפקיסטאנים, באמצעות יצירת רשת של עשרות חברות־קש בכל רחבי העולם, במבצע ריגול הראוי להערצה. בתמורה, איפשרה סין לפקיסטאן לבצע ניסוי גרעיני במיתקן הניסויים הסיני בלופ־נור, במחוז סינקיאנג. הניסוי, אגב, הצליח.

קהילית מדעני הגרעין הפקיסטאנית התנגדה לניסוי בתחומי סין. "אפשר לבדוק יעילות של כלי נשק אטומיים בתנאי הדמייה במעבדה וגם מדינות צומחות בעולם מחזיקות נשק גרעיני מבלי לבצע ניסוי ביצוע גלוי", טענו המדענים. אולם בספטמבר 1979 גילה לוויין ריגול אמריקני בדרום האוקיאנוס השקט, התפרצות הדומה להבזק המתקבל מפיצוץ גרעיני קטן. זיא אול־חאק, שליט פקיסטאן, וכנראה גם בעלי בריתו הסינים, היו משוכנעים כי זה היה ניסוי גרעיני משותף ישראלי־דרום־אפריקני, ומשום כך כפה אול־חאק על הוועדה הפקיסטאנית לאנרגיה אטומית לבצע ניסוי דומה על אדמת סין.

בכך לקח אול־חאק על עצמו סיכון מחושב, משום שעל פי "תיקון סיימינגטון", אין מדינה העוסקת בפיתות או בניסוי נשק אטומי זכאית לקבל סיוע אמריקני. אך נוכח מצבה המיוחד של פקיסטאן, שיש לה גבול משותף בן 1350 מייל עם אפגניסטאן, ודרכה עוברת רוב האספקה למורדים – יכול היה אול־חאק להניח כי ממשל ארה"ב יתעלם מן העובדות, אם יגלה אותן, וייחס את הפיצוץ לסין מבלי להפסיק את הסיוע לפקיסטאן. וכך אמנם היה.

התכנית הגרעינית הפקיסטאנית צמחה דווקא מתהומות החורבן והייאוש. בנובמבר 1971 הנחילו כוחות הודיים תבוסה של קלון לצבא הפקיסטאני. בדצמבר איבדה פקיסטאן את מחוזה המזרחי, שבו התגוררו כמעט ששים אחוז מאוכלוסיית המדינה. המחוז האבוד הפך להיות המדינה העצמאית בנגלה־דש. פקיסטאן היתה, על פי הגדרת בהוטו עצמו, "בגובה דשא בעיני עצמה ובעיני העולם". ואולם בהוטו קורץ מחומר קשוח. כבר בינואר 1972 כינס את מיטב מדעני ארצו, למיפגש חשאי בעיר הזעירה והנידחת מולטאן. אחד המשתתפים במיפגש אמר כי "בין המשתתפים היו כמה וכמה אופנהיימרים". בהוטו שאל ישירות: "אנחנו זקוקים לפצצה אטומית. ליותר מאחת. האם תוכלו לייצר אותה?"

סיפר אחד המשתתפים: "היתה תדהמה של רגע. פקיסטאן היתה אז כל כך מדוהדרת ומרוסקת, שמבחינה תעשייתית לא יכולנו לייצר מכונת תפירה ומבחינה כימית, גם לא שתי גלולות אספירין. אך אחרי התדהמה באה מחשבה מפוכחת. ואחר כך תחושה של התעלות".

מי שעתיד היה להיות יו"ר הוועדה הפקיסטאנית לאנרגיה אטומית, ד"ר מוניר חאן, אמר: "אבל אנחנו זקוקים למיתקנים, לחומרים, לכלים ובעיקר לכסף. להרבה כסף".

"את כל אלה תקבלו" הבטיח בהוטו. "אך עכשיו יש לי שאלה נוספת. תוך כמה זמן תוכלו לייצר את הפצצה?".

מוניר חאן: "חמש שנים".

בהוטו הניד ראשו בשלילה. "זה זמן רב מדי", אמר, והושיט לעומתנו בתנועה דרמאטית שלוש אצבעות. אז", כך מתאר אחד המשתתפים, "קמו כל הנוכחים בכינוס במולטאן על רגליהם. הם היו אחוזי אקסטאזה. 'בשם אללה הכביר תקבל את הפצצה' קראו. וזה היה היום שבו נולדה הפצצה האיסלאמית".

כדי לממן את הפצצה, הפעיל בהוטו את "המגבית המוסלמית המאוחדת", בתבונה ובאורך־רוח, תוך לימוד אישיותם של התורמים ופיזור הבטחות־כזב בסיטונות ובלא עכבות כלשהן.

בהוטו עצמו היה בן לאחת המדינות העניות שבעולם. פקיסטאני ממוצע משתכר כ־78 סנט ליום. אולם בהוטו ידע היכן טמון העושר והיכן הסכנה. כך, למשל, לא פנה בהוטו בבקשת סיוע לסעודים או למדינות המפרץ הפרסי. "אלה" לפי ד"ר מוניר חאן, "גרושות סוכני סי. איי. איי. היודעים מתי, באיזו שעה ולאיזה צבע החליפו את האסלה בבית השימוש הפרטי של ארמון המלך בג'דה. ארה"ב לא היתה מאפשרת לסעודים בשום פנים ואופן לסייע לתכנית גרעינית פקיסטאנית. נוסף לכך", הוסיף מוניר, "קיים קו מנחה במדיניות החוץ הסעודית

(המשך בעמוד הבא)

(המשך מהעמוד הקודם)

שלא לאפשר למדינה־אחות מוסלמית להתחזק יותר מכפי הצורך".

הבחירה הטבעית של בהוטו היתה איפוא לוב. קדאפי שחה בכסף והיה אחוז בולמוס להשיג נשק גרעיני. ללוב היה יתרון נוסף: היא היתה שכנתה של ניז'ר, מדינה עשירה באורניום, ששליטה, קולונל קונצ'ה סייני, הצהיר כי "מדיניות האורניום שלנו פשוטה. אנו מוכרים אורניום בכסף טוב לכל מדינה ואיננו בודקים מה טיב המשטר שלה". וכך בא בהוטו לביקור קצר, בן לילה ויום בטריפולי, בירת לוב, וזכה לקבלת פנים משולהבת.

"אין בכך פלא" אמר מוחמד בג, לשעבר מנהל חברת התעופה הפקיסטאנית באירופה: "שניהם לא שפויים לחלוטין ושניהם מגלומנים. אלא שאצל קדאפי, שגעון הגדלות עטוף בכפייה, ואצל בהוטו, בחליפת כריסטיאן דיור".

הסכם בין שני המנהיגים נחתם בפברואר 1974. עיקרו היה: לוב תממן את המחקר והפיתוח הגרעיני הפקיסטאני, עד לסכום של 500 מיליון דולר. בתמורה, תקבל לוב גישה חופשית למיתקנים האטומיים הפקיסטאניים, אל כל הידע שנצבר בהם, וכן לפחות שתי פצצות אטום מבצעיות. קדאפי העדיף "תגמול עקיף" ולא תבע להקים תשתית גרעינית בלוב, בהתחשב בטווח ההפצצה של מטוסי חיל האוויר הישראלי. נוכח קיצו של הכור הגרעיני העיראקי ב־7.6.81 הוכיח קדאפי, המשוגע־כביכול, כושר ראיית נולד מרחיק־לכת הרבה יותר מזה של סאדאם חוסיין, שליט עיראק, השפוי־כביכול.

מכוח ההסכם אירגן מוחמד בג, בדצמבר 1975, טיסה מיוחדת של חברת התעופה הפקיסטאנית, מטריפולי לקראצ'י. בזמן התידלוק ברומא ננקטו, בתיאום עם השירות החשאי האיטלקי, סידורי בטחון חמורים באמתלה שאישיות רמת־מעלה במיוחד, ואולי קדאפי עצמו, נמצאת במטוס. אותה אישיות היתה

בהוטו: "אנחנו זקוקים לפצצה אטומית, עכשיו"

למעשה בלדר, שנשא עמו מזוודות, ובהן מאה מיליון דולר, בטיסה זו ובבאות אחריה. הכסף הועבר במזומן כדי שניתן יהיה להסתיר את דבר ההעברה מעיני קרן המטבע הבינלאומית, ממנה ביקשה פקיסטאן סיוע, ומעיני הנושים במדינות המערב, להם חבה פקיסטאן סכומי עתק.

השאלה אם בהוטו היה באמת עומד בהתחייבותו לקדאפי ומוסר לידיו פצצה היא אקדמית, משום שזיא אול־חאק תלה את בהוטו בכלא ראוואלפינדי, בראשית אפריל 1979. השאלה הגדולה כיום היא כמובן: מה יעשה אול־חאק. זה, מתחת לשכבה דקה של גינונים מערביים־בריטיים, הינו פונדמנטליסט מוסלמי קיצוני. הוא הקים בארצו משטר דיקטטורי מן החמורים בעולם. עובדה היא, שעוד לפני חומייני קרא לארצו "הרפובליקה האיסלאמית של פקיסטאן".

ההודים, שעד כה נלחמו שלוש פעמים בפקיסטאנים, והם "מודאגים מאד", בלשון המעטה, במה שקורה בפקיסטאן בתחום הגרעיני, שקלו לפוצץ את הכורים הפקיסטאנים, אך נמנעו מכך מחמת מיגבלות טכניות: הן בשיטות אימונים, הן ברמת הטייסים והן בטיב ובסוג הפצצות הנדרשות למבצע כזה. ההודים אף שקלו רעיון להחדיר סוכנים־סמויים לכור הגרעיני בקאהוטה, ולפוצץ את מערכת הקירור שלו. פיצוץ כזה היה מעלה בתוך ארבע דקות את הטמפרטורה בכור ל־6000 מעלות צלזיוס, כיפת הכור היתה מתפוררת וקיטור רדיואקטיבי לוהט היה פורץ החוצה וממית מאות אלפי בני אדם. תסריט זה היה קרוב למציאות יותר מכפי שמשערים שרותי המודיעין בעולם.

זיא אול־חאק – האיראנים והעיראקים מחזרים אחריו

במארס 1987 היו הודו ופקיסטאן על סף מלחמה רביעית, עם ריכוזי כוחות גדולים באזורי ראג'אסטאן ופונג'אב. מבחינת עוצמת האש וכוח האדם, לא היה לפקיסטאן סיכוי נגד הודו. על רקע זה יש להבין את הצהרתו של מדען האטום הפקיסטאני ד"ר עבד אל־קאדר חאן, החפרפרת הידועה, מיום 1.3.87, כי "לפקיסטאן יש פצצת אטום והיא תפעיל אותה אם יישקף איום לקיומה".

מתולדותיו הידועות היטב של ד"ר חאן ברור כי הוא היה האיש האחרון עלי אדמות שהצהרה כזו היתה לגביו פליטת־פה. היה זה רמז ברור להודו כי אם תפרוץ מלחמה רביעית, היא לא תהיה קונווציונאלית. בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית נמנעה מלחמה בשל איום מפורש לשימוש בנשק אטומי.

במארס '87 הזהיר מדען אטום פקיסטאני את הודו: "יש לנו פצצת אטום ונפעיל אותה אם יישקף איום לקיומנו". בפעם הראשונה בהיסטוריה נמנעה מלחמה באיום לשימוש בנשק אטומי

השנאה לעולם המערבי מצד הפונדמנטליסטים המוסלמים חומייני וקדאפי, אינה נגזרת של הסכסוך הישראלי־ערבי. ארה"ב והעולם המערבי הם בעיני המוסלמים הפנאטים "השטן", שתכונותיו הן: שחיתות המידות, אהבת בצע, מתירנות מינית וכפירה. ישראל נראית בעיניהם רק כמשרת ונושא־כלים של השטן הזה. הרגיעה היחסית בפעילותו החבלנית של קדאפי, אינה נובעת מהתמתנותו הפוליטית או מהפצצת העונשין האמריקנית, אלא מהערכה מחדש שפיצוץ דיסקוטקים של חיילים אמריקנים בברלין, רצח אישים בצמרת שלטון – לא יפתרו מאומה. ברור לשליט לוב, כי אם הדמוקרטיות המערביות ירכזו מאמץ, יש בכוחן לשבור טרור־זעיר. הגישה של קדאפי כיום היא לשים יד על פצצות גרעיניות־זעירות, הקרויות: THE BACK PACK NUKE.

המפתח ליצירת פצצה גרעינית כזאת הוא בתפיסת חמישה עד שבעה ק"ג של פלוטוניום. קדאפי מלגלג על הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית בווינה. "האם הם באמת יכולים למנוע מעבר חמישה ק"ג פלוטוניום ממדינה למדינה?"

כיום יש במערב כמאה טונות פלוטוניום נקי, והכמות גדלה בשעור של כעשרה טונות בשנה. קדאפי מאמין שאין דבר שאנשים לא יעשו מחמת אמונה דתית או תמורת כסף. למראית־עין, מתפאר קדאפי במרכז המחקר הגרעיני של לוב בטאג'ורה, 60 ק"מ מזרחית לטריפולי, אבל ענין אמיתי אין לו בכך. אמנם ההשקעה של 500 מיליון דולר שהשקיע בתכנית הגרעינית הפקיסטאנית לא הביאה לו את הפצצות המקוות, אבל במשך שלוש שנים היו עשרות מדענים וטכנאים לוביים במתקניה הגרעיניים של פקיסטאן; וגם הם יודעים את השימוש הנכון בפלוטוניום – שמחירו כיום בשוק השחור בעולם בין 700 ל־1000 דולר לגרם וכי נחוצים שני גושים של פלוטוניום במשקל כולל של כחמישה ק"ג בתוך צינור עם חומרי נפץ, כדי למזג את שני הגושים וליצור את המסה הקריטית ואת הפיצוץ הגרעיני בעוצמה של עשרה קילוטון, שלושה קילוטון פחות מפצצת הירושימה.

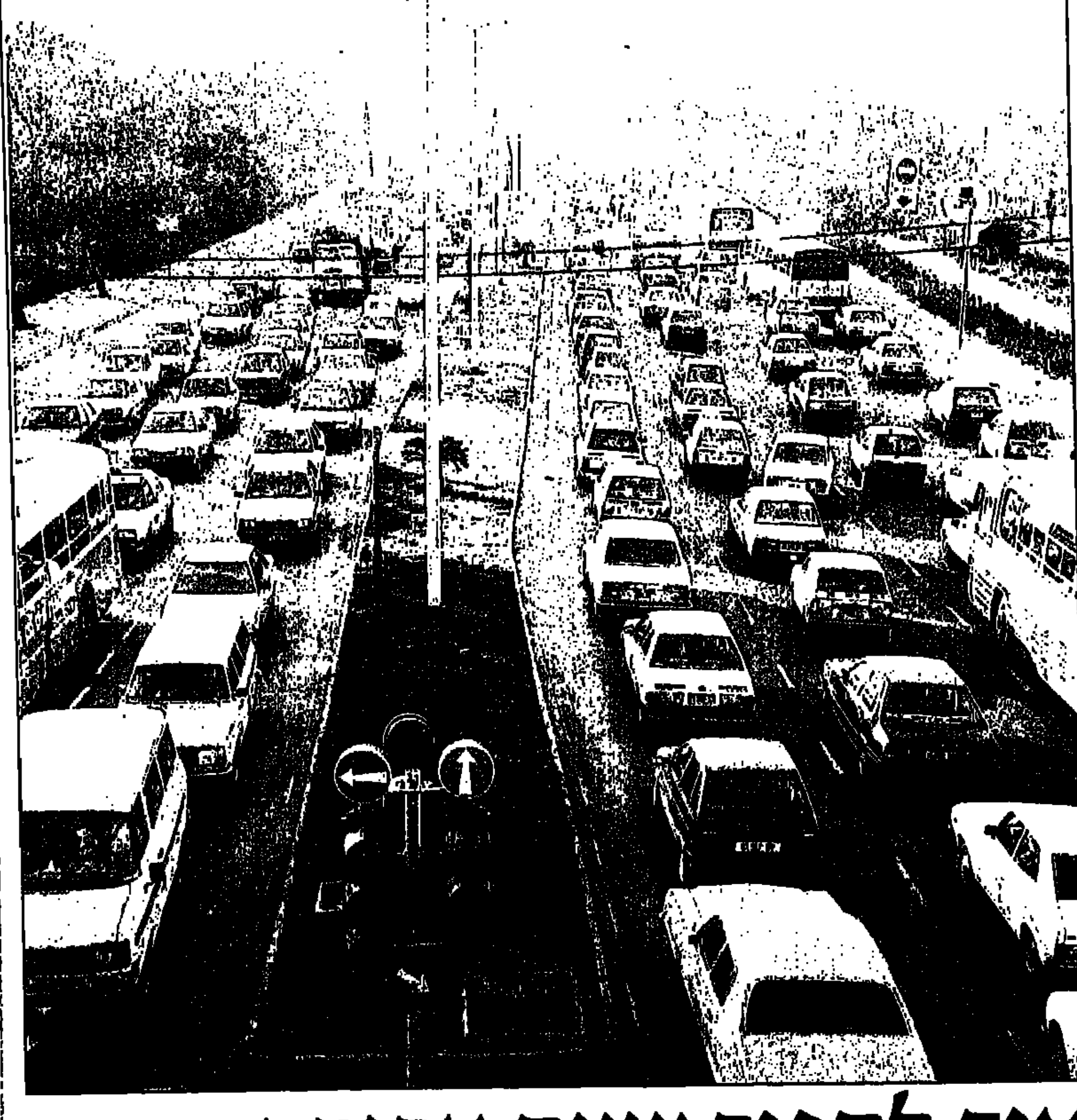
"טרור גרעיני נישא על הגב" או מובל באחוריה של מכונית נוסעים, הוא כיום האיום הגרעיני החמור ביותר על העולם המערבי, מצד מדינות האיסלאם המשוגעות, או ארגוני טרור כגון "הבריגדות האדומות".

בנוסח לוחמי האיסלאם האיראנים, המתפרצים לשדות מוקשים, מתוך אמונה כי מי שנהרג ב"מלחמת קודש" (ג'יהאד) יזכה לעלות ישירות לגן העדן וגם בני משפחתו יצטרפו אליו באחרית ימיהם – לא יתקשו קדאפי וחבריו למצוא מתנדבים־מתאבדים ולהכשירם לפעולות כאלה.

לעומת זאת, מלחמה המידרדרת כמעט באורח בלתי נמנע לקראת "פתרון גרעיני טקטי", היא מלחמת איראן־עיראק, הנכנסת לשנתה השמינית. שני הצדדים במלחמה זו דומים לשני דינוזאורים ענקיים הלופתים ונושכים זה את זה עד למוות. שניהם אינם יכולים להיחלץ מהתיקו משום שעדיפות עיראק בכוח אש מתקזזת בעדיפות איראן בכוח אדם ובמוטיבאציה דתית קנאית. שני הצדדים מחזרים אחרי זיא אול־חאק, כדי לקבל ממנו הדרכה או כלי נשק גרעיניים. שני הצדדים מבקשים להפוך לרדיואקטיביים את המקורות ומסופי הנפט של יריביהם, משום שהנפט הוא דם התמצית, המזין את המלחמה, ובלעדיו היא תגווע כמעט מאליה ותביא נצחון לצד היוזם התקפת גרעינית. האיראנים גם סבורים שבהפצצות טרור־אטומי נוסח הירושימה ונגאסאקי יצליחו לשבור את רוחו של העם העיראקי, שהוא הרבה פחות קנאי למלחמה ויותר עייף ממנה. שני הצדדים תרים גם במקומות אחרים אחר חמרים ומדענים גרעיניים.

בענין זה יש לעיראק יתרון, משום שיש בידיה כמות מספקת ליצירת שלוש־ארבע פצצות אטום מן האורניום המועשר כדי 93 אחוזים, ששלחה לה צרפת ואשר לא הושמד יחד עם הכור האטומי העיראקי בהפצצת מטוסי חיל האוויר הישראלי. ■

אורניום 235 ופלוטוניום 239, הם היסודות הרדיואקטיביים שמהם ניתן לייצר פצצת אטום, בעוד שפצצת מימן ניתן לייצר רק מאורניום מועשר. פקיסטאן הלכה בשני הנתיבים בעת ובעונה אחת. בעוד שבידי הודו – שהקדימה את פקיסטאן בפיצוץ אטומי פומבי ב־18.5.74 – יש כיום רק פצצת אטום והיא מפגרת בעצמת הנשק הגרעיני שלה לעומת פקיסטאן. ד"ר חאן התייחס לכך כאשר אמר: "שם הצופן ההודי לאחר הניסוי הגרעיני שלהם היה 'בודהה מחייך'. עכשיו", אמר חאן, "בודהה מיילל".

זמן שווה כסף. כמה כסף שווה הזמן שלך וכמה ממנו אתה מבזבז במכוניתך?
אם תחשב רק את מספר השעות בהן אתה "מבלה" בפקקי תנועה, תגלה שאתה מפסיד לפחות שעה ביום (וברוב המקרים הרבה יותר). מי כמוך יודע מה ניתן לעשות בשעה אחת נוספת.

צלצול אחד למוטורולה תדיראן יביא לך את הפתרון – פלא־פון.
עם פלא־פון אינך מנותק לרגע ממה שקורה סביבך.
אתה נמצא בקשר כל הזמן עם טלפ. ביכולתך לנהל את עסקיך ועניינך ב"זמן אמיתי" מבלי לסמן או להפסיד זמן יקר.

אין פלא שבעלי מקצועות שונים, שמאים ושכירים, מספרים כיצד הצליחו בזכות ה"פלא־פון" להרחיב את עסקיהם, להתייעל, לגדול, לחסוך זמן, טרחה ולהרוויח כסף.

איך להפוך שעה אבודה לשעת עבודה!

אין פלא שאתה מקדים את כולם.

עזה, תחילה אים, בסוף אש ודם

רשאד א־שאווה, 79. ראש עיריית עזה במשך עשר שנים. מנהיגה הבלתי־מעורער של הרצועה במשך דור. כוח והשפעה מרשימים. יכולת הישרדות מרשימה עוד יותר. 600 שנה מתגוררת משפחתו בעזה וידעה את התורכים והבריטים והמצרים. שלום עם הישראלים הוא קיווה לראות עוד בזמנו. היום, הוא אומר, התקווה כמעט נגוזה. כבר לפני 15 שנים התריע מפני מה שמתרחש עכשיו, ויכול לומר לכולם: "אמרתי לכם, הזהרתי אתכם". זה לא מנחם אותו. הוא חושש שהמצב כבר יצא מכלל שליטה. הוא פוחד שאחיו יפתחו באש חיה. אז ישראל תשיב באש, ורחובות עזה ייהפכו לנהרות של דם.

מאת עמוס לבב
צילום: בני גלזר

ארבעה מישטרים עברו על רשאד א־שאווה, והוא לא ידע עצמאות מהי. עתה, ספון כמ־שרדו האפל למחצה, מוקף שומרי ראש, כשהוא רואה את הצמיגים הבוערים ואת האבנים המתעופפות, הוא אומר: "אני את שלי עשיתי. היום קמה מנהיגות חדשה ברצועת עזה. עדיין מוקדם לומר מי היא. בינתיים היא ברחוב. הגיע זמני לפנות את הזירה".

רשאד א־שאווה, 79, גבה־קומה, גינוני אצולה, עשיר לא רק בקנה־מידה עזתי או ישראלי, גם בקנה־מידה מזרח־תיכוני ואפילו אירופי. הוא מסכם תקופה ועצב בעיניו: "עכשיו אני רוצה לנוח", הוא אומר. "רק לנוח. קיוויתי שאראה שלום עוד בחיי. היום תקוותי מעטות. כמעט נגוזו".

פעם, הוא מספר, היתה משפחתו עשירה מאוד. לאביו – חאג' סעיד שאווה, שהיה ראש עיריית עזה לפני מאה שנים – היו, לדברי בנו, מאה אלף דונמים בין הים לבאר־שבע. רשאד זוכר את עצמו, ילד מאושר בן שלוש, משחק על חוף הים תחת השלטון התורכי. שש־מאות שנה מתגוררת משפחתו בעזה וידעה משטרים רבים. "אתם", הוא מעניק ציון, "לא הייתם הגרועים ביותר. הבריטים היו גרועים מכם. התורכים היו הטובים ביותר. הם מוסלמים, כמונו. על המצרים איני רוצה להרחיב את הדיבור. למשפחתי היה קשה מאוד בתקופת שלטונם".

רשאד א־שאווה היה ראש עיריית עזה במשך עשר שנים ומנהיגה הבלתי־מעורער של הרצועה במשך דור. רבים התפלאו בעבר ומתפלאים גם כיום מיכולת ההישרדות שלו, מפליגים בשבחים על כושר התמרון שלו בין המלך חוסיין – שעם ממלכתו יש לו קשרי מסחר ענפים – לבין המצרים שהרעו למשפחתו, בין הישראלים הכובשים לבין בני עמו הנמקים במחנות פליטים ובעיר מצחינה ומוזנחת, בצפיפות חסרת אח ורע בעולם – 5000 איש לקילומטר מרובע.

"איך, איך", תוהות הבריות, "איך הצליח האיש נשוא־הפנים הזה להמשיך ולהרחיב את ממלכתו העיסקית, להגיע לעושר אגדי של מליונים, לגדל חמישה ילדים בלי שתיפגע שערה משערות ראשו"? האם אלה שומרי הראש שאחד מהם נועץ פנימה כאשר א־שאווה לוחץ על כפתור סמוי מתחת לשולחנו הכבד? האם אלה חיילי צה"ל המגינים עליו? ואולי פשוט תבונתו הרבה של האיש עתיר הנסיון?

גורל העולם

"יש תי תופעות חשובות ובעלות אותו טבע אך מנוגדות זו לזו בתכלית מתגלטות ברגע זה בתורכיה האסיאתית. התופעות הן יציות האומה הערבית והמאמץ הכמוס של היהודים לכונן מחדש, ובקנה מידה גדול מאוד, את תמולדת הקדומה של ישראל.

"שתי התנועות נועדו להילחם זו בזו בהתמדה עד שאחת תגבר על השנייה. בתוצאה הסופית של הקרב בין שני העמים האלה, המייצגים עקרונות סותרים, תלוי גורל העולם כולו".

דברים אלה נאמרו בשנת 1905. החובר: נגיב עזורי, לבנוני בן העדה היוונית־קתולית, הנחשב לאחד ממבשרי הלאומיות הערבית ומייסד ליגת "המולדת הערבית". (ע.ד.)

דומה שכל אלה גם יחד הביאו את רשאד א־שאווה עד הלום, מוקף שפע וכל טוב, אחר־עשר נכרים ועסקים חובקי־עולם. ועם כל אלה אינך מופתע כשהוא אומר בקול שקט: "לא, איני מאושר. אני מאוד אומלל. התאמין כי שתים־עשרה שנה לא הלכתי לראות סרט? מה אני עושה כשאני שב הביתה? בעיקר קורא, ובזמן האחרון יושב וחושב".

חלק ממחשבותיו, מנוסחות בזהירות מרובה, הוא חולק עימנו. הן פותחות בהרצאה פוליטית שחוקה ומקעסת על הישראלים הכובשים והגוזלים ועל אחיו הנמקים בצפיפות, עוני וללא גאוה. משנתו סדורה. הוא נושא אותה בסבלנות, בעקביות וללא חשש מהשלטון הישראלי כבר עשרים שנה. גם קודם לכן, תחת השלטון המצרי, לא חשש להאשים את הישראלים בתחלואי אחיו הפלשתינאים. "כיצד אוכל להיות מאושר, איך אהנה מעושרי ומנכדי כאשר אני רואה את העוני והשפלה שמסביב", הוא שואל בפנים חמושות.

אבל ההרצאה, קשה להבין מדוע ואיך, נפסקת לפתע והאיש – מביט בשעון הגדול שעל הקיר ואומר: "יש לנו שעתיים" – מסכים לפרוש לפנינו כמה פרקים מן המסכה הארוכה לבית שאווה.

"בן שלוש הייתי כאשר אבי שלח אותי ללמוד באמריקן קולוני סקול' בירושלים. אחר־כך למדתי בבית־הספר הערבי, לא הרחק ממסגד אל אקצה. ב־1929 התחלתי את לימודי באוניברסיטה האמריקנית בביירות".

ילדותו עברה עליו תחת שלטון התורכים, ומאותה תקופה יש לו רק זכרונות טובים. את תחילת השלטון הבריטי העביר בלימודים בביירות, שם קיבל תואר ראשון בכלכלה ומדע המדינה. "ב־1934 חזרתי לפלשתין, וב־1935 התמניתי לתפקיד מושל המחוז בחיפה".

את התפקיד הזה, מינוי בריטי, הוא חלק עם יהודי בשם יוסף בינה. שנים לא רבות לאחר־מכן נפגש א־שאווה עם בנו של אותו יוסף בינה. הבן, קצין צה"ל, היה מושל עזה... תעתועי ההסטוריה. "אביו היה ידידי, והוא בא אלינו ככובש. כיצד יכולתי להמשיך את הידידות עם המשפחה הזו"? שאלה קצרה, מגלמת טרגדיה לאומית.

ב־1929 היו המאורעות. בעזה התגוררו אז עשרים משפחות יהודיות שההמון איים לעשות בהן שפטים. רשאד א־שאווה מספר שאביו היה מי שהציל אותם מידי הפורעים. "אחרים מהם באו אל אבי בבכי והוא, שהיה המנהיג הנכבד של כל האיזור, הציל את כולם, מנע מההמון מלהתקיפם והזעיק את המשטרה". ועוד תעתוע הסטורי: ב־1972 רצה אריאל שרון להרוס את בית שאווה ולגרש את רשאד. אחד הניצולים היהודים, משה אלקיים שמו, חש לבית משה דיין ושאל אותו: "כך תעשו לבנו של האיש שהציל את חיינו"?

דיין ביטל את רוע הגזירה, ויחסים מיוחדים נרקמו מאז בינו לבין רשאד א־שאווה, יחסים שא־שאווה השכיל לנצל לטובתו שנים אחר־כך.

מאורעות פרצו בארץ גם ב־1936, וא־שאווה קצין המחוז (קאימקאם) – הצטרף לכוחותיו של פאוזי אל קאוקג'י. בשל כך סילקו אותו הבריטים מתפקידו, וב־1937 הוא נאלץ להימלט מהם לירדן. בדרך־לא־דרך הגיע לדמשק ומשם לביירות, ותחת פיקודו של המופתי עסק ברכישת נשק והעברתו ללוחמים בפלשתין. ב־1939, כשפרצה מלחמת העולם השנייה, ברחו כל חבריו לבגדד, ואילו הוא רצה לחזור הביתה. התקשר עם אחיו המבוגר, רושדי, אז ראש עיריית עזה, ועם אח נוסף, חאג' עאדל. הם יעצו לו לעבור לרבת־עמון והפעילו בעניינו לחצים ושתדלנים אצל הבריטים. רשאד א־שאווה התחייב להתרכז במסחר ולא להתעסק בפוליטיקה, והבריטים התירו לו לחזור לעזה. במשך שנים אמנם קיים את הבטחתו והתמסר לענייני עירו, בנה בה את בית הקולנוע הראשון וייסד אגודה לעזרה הדדית.

"ביום מהימים 300 מליוני ערבים יגברו עליכם, ואולי נהרס ביחד. האם זה החלום הציוני?"

כשהוא מתבקש לנסות להשוות את השביתה הגדולה של הערבים נגד הבריטים שפרצה בחיפה ב־1936, לשביתת פועלי עזה היום – הוא משיב ביבושת: "זה אפילו לא דומה. הבריטים לא נטלו אינטש אחד מארמתנו. היהודים לקחו את רוב ארמותינו". הערבים התנגדו לבריטים, הוא מסביר, משום ש"הללו איפשרו ליהודים לפנות אל איכרים עניים, לפתותם בכסף ולרכוש את אדמותיהם". בעקבות לחצם של א־שאווה וחבריו פירסמו הבריטים את "הספרים הלבנים" שהגבילו רכישת קרקעות על־ידי היהודים. "אני אישית הייתי עדיין צעיר מכדי לעסוק בכך, אך משפחתי היתה מאוד פעילה בעניין", הוא מגלה.

שאלה קצרה שמוציאה אותו לשניה משלוותו: "אתה שונא את היהודים"?

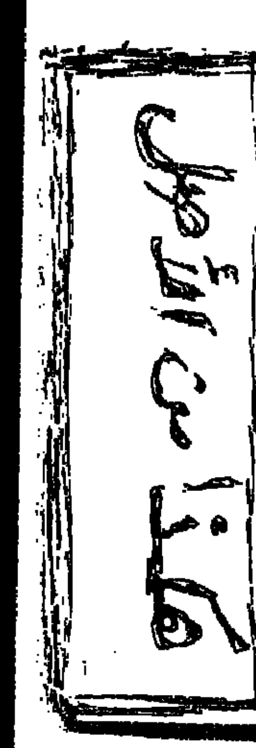
אבל מיד הוא מתעשת ומשיב: "כן. אך לא כיהודים, אלא ככובשים שמנסים להשליך אותי מביתי", ויורה שאלה משלו: "היכן אתה גר? בזכרון־יעקב? אה, כן, זמרין. מה היית אתה עושה אילו באו אנשים, זרקו אותך מביתך והתיישבו בו? בעלי קרקעות מעזה נהגו ללכת לאדמותיהם, שאתם העליתם עליהן רחפורים, ולהביט בעצים הנעקרים בעינים קמות. חיילים היו מכים אותם ואפילו יורים בהם. מה אתה היית עושה"?

א־שאווה לא מצדיק אלימות. "תמיד התנגדתי לאלימות, אך את דעותי לא הסתרתי. אתה שואל מי עומד מאחורי ההתקוממות הנוכחית? לא אש"ף, לא הג'יהאד המוסלמי. ישראל עומדת מאחוריה. התנהגותכם, יחסכם אלינו במשך עשרים שנה גרמו לכך. אתם מחפשים מי עומד מאחורי המרי הזה, אתם שואלים מי הם המנהיגים החדשים, ואינכם מבינים שאתם, במו ידיכם, בקהות החושים שלכם, הבאתם את זה על עצמכם".

רשאד א־שאווה מתגורר בווילה מרווחת הנמצאת במרחק הליכה מבניין המשרדים שלו. יום־יום הוא עושה את דרכו ממנה למשרד המעסיק ארבעים איש ועוסק בעיקר בייצוא פרי הדר. למשפחתו גם סוכנות מכוניות בעיר. ילדיו מפוזרים על פני תבל והוא עצמו מתגורר בבית הגדול עם אשתו השניה. אשתו הראשונה נפטרה. עד לא מכבר גר אצלו בן אחיו, שאיבד את הוריו בגיל צעיר. עתה שלח אותו א־שאווה

(המשך בעמוד 32)

רשאד א־שאווה במשרדו בעזה: "איני רוצה לראות את אחי שוטפי כלים במסעדות, מטאטאים את רחובות תל־אביב. הפשטתם אותנו מכבודנו העצמי".

ילדים במדים מתרגלים להרביץ

חיילי גדוד הנח"ל המוצנח של סא"ל ישראל כבר שחוקים, כואבים. חודשיים בשטחים, עוד מעט הם יהיו מועמדים לחואר העגום "סיירת נבוט". בהתחלה, אומר המג"ד, הם פשוט לא ידעו איך להרביץ. עכשיו התרגלו. הכי קשה עדיין מיפגש העיניים, השניה לפני שהאלה נוחתת על המפגין, הקירבה הפיזית המעיקה. טראומה. חייל: "בלילה התמונות חוזרות אלי. אני רואה עצמי עומד עם אלה מעל ילד קטן". ויש מי ששואל האם אחרי שהגדוד הזה ואחרים יצאו מיו"ש, האם יצליח צה"ל להוציא את יו"ש מהגדודים.

מאת עמנואל רוזן

סא"ל ישראל, מג"ד: "הכי קשה? אני חושב שזה מפגש העיניים. השניה הזו לפני שהאלה נוחתת על המפגין, כאשר העיניים שלך ושלו ניפגשות. הקירבה הפיזית הזו מעיקה, קשה. בשביל חיילים רבים כאן זו טראומה, טראומה אישית."

סרן ירון, סמג"ד: "לחיילים כאן היתה בעייה טכנית: הם פשוט לא ידעו איך להרביץ. עכשיו מתרגלים. כן, מתרגלים. מנחיתים את האלה בכל הכוח. השאלה היא: האם אחרי שהגדוד הזה וגדודים אחרים יצאו מיו"ש, האם נצליח להוציא את יו"ש מהגדודים?"

דרור דותן, חייל: "בלילה, במיטה, התמונות חוזרות אלי: אני רואה את עצמי עומד עם אלה מעל ילד קטן. אני רואה את עצמי מכה. קשה לי להירדם עם זה, ואני יודע שאני לא היחידי".

•

בתחילה היתה ההבנה שאין ברירה. פה ושם אפילו ניכרו סימני התלהבות, שיחרור לחצים שהצטברו בשבועות ארוכים של תסכול וחוסר־אונים מול נחישות הצד השני.

הפקודה היתה: להרביץ על־מנת להכאיב. בלשכת שר הבטחון ובמטה־הכללי הגדירו את המדיניות במונחים כמעט סטריליים, תיבלו אותה כהתפלפלויות של הערכות־מצב וניתוחים מפוכחים. בשטח, המפקדים הזוטרים היו ספציפיים יותר: "לשבור להם את העצמות", היה התרגום המעשי להוראות המטכ"ל.

חזון העצמות של רבין קם והיה למציאות. קצינים בכירים סיכמו בינם לבין עצמם לבין אמצעי התקשורת שהמדיניות מוכיחה את עצמה. בחצי חיוך היו שאמרו שעכשיו האלה היא תלופת הלביא. הומור.

אלא שממש כמו בסינדרום הלביא, גם בדיונים על חלופת האלה לא ראו המתדיינים את התמונה במלואה. הם לא הביאו בחשבון שאלות יישברו אחרי מכה אחת (והחיילים יאלתרו אלות קשיחות יותר מגרזנים ומכושים). והם גם לא שאלו את עצמם עד כמה תוכל ה"יד המרביצה" להרביץ, מתי יתעייף השריר, מתי תתחלף ההתלהבות הראשונית בגועל נפש וברתיעה מהמגע ומהמבט.

•

חודשיים קשים עברו על גדוד הנח"ל המוצנח של סגן־אלוף ישראל. מלחמת האבנים והגומי האריכה את שהותם בשטחים מעבר למתוכנן. אם לא המלחמה הזו, היו קוטפים עכשיו עגבניות עם הבנות במשק בפרק השל"ת (שירות־ללא־תשלום) של שירותם. הפיקוד הבכיר ביו"ש העריך להעניק אותם למשימות הקשות. עוד מעט היו זוכים בתואר "סיירת נבוט".

המג"ד ישראל מודאג: "החיילים האלה שחוקים. הקושי הבלתי־רגיל בהתמודדות הנוכחית יצר אצל רבים מהם שתיקה מסוכנת. היא מסוכנת, כי היא עלולה לסחוף אותם לשיקול דעת מוטעה, שיקול דעת שיהפוך תקרית מקומית זעירה לבעירה גדולה. הם עלולים שלא לדעת עוד היכן להבליג והיכן להיות תקיפים. המתח, הלחץ, אי הוודאות – אני ממש משתאה מההתמודדות המבוגרת שלהם עם כל זה".

•

חדר רחוס ומלוכלך, מיטות שדה, עשן סיגריות סמיך. שעת צהריים ערפילית איי־שם באיזור חברון. אלות תלויות על הקיר יחד עם מגבות וגופיות. בלילה שלפני היתה שם שיחה פלוגתית קשה. חברים טובים צעקו זה על זה. האווירה התחממה והמועקה היתה גדולה.

זה התחיל כשאחד החיילים טען: "חבר'ה, היגזמנו היום במכות. ניסתפנו. אם לא נשים לב, נאבד שליטה על עצמנו". מישהו ענה בכעס: "מה אתה רוצה? יש לך ברירה?" טונים גבוהים של דיבור נירגזו ונירגש מילאו את החדר. חיילים צעירים שפכו מרירות שהצטברה ללא נשוא.

ישראל מקבל דיווח על שיחת הפלוגה ומנסה להרגיע. הוא רוצה ששיחות כאלה יתקיימו ערב־ערב. "אני רוצה", הוא אומר לנו, "שהחיילים יתלבטו ויתחבטו לפני שהם יוצאים לפעילות. חייל מתלבט הוא חייל טוב יותר מחייל שפועל בקיצוניות נחושה, לכאן או לכאן. אני רוצה שיבינו שאין כאן שחור ולבן. בסופו של דבר, אנחנו לא יכולים להתנתק ממחשבות ומרעות – וזה מה שמייחד אותנו מצבא של שכירי חרב".

אחרי־כן ישראל הולך לחיילים ואומר להם: "הדבר הכי חמור שיכול לקרות לכם כאן הוא איבוד הצביון האישי והאנושי שלכם. מי שמאבד את יכולת האבחנה וניסחף – מאבד את זכותו להיות חייל בצה"ל". החיילים מקשיבים ושותקים. בסוף יאמר אחד מהם: "זאת היתה שיחה חשובה בשבילנו. למרות משהו".

•

ישראל: "תראה, בסך הכל ההתמודדות עם הקשיים והתסכולים של המצב הזה היא שעור יוצא־מן־הכלל בשליטה עצמית, בקור־רוח ובעיצוב בבגרות. חיילים צעירים, ילדים ממש, לומדים כאן להפעיל שיקול־דעת בניגוד לרגשות. לא מזמן אחד החיילים שלי פיטרל בשכם, ומקומה שלישית מישהו זרק לבנה ענקית שנחתה במרכז הקסדה שלו. הוא קיבל זעזוע־מוח, רק זעזוע־מוח, אבל איש מחבריו לא ירה באוויר. למה? כי הם ידעו שיריות באוויר לקומה שלישית היו הורגות אנשים. זו הבלגה. זה שיעור באזרחות טובה, באחריות. אני גם מבחין בכך שיש נכונות רבה יותר להבין את הבעייה שקיימת כאן בשטחים, להתמודד איתה. חיילים שהיו בקצה שליש זה או אחר הולכים למרכז. הם מרגישים, אלה שבימין ואלה שבשמאל, שהפתרון אינו חד־צדדי".

בלומר שבסך־הכל השהות כאן כבר חודשיים ימים מיטיבה איתם? אין פגיעה מורלית ביחידה?

ישראל: "פגיעה מורלית? אולי. הייתי מגדיר את זה כאוכדן שמחת־חיים של החיילים".

•

קר בחברון. רוני (שם בדוי), נשען על הג'יפ מהורהר, מנותק. החברים בפלוגה מספרים שמאז הרג את האשה בכפר אידם, לפני כמעט חודש, רוני השתנה. הוא שותק הרבה, עצור, עצוב. כשחברים מנסים לעודד אותו – הוא כועס: "לא צריך לעודד את מי שהרג בן־אדם חף מפשע", הוא אומר בגרון חנוק למתרת המקרה, כאשר אמרו לו: זו בסך הכל ערבייה, חבל שהרגת רק אחת, הוא השתולל מכעס. "רציתי ממש להכות אותם. כל־כך כאב לי הסיפור הזה", הוא אומר.

חיילים מגדוד הנח"ל המוצנח של סא"ל ישראל. "היתה שיחה פלוגתית קשה" (צילום: צביקה ישראלי).

רוני (שם בדוי). מאז הרג את האשה בא־דם הוא שותק, עצור, עצוב. כשהחברים מנסים לעודד, הוא כועס: "לא צריך לעודד את מי שהרג בן־אדם חף מפשע... וזה קרה דווקא לי, שכל הזמן לא הייתי מסוגל להרביץ. זה סיוט. ככל שהזמן עובר קשה לי יותר לעכל שהרגתי בן־אדם שלא עשה שום רע."

ילד מול אשה, חורף 88', תמונת־מצב (צילום: "גאמא").

מיד לאחר המקרה הוא נעצר בפקודת אלוף פיקוד המרכז, אולם שוחרר ושב ליחידתו כעבור 48 שעות, לאחר שהוברר כי ירה באוויר מבלי שיכול היה להבחין כאשה שעל הגג. "אני מבין ומקבל את זה קודם. קודם כל לעצור, רק אחר־כך לברר אם הוא לא מסוכן".

בבית קיבלו את הבשורה בתדהמה. "אוי לא", אמרה האמא, כאשר רוני התקשר מבית המעצר. "אנחנו משפחה שמאמינה בדו־קיום עם הערבים. שקרא שהמערך ושמאלה", היא מסבירה.

רוני אומר שהוא השמאלן של הפלוגה. צחוק הגורל. פעם כמעט היכה חבר שהרביץ חזק מדי לצעיר ערבי. "דווקא לי זה קרה", הוא אומר, משפיל את ראשו, "דווקא לי שבמשך כל המהומות בשטחים התקשיתי להשתמש באלה, שלא הייתי מסוגל להרביץ. כולם בפלוגה ידעו שיש לי בעייה כזאת".

על התקרית הוא מספר: "המשימה היתה לתפוס ולעצור מסיתים בכפר אידם. רדפתי אחרי אחד מהם, שהיה כמסית ראשי. הגענו לסמטה צרה, רק שנינו. התחלנו להיאבק. הוא היה בריא גוף ויכול היה להפיל אותי בקלות. החלטתי לא לירות בו, אבל נאלצתי לירות באוויר. בשניה הראשונה הוא נירתע, אבל האנשים שעמדו מסביב עודדו אותו להמשיך. הוא ניסה שוב להפיל אותי. יריתי באוויר. אחרי־כן התברר לי שמהירי הזה נהרגה הבחורה".

"היו סביבי הרבה אנשים. הרגשתי במצוקה. המשכתי להיאבק איתו ופתאום שמתי לב שהיא שוכבת שם מחוסרת הכרה. לא ידעתי מה קרה לה. לא היתה אפילו טיפת דם אחת. לא היה לי מושג שהיא נפגעה מהירי שלי. הרפיתי מהמסית, איפשרתי לו לברוח והתכוונתי לגשת לעזור לה. אני חובש. אבל הייתי שם לבדי וסביבי המון מוסת. ידעתי שאם אתכופף לטפל בה, יבוא מישהו מאחור ויגמור אותי. חוץ מזה, לא האמנתי שיתנו לי להפשיט אותה לצורך הטיפול".

"אבל בכל זאת ראגתי לשלומה. עזבתי את המקום כדי לחפש חייל מהפלוגה שיבוא לאבטח אותי בזמן שאני מטפל בה. כאשר חזרנו, היא כבר לא היתה שם. איש לא רצה לספר לנו לאן לקחו אותה. אחרי ארבע שעות הודיע לי אלוף הפיקוד שהרגתי אותה. הייתי בשוק".

חבריו של רוני מקשיבים ולא מתערבים. אחרי־כן הם מספרים שמות האשה רודף אותו. רוני אומר: "זה סיוט. ככל שהזמן עובר קשה לי יותר לעכל שהרגתי בן־אדם שלא עשה שום רע." מיד לאחר ששוחרר מהמעצר, חשב לבקר את הוריה. "רציתי פשוט לבקש סליחה. הרגשתי שאני רוצה להכיר אותם. אבל אחר־כך הבנתי שאין מה לומר להורים שהבת שלהם נהרגה ושאין בזה כל טעם".

גם אמו של רוני חשבה לבקר את האם הערביה שבאדרם. גם היא נירתעה. "זה לא הזמן הנכון לעשות זאת", היא אומרת, "אבל אני מקווה שפעם עוד אוכל."

•

לא היו סירובי פקודה, לא היו השתמטויות. בינתיים מדברים על זה רק בתאוריה. אבל מדברים. בינתיים.

דרור דותן, נתיב השיירה: "קשה לנו עם האלות. לפעמים אני לא מבין איך יכולים לדרוש זאת מאיתנו".

עוז ידעי, כפר־סבא: "כשצריך להסתער על מפגינים במכות ויש רתיעה, אנחנו מלהיבים את עצמנו בצעקות קרב. כמו אינדיאנים".

רוני לנדאו, אזור: "אנחנו מדברים בינינו הרבה. משחררים לחץ. די כבר, נמאס לנו. כמה אפשר? נמאס לנו מהערבים, נמאס לשמוע כבר חודשיים את המואזין קורא במיסגד. מרגישים כמו מסטיק שמותחים אותו."

ארי רוברוצקי, נצרת עלית: "יש כאן קבוצה קטנה של אנשים שממש קשה לה עם זה. יש כאן, למשל, כמה עולים חדשים שכבר מתחרטים על זה שבאו לישראל. שמעתי אותם מדברים על זה".

גל אסטרודנו, קרית ביאליק: "כאשר מתנפלים עליך, אתה לא חושב על שום דבר. אני מרביץ חזק. אבל בלילה, כשאתה רגוע וחושב על מה שקרה, זה מציק."

דרור: "אני יודע שצריך להרביץ, אבל כשאני עומד עם אלה מעל ראשו של ילד קטן – קשה לי".

גל: "יש הרגשה שמשחקים כאן חתול ועכבר עם הילדים".

אורי אבטיחי, רחובות: "אנשים משנים דעות פוליטיות. בוודאי. אין כאן מישהו שישכח את מה שעבר עליו. אני, למשל, האמנתי בדו־קיום, ועכשיו אני כבר לא בטוח שזה אפשרי".

מפקד פלוגה: "בתחילה, כשהייתי משתמש באלה, הייתי בולם את המכה בשניה האחרונה. עכשיו אני מכניס עד הסוף."

דרור: "בתחילה, כאשר מישהו היה מכניס סטירה למפגין, זה הציק לו. עכשיו עם האלות, כאילו קל לנו יותר. אישית, אני פוחד שזה ייסחף לשיאים מסויימים".

•

במשרדו של ישראל, משרד המג"ד, תלויות בשורה ארוכה תמונות קודמיו בתפקיד: מוטה גור, אריק רגב ז"ל, חיים נדל. מה הם היו עושים במקומו?

ישראל: "ההוראות שלי הן כמה שיותר לדבר עם המקומיים כאן, לקרוץ בעין, לחייך, לומר בוקר טוב. אלה דברים קטנים שיכולים לעצור הפגנה גדולה. אתמול סיירתי באחד ממחנות הפליטים ופתאום הקיפה אותי חבורה של כמה עשרות ילדים. יכולתי לעשות פרצוף חמור ולגרש אותם, אבל במקום זה חייכתי, דיגדגתי, התבדחתי. הם הלכו אחרי בשורה ומישהו אמר שנראיתי כמו הגננת שלהם. אתה מבין, מאז ומעולם האמנתי בבני־אדם ובעוצמתו של המגע האנושי..."

לפני שבועיים נתקלו חייליו של ישראל בסיסמאות הסתה שצויירו על קירות חנות בשכם. מפקד המחלקה נכנס לחנות, החרים ארבעה תרסיסי צבע ומחק בעזרתם את הכתובת. מישהו מחיילי הפלוגה, שהעניין לא נראה לו, שוחח על כך עם המג"ד. ישראל כינס את הפלוגה וביקש ממפקד המחלקה לחשוב פעם נוספת האם פעל כשורה. "טעיתי", הודה המ"מ. הוא אסף כסף מחיילי הפלוגה וחזר למחרת לחנות לשלם בעבור התרסיסים.

"בעל החנות", מספר ישראל בשביעות רצון, "לא רצה את הכסף. הוא הזמין את החבר'ה לכוס קפה והכל נגמר בטוב". ■

מהומות '88

60 שניות קשה, גוד מורנינג אמריקה

צוותי רשתות הטלוויזיה הזרות. כת של מטורפים. ישראלים ששירתו בגולני או בצנחנים לפני שהלכו להילחם על דקה וחצי תשומת לב של הגויים מעבר לים. בעיני הישראלים הם שכירי ישראל, בעיני הערבים הם "יאהוד" ובעיני האמריקנים – ישראלים, כל הזמן. סוגרים סוויץ' בבוקר ופותחים אותו שוב בערב, ובאמצע, סובלים מסכיזופרניה ופוחדים רק מהמתחרים.

מאת טל בשן

כשבע בבוקר נראה מזנון ירימרדכי, מקום המפגש של צוותי רשתות הטלוויזיה הזרות, בדרך לעזה, כמו חדר האוכל בקיבוץ, לפני היציאה לפלחה. עשן סיגריות והבל קפה, בדיחות פנימיות, וטפיחות על השכם. אלמלא המכוניות מנופצות השמשות שבחוץ, וכמה תזכורות תוך כדי שיחה ("כל יום בעזה אני מוריד עוד קילו"), אפשר היה לחשוב שמדובר בטיול מאורגן של ועד עובדי חברת החשמל. כבר חודשיים הם מגיעים לכאן, בכל בוקר, בדיוק באותה שעה, עם אותם הקסקטים, אותו הציוד, אותו קפה הפוך. כאילו שיגרה. האשה הולכת למשרד, הילדים הולכים לגן, והם נוסעים לעזה.

נציגי איי. בי. סי., סי. בי. אס., אן. בי. סי., סי. אן. אן., שלא לדבר על סוכנויות הידיעות, תחנות השידור והעיתונים בחו"ל, כולם מתייצבים כאן למסדר הבוקר. "זה הסיפור הכי חם ברשתות הזרות, לא יורד מהכותרות כבר חמישה שבועות", מסביר יהודה חמל מסי. אן. אן. באמריקה מדובר ברשתות שמנהלות ביניהן תחרות רורסנית על כל שניית שידור, על כל חתיכת מידע. כאן קוראים לנציגים שלהם בשטח יוסי, וצביקה וכתריאל, וכולם, בעצם מאותו הכפר. ישראלים ששירתו בגולני או בצנחנים, חלקם עבדו יחד בטלוויזיה הישראלית לפני שהתחילו לעבוד אצל הגויים. עכשיו הם מרוויחים הרבה יותר כסף וזוכים להרבה פחות פופלריות. "הרבה פחות" היא לשון המעטה גסה.

"אתם מתעסקים בחרא" אמרו חיילים ליוסי גרינברג מאן. בי. סי. יהודה חמל מספר שחיילים ירקו עליו. יוסי מולה (פרילאנסר של אן. בי. סי. ואיי. בי. סי.) שמע על כאלה שמוכנים להרוג אותו, אחרי שפורסם שכאילו שילם לילדים בעזה, כדי שיארגנו הפגנה לפני המצלמות. הקצין הבודק, שחקר את העניין, קבע שלא היה שום יסוד להאשמה הזו, אבל התדמית כבר נקבעה. "אנחנו מוקצים" מודה יוסי מולה, "בעיני הישראלים אנחנו עוכרי ישראל, בעיני הערבים אנחנו 'יאהוד'. בעיני הצבא אנחנו עושי צרות, בעיני המתנחלים אנחנו אשפ"יסטים".

מה שמולה לא ציין הוא שבעיני האמריקנים הם ישראלים. מקצוענים אל"ף־אל"ף, ותיקים, אוהבי סיכונים ומטורפי מצלמה – אבל ישראלים. בתוך שבוע הם יכולים להיקרא למילואים לעזה, ולעמוד ולגרש את העמיתים שלהם מהשטח. עד אז, הצילומים הקשים שלהם הורסים בשיטתיות את תדמיתה של ישראל בעולם, והם יודעים את זה. כולם יישבעו בחיי המצלמה, שהם רק מצלמים את האמת, כפי שהיא קורית בשטח. "והאמת היא קשה מאוד", אומר מולה. "הרבה יותר ממה שהישראלים יודעים. בטלוויזיה הישראלית לא מקרינים את מה שבאמת קורה שם". אלא שהאמת פנים רבות לה. היא תלויה גם במינון, גם בהקשרים.

הרגישים שביניהם סובלים מסכיזופרניה שקטה. כואב להם מה שרואים על המסך, גם אם הכל קרה באמת. אחרים לא יודו גם בזה. זה המקצוע, אלה דרישותיו. הם לא חולמים לעזוב אותו. "ארבע שנים אני במקצוע הזה, או למה שעכשיו אפסיק?" אומר מולה, מקליט באחת הרשתות. אצל רובם העבודה הזו, עמוסת הסיכונים, הלחץ והתהילה (במיוחד אם מתים תוך כדי עבודה) היא דרך חיים. אופי. התמכרות. הם מרגישים, ובצדק, כחברים בכת מטורפים קטנה ומיוחדת.

"הפחד היחיד בשטח", אמר פעם צלם של רשת זרה, "הוא מהמתחרים". וכך, ישראלים או לא ישראלים, הם מזנקים כאיילות שלוחות בכל בוקר, כדי לחזור עם הסיפור הכי חזק, הכי דרמטי, הכי פוטוגני שאפשר, כדי שצופי "גוד מורנינג אמריקה" או "טונייט ניוז" לא יצאו מקופחים. "סוגרים סוויץ' בבוקר", אומר מולה, "ופותחים אותו שוב בלילה".

לפני היציאה יש תירגולת קבועה: קודם הולכים לשירותים, בתי השימוש הממוסדים האחרונים לפני עזה. אחר־כך שולפים נייר דבק עבה, ומדביקים על כל המכונית אותיות T.V. ענקיות ושלטי עיתונות ("סחאפה") בערבית. השלטים, מתברר, עוזרים רק בערבון מאוד־מוגבל. המכוניות השכורות מוחלפות בקצב רצחני. ג'ק רובר מאן. בי. סי. חזר עם כל השמשות מנופצות. כמוהו גם דייוויד גרין מסי. בי. אס. ליוסי גרינברג יש פנס שכור מאתמול, ויוסי מולה חזר בשבת מתפתל מכאבים בגלל אבנים בכליות. החבר'ה טוענים שגם זה קרה לו מרוב אבנים.

> **"נכון, אני מפריע. לפעמים זה לא נעים לי, אבל לפעמים אני שמח שזה ככה"**

"עכשיו הם זורקים אבנים על כולם, גם על רכבים שלהם", מסבירים לי. "לפני כמה ימים ראיתי כתאן יונס ג'יפ צבאי עם שלטי T.V. כמו שלנו". מספר יוסי מולה, "התחננתי לפניו שיוריד את זה. אמרתי לו, "ישראלי, אני מבקש ממך, תוריד את זה, זה עושה לכולנו נזק' הוא אפילו לא ענה לי. בסוף צילמתי אותו ככה, עם השלטים".

יוסי גרינברג, צלם, וכתריאל (כסי), הם זוג ותיק באן. בי. סי. זוג מוזר, מן דון קישוט וסנשו פנשו. יוסי רקיק וקל תנועה, רווק הולל שאוהב לעשות כמה שפחות חשבון לכל דבר. עם עגיל באוזן ומעיל עור, הוא נראה יותר ניו־יורקי מתל־אביבי, למרות שבמקור הוא מפתח־תקוה. אחת עשרה שנה הוא מצלם לאן. בי. סי., לפני כן עבר כפרילנסר ברשתות אחרות, היה גם בטלוויזיה הישראלית. כסי (כתריאל) עלה מרומניה לפני עשרים שנה, מה שלא מפריע ליוסי לקרוא לו "עולה חדש". הוא עגלגל, שקט, מיושב, איש משפחה. למרות זאת, הוא רץ אחרי יוסי עם מכשיר ההקלטה לכל מקום שיש בו אקשן, גם אם מדובר בהקפצה פתאומית לקפריסין, נאפולי או לאמריקה. וזה קורה.

"זה לא מקצוע לאנשים נשואים" אומר יוסי. "יש אצלנו אנשים שמסתובבים מחוץ לבית 250 יום בשנה". למרות זאת, מסתבר שרוב האנשים נשואים. אולי בפעם השלישית, אבל נשואים. "מי שמתחתנת עם אחד כמונו יודעת עם מי יש לה עסק", אומר יוסי מולה.

במחסום ארז, קו הגבול בין השקט לרפש, משחררים חגורות ופותחים מנעולים במכונית, למקרה שיצטרכו לברוח. לגרינברג אין נשק. הוא חושב שזה

יוסי גרינברג וכתריאל – הזוג המוזר של אן. בי. סי. בפעולה (צילמה: טל בשן)

נראה לא טוב, נציג של רשת שידור זרה עם נשק. במקום זה הוא נוקט בכמה טכניקות שהתפתחו עם הזמן. "צריך לנסוע לאט. אבן במהירות של מאה קמ"ש – זה פגז. במהירות של עשרים, זה לא נורא. אסור להיתקע בפקקים, אסור להיות צמוד מדי למכונית אחרת. צריך להביט כל הזמן לצדדים, להיות עיני נון־סטופ. כל סימטה כאן היא פוטנציאל למטח אבנים. כשאני רואה המון אנשים, אני מאט עוד יותר. משתדל ליצור איתם קשר עין, בודק את התגובה, מאותת בפנסים. הרבה תלוי ביכולת שלך ליצור איתם קשר בשניות האלה".

כמה קילומטרים מהמחסום פנימה רואים חצי פרדס גדוע, העצים עוד זרוקים בערימה על הקרקע. עונש מקומי למתפרעים. חיילים מבוססים בבוץ בין הגרעים. מראה עגום. "את זה עשו אתמול" מסביר גרינברג, "אבל זה מאוחר מדי. הכל פה מאוחר מדי. לא קראו פה נכון את המפה. לא ידעו לנווט". לגרינברג, כמו לשאר אנשי הצוותים הישראליים, יש דעה מגובשת על מה שהולך פה. הם מכירים את המצב מקרוב מאוד, מצלמים כאן עוד לפני המהומות האחרונות. לא כולם בעלי דעות שמאלניות. יוסי מולה, למשל, הוא ליכודניק מוצהר: "ולמרות זאת, כואב לי לראות את הפליטים האלה. יכול להיות שאם הייתי יושב בתל־אביב הייתי שותה עם הורס ולא חושב על זה בכלל, אבל אני כאן, רואה דברים. שני. השפלה. אתמול צילמתי באל־עמרה, מחנה פליטים ליד רמאללה. היתה התפרעות, חיילים רדפו אחרי ילדים, ובצד עמד זקן אחד, ליד הקיר. פתאום אני רואה חייל עושה תנועה רמבואית כזאת – מעיף רגל באוויר ומכניס לזקן מכה אדירה. סתם! לא הבנתי מה שאני רואה. אם צילמתי? בטח שצילמתי. לא צריך לבוא בטענות לצלמים. צריך לבוא בטענות למי שנותן לדברים כאלה לקרות".

שיטת העבודה של הרשתות הזרות שונה מזו של הטלוויזיה הישראלית. הכתב (בדרך כלל נמצאים כאן אחד או שניים מטעם כל רשת) שקולו נשמע בכתבה אינו יוצא, לרוב, לשטח. מי שנמצא בשטח הם הצוותים. לפעמים יוצאים למשימה מוגדרת – לפעמים פשוט מחפשים סיפור. אם החומר המצולם רחוק – שולחים אותו מהשטח עם רכב מיוחד שפוגש את הצוותים בנקודה קבועה. יחד עם החומר הם מוסרים דיווח על ההתרחשויות שהיו בשטח. הכתב מחבר תסריט, ומקבל עליו אישור ממנהל הרשת בארץ וראש דסק החוץ בניו־יורק. אחרי האישור עורכים את הכתבה. מדובר, בדרך כלל, בדקה וחצי. את החומר מעבירים בלוויין פעמיים ביום – או יותר, לפי הדרישה מחו"ל. ישראלים שעובדים במשרדי הרשתות וצופים בשידורים מספרים שבא להם לפעמים להתחבא מתחת לשולחן מרוב אי־נעימות, אבל מאי־נוחות אף אחד עוד לא התפטר. חוץ מהצידוקים האידיאולוגיים המשכורת פשוט טובה מדי.

דקה וחצי. בזמן כזה אין הרבה מקום להסברים. נותנים לצילומים לדבר. במצב כזה הסיכוי להראות טוב קטן. "לעולם ייראה חייל עם נשק גדוע יותר מילד קטן עם אבן" אומר סא"ל י., לשעבר גדוד צנחנים בשטח. "בואי נגיד שהם יכלו להיות יותר הוגנים בלי לפגוע בפרנסה שלהם". הטלוויזיה, לדבריו, היא קטליזטור רציני למהומות בשטח. גם הצלמים מודים שהגבול בין "בימוי" ל"שילהוב הרוחות" הוא דק מאוד: "את צריכה לראות כיצד מהירות מתארגנת הפגנה כשהחבר'ה המקומיים רואים טלוויזיה", אומר סא"ל י. "תוך שתי דקות הם מעמידים הפגנה לתפארת. לפני כמה ימים, בקאסבה של שכם, זרקו שני ילדים אבן. הסיור שלנו אפילו לא התכוון להתעסק איתם. פתאום הופיע הצלם ההוא, עם העגיל באוזן, הסתער בדרמטיות לתוך הרחוב. החיילים שלנו נכנסו להגן עליו. משני ילדים נהיו עשרים ואחר־כך ארבעים, ואבנים, וצמיגים. נו, כבר היה שם שמח".

> **"את חושבת שאני לא יודע איך זה יראה בעולם, שפלשתינית אומרת 'אני רעבה'? אני מרגיש חרא. אז מה, זה לא ניוז?"**

"נכון, אני מפריע. לפעמים זה לא נעים לי, אבל לפעמים אני שמח שזה ככה", אומר גרינברג. "ביום א' שעבר אני נוסע בעזה, ברחוב הראשי, ורואה גוש של איזה חמישה עשר ג'יפים של מג"ב מגיעים דרך אחת הסימטאות. ומולם מה נוסע אם לא מכונית פג'ו עם דגל אש"ף מתנופף עליה. הבנתי שפה הולך להיות כסאח וקפצתי מהאוטו עם המצלמה. בינתיים התחילה ריצה מטורפת של המג"בניקים לעבר הפג'ו. פתאום מ"פ הכוח קלט אותי, ואני שומע אותו צועק ברמקול 'חבר'ה, אל תגעו בהם, יש פה עיתונאים'. ברור לי שאם לא הייתי שם – החבר'ה האלה היו בר־מינן. זה שהפרעתי לצבא לעשות מה שהוא רוצה – זו בעיה שלו. אני הרגשתי על־הכיפאק".

הבוקר נתבקש גרינברג לצלם חלוקת אוכל של אונר"א לתושבי מחנות הפליטים. באונר"א אומרים שהאוכל יחולק רק מחר. פתאום רואים קבוצה של נשים וילדים עומדים בשקט בצד הכביש, מחכים למשהו. אתה לא מספיק להגיד דיר־אל־בלאח וגרינברג וכסי כבר עומדים בחוץ ומצלמים. ואז קורה הדבר הבא: הנשים מתחילות לצעוק, לעשות תנועות של רעב. הילדים מתחילים להתפרע, לסמן בידיים 'וי' ולקפוץ מול המצלמות. "אוכל, אוכל, אנחנו רעבים", צועקת מישהי שיודעת כמה מילים באנגלית. פתאום מופיע פלשתיני עם כמה פיתות. הנשים מתנפלות עליו, כמעט קורעות אותו לגזרים, חוטפות ממנו את הפיתות. בתום התהליך הזה, שאורך כמה שניות בלבד, עומד איש הפיתות המום עם שפה שסועה, מדממת. קאט.

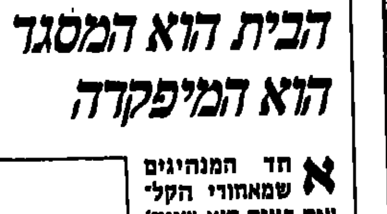
נכנסים למכונית. גרינברג מרווח בקשר: "יש לי צילום של נשים רעבות מתנפלות על איש עם פיתות". בקשר הכל נשמע עוד יותר יבש וציני ממה שהוא במציאות. כמו רשימה למכולת. אחד פלשתיני. אחד רעב. "ראית איך הן התנפלו עליו?" הוא אומר. ואחרי כמה רקות של שתיקה הוא מוסיף, "את חושבת שאני לא יודע איך זה יראה בעולם, שאשה פלשתינית אומרת 'אני רעבה'? איך אני מרגיש עם זה? מרגיש חרא. אז מה, זה לא ניוז? זה ניוז".

שקט עכשיו בעזה. כולם בעוצר. הרחובות נטושים כמעט. "זה שקט לא טבעי", אומר גרינברג "עיר עם מיליון תושבים לא צריכה להיות כל־כך שקטה". במכשיר הקשר מבקשים ממנו לצלם כמה צילומים של שקט. איך מצלמים שקט? איך מקליטים שקט? מסתודדים. עושים כמה שוטים של רחובות שוממים, של חיילים צועדים ברחוב הריק. אחר־כך נוסעים לחוף הים. חוף פראי, יפהפה, נטוש לגמרי. גרינברג, נשמה רומנטית ביסודו, מדבר על האור המיוחד של עזה, "אור נהדר לצילומים".

ביר־מרדכי מקלפים את שלטי ה־T.V. מהאוטו. "לא נעים להסתובב ככה בתל־אביב", הם מסבירים. במזנון הפורמייקה המשופשף מדברים קצת על מסעדות טובות בצרפת, באיטליה. גרינברג מספר על כתבה שעשה באירופה בעקבות נתיבי הברחות הסמים. מלונות פאר. מסעדות פאר. תקציב הוצאות כלתי מוגבל. בדוביל, צרפת, צילם מסיבה של רג'ין, מלכת חיי הלילה. היו שם הברון רוטשילד, עומאר שריף, הנסיך רנייה ממונאקו וגרינברג. "השתכרתי כל־כך שלא יכולתי לעמוד ישר ולצלם", הוא מספר. לסיום נותן ג'ק את המתכון שלו לסלט פירות. תותים, בננות, ליקר וסוכר.

והכתבה על הנשים הרעבות בעזה תשודר אולי הערב. גוד איבנינג אמריקה, ובתיאבון. ■

הבית הוא המסגד הוא המיפקדה

אחד המנהיגים שמאחורי הקלעים בעזה הוא שייח' אחמד יאסין (בתמונה), ראש המג'עמה האיסלאמית (ארגון האחים המוסלמים ברצועת עזה) את פעילותו. רק מעטים מבני עדתו זכו לבוא לביתו, שהוא מסגדו הפרטי. הם מתפללים במסגד הסמוך, הנחשב למטה הכללי של הארגון האיסלאמי הפונדמנטליסטי הגדול והחזק ביותר ברצועה. המנהיג נשאר בביתו. הוא משותק בכל גופו, והתנועה קשה עליו גם בכסא גלגלים.

למרות נכותו, נשפט על חלקו בהנהגת חוליית טרור ונדון ל־12 שנות מאסר. הוא שוחרר בחילופי השבויים עם אחמד ג'בריל ומאז היה עסוק בתיזוק מעמדו ברצועה על חשבון ארגוני השמאל, תוך מאבק אלים עימם.

עכשיו נשמרת הדרך לביתו בקפדנות במחסומים מאולתרים, בשכונת אל־ג'ורה, מעוזם של האחים המוסלמים. ככל שנכנסים פנימה, יורד גיל ה"חיילים". ליד ביתו מחכים עשרות ילדים קטנים. קבלת הפנים היא פועל יוצא של רצון השייח'.

אבינועם בר־יוסף

יהונתן גפן

מַרְדִּימִים, חִזְרוּ לַעֲבוֹדָה!

"הרופאים המרדימים משביתים את חדרי הניתוח... יבוצעו רק ניתוחים דחופים."

(מן העתונות המרדימה)

כבר מאחר בלילה,
ואני עדיין ער
רק את פיליפ רות
טל את חיים באר,
אני לא יכול לישון,
מלע עוד גלולה ורדה,
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

שני פנחיגים
שקראים להם יצחק
שיש לי רק לבכות,
שתים זמרים
שקראים להם בנאי
מקים באזני חמבות.
אל אמרן נראה לי
קול ווסי לאינודע.
רדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

שהארץ כלה היא שטחים,
כבר הארץ שטוח.
חולה במצב קשה,
דחיפות לנתוח.
כי המדינה בוערת,
אם תרצו אין זאת הגדה.
רדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

וא, אשי תרקוזה,
הרדימו אותי ראשון,
כל תגרשו גם אותי,
הלא פשע לא לישון.
אשר עד תרדימו גם את השומרון,
את עזה ויהודה.
רדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

אוטובוס מלא אנשי־רוח
יוצא לטיול שנתי,
קמתי, על עוד עצומה חתמתי,
אבל זה לא הרגיע אותי.
"שוקרון" אני צועק לבונה המולדת,
והוא צועק: "לא, תודהו",
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

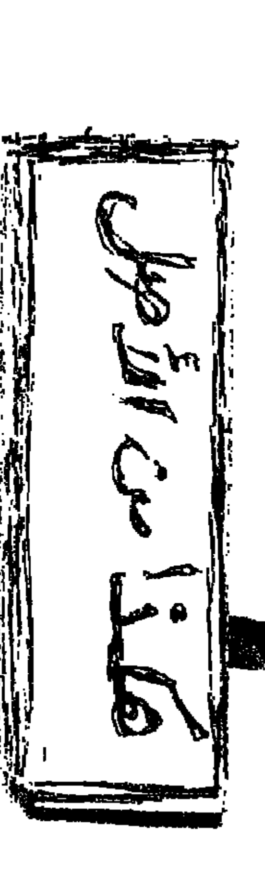
יוצא מהמטה, מחפש סיגריה,
"דופק" עדיין שובתים,
והצבור בהחלט מסתפק
בעשן צמיגי הפליטים,
הזמן פועל לרעתנו,
אין חדש במדע.
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

מגשש תוך כדי הפסקת חשמל,
שר האנרגיה מתנצל,
כאלו שקודם לא היינו פה בחשך,
כבר שנים שאנחנו בצל,
את כבר בת ארבעים לעזאזל,
וסולחים לך כמו לילדה,
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

נביא צועק בשער
מלים מ"אסון" עד "שואה",
אבל איש לא מקשיב לו,
כלם מנחשים את תו השעה.
ואיש מאתנו לא ירדם
עד לפתרון החידה,
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

ילד מתגיס לסגר
חנות של ערבי.
יצחק לובש מסכה
לוחש: "הגזמת, אבי."
ואתה שואל: אברהם, עד מתי
תמשך העקדה?
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה.

כבר מאחר בלילה,
ואני עדיין ער,
לא יכול לישון,
כבר גמרתי את חיים באר.
רוח גז ממזרח נושבת,
מגלגלת דמעה כבדה.
מרדימים, נו די כבר,
חזרו לעבודה

מלכה בארמון שחור

דבורה בארון. סופרת עברייה ראשונה. מאה שנים להולדתה. מוכשרת, משכילה, עצמאית. גם מושכת, דְמונית, אובססיבית. אשה שלא הופיעה להלוויית בעלה. אם שבתה היחידה היתה לה לשפחה קודרת, משועבדת, מסורה עד מוות. מלכה עריצה בארמון אפל שאור השמש לא חדר אליו מעולם. מבט חודר למיתוס שעד היום איש לא העז לחקוע בו סיכה.

מאת בילי מוסקונה־לרמן

ציפורה היתה הבת של יוסף אהרונוביץ ודבורה בארון. היא העריצה את אמא. היא אהבה את אבא. אמא היתה סופרת. אבא היה איש רוח, אחד המנהיגים של תנועת "הפועל הצעיר". ציפורה היתה ילדה עסוקה. רוב היום היתה סגורה בבית מאחורי תריסים מוגפים, מעתיקה בכתב־יד נקי את הסיפורים שכתבה הסופרת, מנסחת מכתבים, מגישה תה, רייסה, מיישרת כסתות וכרים. ציפורה חצתה את המדרכות במסלול קבוע. קצוצת שיער, לבושה בגדים ישנים, כהים, גלותיים, שמלות בעלות גיזרה נוקשה, נעליים גבוהות קשורות בשרוכים חזקים, חולצות רכוסות בכפתורים צפופים, שפתיים קפוצות, נשיות מטושטשת.

ציפורה היתה צועדת לרחוב עזרא ליד כרם התימנים בתל־אביב, שם היתה המאפייה של מר פופקין ממנו קנתה צנימים מיוחדים בשביל אמא. אחרי־כן שילשלה את המכתבים לתיבת הדואר ומשם המשיכה לבית ברחוב גאולה, שם נעלמה מאחורי הדלת הנעולה והתריסים המוגפים, לתוך המיסתורין הלא מפוענח סביב אישיותה של האם, הסופרת.

דבורה בארון. סופרת עברית. יפה, מוכשרת, משכילה, עצמאית. אשה. אנשים רצו להתקרב, לגעת. היא וקפה את הסנטר, מתחה את השיער השחור כשביל מרוייק אל מאחורי העורף, רופפה באצבעות גרמיות את צווארון המלמלה המעומלן ובעיניים השחורות הלוהטות שלה העמידה את המרחק הנכון בינה לבין האנשים מולה. בדרך־כלל גברים: ברנר, שופמן, עגנון.

לאט לאט בנתה לה ארמון גבוה, מבוצר. היא היתה המלכה. את הגינון המלכותי ליווה טון עריץ. ליד האור השקוף שזרם ממנה היה צל אפל קשה, דמוני – לפעמים שחור מאוד.

אנשים התאימו עצמם למציאות הארמון. חיכו בתקווה לפתק קטן בכתב־יד מהסופרת דבורה בארון שיזמין אותם לבקר בביתה בשעה מסויימת ביום זה ווה. לא כולם הוזמנו. מי שהוזמן – טיפס במדרגות בהרגשה של זכייה, נקש בזהירות בדלת, צימצם עיניים במבוכה כשעבר מהאור החזק של החיים לחושך ששרר בדירה. היא קיבלה אותם כשהיא שוכבת־נשענת על הכרים במיטה. הגוף מצומק, חלש, אוורירי, לא ממשי. העינים גדולות, עירניות ופקוחות.

הגוף השברירי הזה, האמורפי, אצר הרבה מאוד כוח. את העוצמה החזקה היא תרגמה לרצונות, לבקשות, להזמנות מבחוץ. אנשים, גברים ונשים, שישבו ליד מיטתה, מיהרו למלא כל משפט שנירמזה בו בקשה, רשמו מלים שאמרה וציטטו אותה בסלונים הספרותיים.

פתיחה לראיון שנתנה בארון לסופרת "דבר הפועלת" תש"ז: "האנטראה' [הכניסה] של הפגישה היה מיוחד ובלתי שכיח. המארחת היתה שכובה על הספה בחדר לא מואר, מכוסה שמיכה דקה וכהת צבע, רק במסדרון דלקה מנורה שהטילה מעט אור אלכסוני על חדר הפגישה. בשבילי הועמד כיסא סמוך לספא, למראשות הסופרת... היו לה עינים גדולות ועמוקות שראו מה הכיא איתו האיש מבחוץ – הרגישה דרכו את אווירת הרחוב, הדופק של העיר. עיניים בוחנות, מנחשות, מפענחות, מצרפות צרופים מהירים ולומדות להבין ולדעת, גונזות ושומרות."

קצב הרחוב הגיע אל דבורה בארון בכל מיני דרכים. ציפורה כותבת לה מכתב: "נכנס עמוס בן־גוריון מלווה באמו ואשתו... הוא עצמו צהבהב, אפאטי, חסר כל צורה וחן ודומה לאמו... האם היטיבה הרבה בחיצוניותה... שקטה היא וכל הליכותיה – אם לא נגיד בנועם, אז בכל אופן בהתאפקות. אין להכיר בה את היכנה' שלפני עשרים שנה".

ציפורה היתה ילדה טרודה מאוד. בהתחלה הקרישה לאמא זמן, אחרי־כן – חיים. לעיתים נדירות ביקרה בבית־הספר. לא הצטרפה לתנועת נוער, לא שיחקה עם ילדים, לא ראתה סרטים, לא רצה על חוף הים. כך זוכרת אותה איילה כהן־ברש, בתו של הסופר אשר ברש ז"ל:

"היו לה תמיד שפתיים חשוקות, היה בה מרד פנימי שלא פרץ החוצה, היתה עצורה ומרוסנת. משועבדת לאמה בצורה בלתי־נסבלת. כל היום בישלה וניקתה וכיבסה בבית. ציפורה היתה ילדה עצובה בבית הגדול והעצוב והקודר הזה. אני הייתי ילדה עליזה וציפורה שנאה אותי נורא כי הייתי כל מה שנגזל ממנה. פעם אחת, כמידי יום שישי, לקח אותי אבא לביקור שלו אצל דבורה בארון. שם היתה כל החבורה הרגילה – רבינוביץ, וולפוסקי, פוזננסקי, ולי אמרו – לכי לשחק עם ציפורה. וציפורה כל־כך קינאה בי משום שהיו לי תלתלים, משום שהייתי ילדה רגילה מלאת שמחת חיים. היא התקרבה אלי עם זיק רצחני בעינים ודחפה אותי מקיר בגובה שלושה וחצי מטרים למטה. מאז פחדתי פחד מוות ולא הלכתי לשם יותר."

לאה ברוידס, אלמנת אברהם ברוידס ז"ל, אז מזכיר אגודת הסופרים: "תמיד עשתה רושם של בחורה מדוכאת. לא היתה לה ילדות. היתה בין שני אנשים מבוגרים שראו בה כוח עזר."

הבת לא התחברה עם אנשים, מעולם לא התחתנה. העריצה את אמא. שרתה אותה כל שעות היום והלילה. לא יצאה החוצה מהבית אלא כדי למלא רצון הסופרת. היא ערכה את הקניות, קראה לאמה ספרים, השגיחה שהביצה הרכה תבושל שתיים וחצי דקות בדיוק, איווררה את המצעים ושאלה את אמא כל כמה דקות איך היא מרגישה עכשיו, אולי חסר משהו?

איך זה, היו אנשים מתלחשים, שהסופרת שידעה לכתוב ברגישות דקה וברחמים ובהרבה חסד על חלשים וחסרי אונים, שיעבדה אליה את בתה היחידה? כפתה עליה ערוץ חיים צר, אפלולי, חסר שמחה. הסופרת שהשתמשה בכלים עדינים, רכים ושקופים לתאר מצבים משפחתיים חמים, בחרה באורח חיים נזירי, קפדני, קשוח. ליד סיפוריה, המלאים באהבת אדם, תבונה, וחוכמה פנימית על נפש האדם – בחרה לסובב את חגב לחיים, להתרחק מאנשים, לשים לב בצורה אובססיבית, כפייתית, לצרכים מסוגפים של הגוף, להתעלל בעצמה ולהתאכזר לסובבים אותה.

שנת 1887. דבורה בארון נולדה לרב העיירה בפלך מינסק ברוסיה הלבנה. הרגשת הקיפוח שלה התחילה מנקודת המוצא. בגלל מינה, בלי שום קשר לחוכמתה, לא יכלה לרשת את כס אביה, הרב, למרות הכישורים שלה. הנערה לא הגיבה בפאסיביות אלא תקפה מהחזית האפשרית היחידה. ישבה בעזרת הנשים ולמדה פסוקים ומשניות. ליד המיטה החזיקה ספרים של קנוט האמסון, דוסטוייבסקי, צ'כוב, טולסטוי, טורגנייב, פלובר. קראה רוסית וגם צרפתית בצורה שוטפת.

בגיל 16 פירסמה את סיפורה הראשון ב"המליץ". הכישרונות, הנבונות, הנחישות והאופי החזק הובילו

דבורה בארון (בתמונה בעמוד הבא בנעוריה, ובצילום משמאל, ימנית, עם בתה ציפורה): "אני רואה עצמי כוכבית [illegible] אחרי [illegible]"

הערה: הציטוטים ממכתבים ועדויות בכתבה זו לקוחים ממכון "גנזים", בית הסופר, על שם הסופר אשר ברש.

נספח "נשים ושגעון" כותבת ד"ר פיליס צ'סלר: "אלות אינן מתות. הן באות ושובות. חומקות בלאט מבעד לשעריהן של ערי עולם".

אל העצמאות. עם אחיה בנימין נסעה למינסק, העיר הגדולה, שם התפרנסה ממתן שעורים פרטיים אצל משפחות יהודיות אמידות, ובמקביל הכינה עצמה לכניסה לגימנסיה. ממינסק נדדה לקובנה, מאריאמפול ושוב אחרות. תוך כדי נדודים ולימודים פירסמה סיפורים. בספר "אנב אורחא", אסופה מעזכונה של ליקה בתה, מתאר נער בשם ברוך בן־יהודה (לימים ד"ר בן־יהודה, מנהל הגימנסיה העברית "הרצליה") את הילה המיסטית שקשרה קבוצת נערים למדריכה שלהם, סטודנטית צעירה בשם דבורה בארון, שפירסמה באותה תקופה סיפור על הרצל. "הסיפור דק אותנו, והמוכרת נהפכה אובייקט של הוויה לחבר נשים מתבגרים..."

בתיאור הבא – הדרה של דבורה שנהפך להיות מכון מעדון נער במאריאמפול – יש זיכרון עז של אווירה חושנית: "כ־25־30 נערים – רק נערים היינו – מרבים לחיוועד בחדר זה. דבורה היתה לרוב שוכבת או יושבת במיטתה... לא חולה... לא כפותה... ריח מיוחד שנדף בחדר... התרגשותנו... חש אני בזרם ההשפעה הזורם אלינו מאישיותה... היא כולה אומרת כבוד".

פרופסור נורית גוברין, במחקר מעמיק ומרתק על חייה ויצירתה של דבורה בארון (הספר יוצא לאור בימים אלה בהוצאת מוסד ביאליק) מסבה תשומת לב לעובדה שכבר אז, בלי שום קשר למחלה או לתולשת גוף, נהגה דבורה בארון לקבל את אורחיה במצב של שכיבה או הישענות על המיטה. פרופסור גוברין שעוקפת בזהירות, למרות הפיתויים, ניתוחים פסיכולוגיסטיים, שואלת לדעתו של הפסיכולוג הפרופסור הנס קרייטלר על הסימליות שבקבלת אורחים במצב של שכיבה במיטה: "יש לראות בכך, לדעתו, הכרזה – בלתי־מודעת, כמובן – שהיא פגיעה וחלשה, דורשת התחשבות רבה ויש לטפל בה באהבה ולהתייחס אליה בעדינות מיוחדת. במצבה זה יש לה זכויות מיוחדות, כיצור רופף ושברירי. יש כאן הבלטת הגוף והסתייגות ממנו בעת ובעונה אחת. כפילות של חוזק וחולשה כאחד."

באותה תקופה, לפני עלייתה לארץ, התחזק מאוד מעמדה בקהילת סופרי האידיש והעברית באירופה. גברים סופרים כמו יהודה קרני ועסקנים ציוניים כמו

דוד זכאי: "היא היתה כנמרה המוכנה לזינוק... היא ידעה גם לשנוא קשה כשם שידעה לאהוב. לא כיסתה על שינאתה, היתה ישרה ללא היסוס. את פלוני היא לא אוהבת. אני שונאת אותו... ואש זרה בעיניה."

דרויאנוב וברוכוב הזמינו אותה לוילנה, דאגו לה, התעניינו בשלומה וחיזרו – בעדינות ובכבוד – אחר הסופרת שהיתה גם אשה עצמאית ובעלת רצון ברור משלה.

פרופסור גוברין, בספרה על דבורה בארון: "ניכר במכתביהם המאמץ לביטוי מרומז ועקיף של היחס המיוחד אליה מתוך זהירות יתרה שלא לעבור את הגבול שהיא הציבה בין מה שמותר להשמיע באוזניה, לבין מה שאסור. הכותבים מהלכים על חבל דק בין רצונם להביע באוזניה את חיבתם ואהבתם מתוך תחושה שדברי השבח אכן נעימים לה, לבין החשש להרגיזה ולעורר את חמתה. לכן מכוונות הצהרות האהבה רק אל סיפוריה, אל מיכתביה, לכל היותר תמונתה, והם ניזהרים שלא לדבר אליה במישרין כאל אשה יפה ומיוחדת".

ב־1910 עלתה לבדה לארץ, כאן חיכה לה מכתב ברכה טלאגרפי מחבריה הסופרים והעורכים בוילנה. בארון שלחה להם חורה פרחים והתמקמה בנווה־צדק, ביפו. שם גם התחילה לעבוד כעורכת המדור הספרותי במערכת "הפועל הצעיר". יוסף חיים ברנר שפגש אותה באופן מקרי כתב לחבר: "הרושם שהיא עושה: פיקחות, חוסר אינטימיות אמיתית".

דבורה בארון היתה הסופרת העברית הראשונה שהעזה לרקוע ברגל ולהתריס על הקיפוח הנשי. בארון: "הסופרת יכולה לתאר חיי אשה מבפנים, ואילו הסופר רואה אותם תמיד מבחוץ." לכתיבה שלה היה צבע פמיניסטי, ובתחילת הדרך גוון לוהט, מריר, תוקפני. דוגמה: "מכל אלה שבאו לפנים להתדיין לפני אבי הרב נראו לי כמקופחות ביחוד הנשים העומדות להישלח מבית בעליהן" (גט כריתות). בשנים שאחרי־כן הגל התרכך, התקפל בכיוון התוך. מתוך ביקורת ספרות על כתביה: "לעולם לא תגייס אותנו [בארון] להתקומם נגד החוק המתנקש באהבה ולומר שהוא מיותר. אולי הרגישה שמוקדם מדי".

ב־1911 העמידו חופה. דבורה לבית שבתאי נישאה ליוסף אהרונוביץ שהיה ממנהיגי "הפועל הצעיר" ועורך בטאון התנועה. שעה ארוכה בכתה אחרי החופה. ב־1914 נולדה הבת ציפורה.

בבית בנווה־צדק ישבו בערבים אהרונוביץ, ברנר, שמעוני ועגנון. השיחה בדרך כלל היתה על ענייני היישוב. דבורה היתה אז האשה היחידה ברשימה של 24 סופרים שחתמה על מכתב מחאה חריף נגד כוונת הוועד האודיסאי להפסיק את התמיכה ב"הפועל הצעיר" בעקבות מאמר מסויים של ברנר. זאת גם היתה המחאה החברתית האחרונה שלה. בערבים, סביב השולחן, היה ברנר מתגרה בה כדי שתגיב, וכשפלטה משפט חריף היה צוחק צחוק גדול של הנאה.

דוד זכאי: "ב־1 במאי 1921 עמדה במרפסת (נשמעו יריות מיפו וברחוב מנוסה, בהלה ופצועים), עומדת על הגזוזטרה וצועקת – מה עשיתם, מה גרמתם אנשי אחדות העבודה שבריתם את החג הזה. היתה כנמרה תמוכנה לזינוק... היא ידעה גם לשנוא קשה כשם שידעה לאהוב. לא כיסתה על שינאתה, לא דיברה לשון הרע, ואף בין הסופרים היתה ישרה ללא

(המשך בעמוד הבא)

(המשך מהעמוד הקודם)

היסוס. את פלוני היא לא אוהבת. אני שונאת אותו... ואש זרה בעיניה." עם א.ד. גורדון, למשל, שמרה דבורה בארון על יחסים מאופקים. עגנון, לעומת זאת, השאיר לה את הווילון שהגן על בגדיו מאבק כשעזב את הארץ ונסע לאירופה.

בשנת 1922 התפטרו דבורה בארון ויוסף אהרונוביץ מעריכת העיתון. יוסף אהרונוביץ התמנה כמנהל בנק הפועלים, ודבורה בארון הסתגרה בביתה, התנתקה מכל פעילות ציבורית או חברתית.

נורית גוברין מביאה בספרה – כדוגמה אפשרית לאווירת נישואיה של בארון – את הסיפור "לעת עתה", עליו היא כותבת: "התפרצות נאום שיטנה חריף כנגד חיי הנישואין לעסקן ציבור שמשמיעה חנה רבין באוזני נערה צעירה העומדת להינשא. השמות חוזרים על אותיות שוות. חנה רבין = דבורה בארון... היסוד האישי בא לידי ביטוי בחריגה מנימת האיפוק השלטת בספר, ובמעבר לטון ישיר, בוטה, חריף, מאיים ומתריע... 'בראשית דרככם יהיה זה כאילו אתם הולכים בצוותא, אבל עד מהרה יפנה הוא לענייניו וירחק ממך, והמשא אשר נשאתם עד עתה כשניים יפול כולו עלייך. אז תדעי כי הינך עזובה, בודדה כאלמנה, וילד – אם יוולד לך – יהיה יתום.'"

משה הכהן, סופר: "בעלה היה כנראה אדם יבש. החיים המשותפים שלהם היו למען יצירת מסגרת משפחתית בשבילה, ולא יותר".

יעקב פיכמן, בביקורת ספרותית: "היתה זורז' סנדית... הבירה בעוול שנעשה לה בתור אשה, מגלה את האכזבות ואת צמאונה למעט אושר. את הזכות לאושר".

באותה תקופה תרגמה דבורה בארון מצרפתית את מאדאם בובארי לגוסטב פלובר. גם אמה בובארי היתה אשה לא מסופקת שהחמיצה את החיים, ודבורה – תוך כדי התרגום – התחברה עם דמותה של אמה ועם עצביה השקופים וטיילה איתה ועם ליאון בסמטאות הצרות של פאריס מהחלומות.

ב-1937 נפטר יוסף אהרונוביץ. דבורה בארון לא הופיעה להלוויה. הנישואים שלה ליוסף אהרונוביץ, איש רוח, מנהיג, לא מתועדים בשום יומן, באף מכתב. אין פירור של אינטימיות או גילוי – אפילו מרומז – של רגש, כאב או שמחה, כלפי הגבר איתו חילקה חיים.

איילה כהן־ברש: "ציפורה היתה ילדה עצובה בבית גדול ועצוב וקודר. היה בה מרד פנימי שלא פרץ החוצה. היתה משועבדת לאמה בצורה בלתי־נסבלת".

משה הכהן: "היא לא היתה אשה יפה במובן המקובל, אבל היתה אשה מושכת. גם בגלל שהיתה משונה. החיים שלה די תמוהים. למה פתאום מצאה מקלט אצל אהרונוביץ המבוגר. וההסתגרות שלה. הרי לא יצאה מהבית. אף אחד לא ידע מה מתרחש שם. באותה תקופה גם לא יצרה. מה עבר עליה?"

אחד הטיפוסים ב"הר הקסמים" לתומאס מאן אומר: "סימפטומים של מחלה אינם אלא גילויים מחופשים של כוח האהבה. וכל מחלה היא רק אהבה ששינתה צורתה".

ציפורה, הבת, הקפידה להשאיר אחריה רק פתקים ומכתבים מצונזרים היטב מהעיזבון של אמה, קרעה לגורים עדויות אחרות שאולי היו יכולות לדקור את המיתוס בסיכה.

אחרי ההלוויה התכצר הבית ברחוב גאולה עוד קצת, ונשאר מבוצר למשך עשרים השנים הבאות. התריסים הוגפו, הדלת ננעלה, דבורה בארון הציעה את המיטה למנוחה ארוכה־ארוכה. בהכרה מפוכחת השאירה את החיים מאחורי דלת הכניסה, כסינון קסדני פתחה צוהר רק לכמה קרני אור שיאירו חדרות פסיעות באפלולית בה גנתה את ממלכתה. אף

אחד מהסובבים אותה, להוציא אולי ציפורה, לא ידע בדיוק מה הסיבה: מיחוש פיזי, פסיכוטי, צער שבלב, אולי אכזבה קשה. הילה רוחנית בלתי־נגיעה, מסתורית, אפפה אותה.

סוזאן סונטאג בספר "המחלה כמטפורה" כותבת על סימפטומים של מחלות מסתוריות ולא מסתוריות: חושניות, התפשטות של רגשות נעלים, מודעות, נעלות, זיכוך, ועל זה שסך הכל בריאות היא לפעמים בנאלית, אפילו וולגרית.

והאפלולית הזו תורגמה למלים קשות בסיפור "פראדל": "...התהלכה בתוך החדרים המרווחים אשר נקיון וסדר שררו בהם ודממת קיפאון... הווילאות הישרו אור חיוור, וכלי הכסף הפיקו נוגה לבנבן, צונן."

האנשים שקיבלו פתקי הזמנה קטנים ובהם ההרשאה לבוא לבקרה גם מצאו פעמים רבות בתיבות הדואר שלהם פתקים אחרים בהם ביטלה את ההזמנה לביקור בנימוק של חולשה, של בריאות רופפת.

פעמים רבות ביקשה לאה ברוידס מיעקב פיכמן, שהיה מבאי ביתה של בארון, אפשרות להכיר את הסופרת. "אוי, אני כל כך רוצה לראותה." אמרה לו. "טוב", ענה לה פיכמן, "אשאל אותה". "אבל גם הוא, שהיה ידיד קרוב", אומרת לאה ברוידס, "לא היה מורשה להביא איתו אנשים לביתה ללא רשותה. ואני כל כך רציתי להכיר אותה. סיקרן אותי כיצד יכולה אשה להטיל על עצמה גלות מרצון מהעולם החיצוני. גם כשהסתגרה היתה מוקפת גברים שהעריצו אותה. אני גם יכולה להאמין שההסתגרות שלה היתה קשורה לאיזה מפח נפש. ויחד עם זה שהיתה מסוגרת היתה מאוד מצויה במה שהולך בחוץ. זה היה מרהים. איש לא הבין איזה קול היה מביא אליה את החרשות. וחוץ מזה היו עוד דברים שלא הבנתי. מול הסיפורים שכתבה ראיתי את ביתה, וזה לא הלך במסלול אחד. בשום פנים. בנוקשות רבה שיעברה את עתה. יכולתי לשער הרבה דברים שנוגדים את ההגיון הרגיל, אבל שם זה היה מעבר לזה. גם בתור אשה וגם בתור אם, לא יכולתי לעכל את זה."

בביקורות נכתב: "בסיפוריה נילחמת דבורה בארון בתכונות אנושיות של רישעות טוטאלית, טמטום הרגש וליקוי השכל. היא מקרבת לאצילות נפש, ערגה, רחמים, אהבה ומעשים טובים... יריעות סיפוריה עוסקות בתופרות, עוזרות בית, יתומות עלובות. הסיפור 'דרך קצים' הוא סיפור פשוט, כמעט בנאלי, שבא להוריד דמעות מנערות, סיפור חיים של נערה שהתייתמה, אם חורגת רעה, ילדה שהיתה בת טובים ואחרי מות האם היא המשרתת בלי הנסיך... רק אמן גדול יכול להחיות את החומר הזה... האהבה אצל דבורה בארון היא הסובסטאנציה העיקרית בחיים – ביטוי להומניזם הגדול ביותר שלה."

משה הכהן: "היא לא היתה אשה יפה במובן המקובל, אבל היתה משכת. גם בגלל שהיתה משונה. היו לה חיים תמוהים..."

דבורה בארון בשנת 1935. אובססיה כפייתית לדלג על תשוקות פיזיות.

בארון על עצמה: "אני רואה עצמי כוכבית נגטיבית אחרי שהתמונה הושמרה."

דבורה בארון הוגדרה כסופרת ריאליסטית. היא גם היתה הראשונה שזכתה בפרס ביאליק בשנת 1937.

המחלה המסתורית סחטה חיים וכוחות, גם של האמא, גם של הבת. "המזרון – הקבר", אמרה דבורה בארון כשהיא מסתכלת על המיטה שלה.

מודעת לנשיותה המידלדלת, דבורה לא הסכימה להיפגש עם גרשום שופמן כהגיעו ארצה מפני שידעה עד כמה שופמן מעריך יופי. היא גם לא הסכימה להצטלם. אורח החיים הסגפני, הנזירי שלה, יצר אובססיה כפייתית לדלג על תשוקות פיזיות, להגיע למדרגה רוחנית גבוהה. לשם כך כפתה על עצמה מישטר תזונה שגבל בהרעבה, הכניסה לגוף אך ורק מזון "טהור" כשהמילכוד שנפלה אליו היה השיעבוד שלה ושל הסובבים אותה – בעיקר בתה – להשיג את המזון המיוחד הזה ולהכין אותו בצורה מרוייקת.

בשנת 1944, והיא כבר אשה, נסעה הבת ציפורה לעבור בדיקות בבית־החולים בהר הצופים בירושלים. במכתב הראשון הביתה היא כותבת: "לאמא היקרה שלום רב. כשהיה עלי לנסוע חשתי את אשר חש בדפורד, גיבורו של ה. ג. וולס ב'אנשים הראשונים על הירח', כאשר ניתק הכדור מן האדמה והפרופסור הגיף את הדפרפת... רגש עצום של חרטה."

מכתב אחר: "איני רוצה לעייף אותך בפרטים טפלים, אך ידעתי שיש לך עניין במה שבני אדם אוכלים, אתאר לך את ארוחת הבוקר של פריתה: עגבניות מרוחות בשמנת".

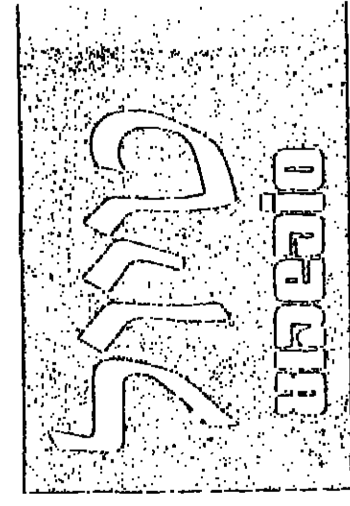
עוד מכתב: "אמא אהובה – הקירצפת את הצנימים?

"הכתבת את התאריך על הקופסא?

"האורז נמצא בארון הגדול מתחת לצנימים. קיבלתם את מנת הסוכר החודשית. התעניינתם בארון שהיה צריך להתקבל מאמריקה. קניתם שקית של סולת אוסטרלי. חבל להחמיץ את ההזדמנות. כדאי לגשת לחנות של לרמן בפינת מזא"ה ולקנות."

בספרה "נשים ושגעון" כותבת ד"ר פיליס צ'סלר: "אלות אינן מתות. הן כאות ועוזבות. חומקות בלאט מבעד לשעריהן של ערי עולם".

הסוף: דבורה בארון מתה ב־1956, בגיל שבעים. ציפורה עמדה ליד המיטה עד הרגע האחרון, ראגה לכל הסידורים. אחר־כך נשארה ציפורה בודדה, ללא משפחה. ללא חברים. בשנת 1971, בגיל חמישים ושבע, מצאו אותה מתה על הרצפה בביתה – חדר בבנייה על גג – בתל־אביב. ■

על הכביש לקצרין – הם מקומיים. צילום: אלי נאמן

מאת נילי פרידלנדר
בשיתוף רשות
שמורות הטבע

54. הטיולים של מחר

אם ביום גשם ואם ביום שמש, זאת העונה היפה לטיולים בחוץ. בשבוע של ט"ו בשבט, ולכבוד שבוע שמירת טבע, מביאים פקחי רשות שמורות הטבע את המטיילים לטבע. יש סיבה לטיול במסלולים פרטיים וברגליים, עם האנשים שעובדים כל השנה למען שמירת הטבע. כל אחד באיזור שלו.
כל הטיולים בחינם ויתקיימו מחר, יום שבת, 30.1.88. את טיולי החינם של שבת הבאה, 6.2.88, נפרסם ביום שישי הבא. רוב הטיולים של מחר הם לצפון הרחוק, לאיזור ים המלח, לנגב ובסביבות אילת. הטיולים של שבת הבאה, יהיו במרכז הארץ. למי שמבלה סופשבוע בטבריה, מומלץ לטייל למפלי הזוויתן ולהביא נעלי הליכה לא נעלי ספורט שמחליקים בהן בבוץ.

● **נחל זוויתן:**
טיול קל של שלוש וחצי שעות, לכל המשפחה, לראות זרימה ומפלים. נפגשים עם דודו פבזנר בתשע בבוקר, בחניון יהודיה. מגיעים לחניון אחרי שחוצים את הירדן על גשר אריק, בצפון הכנרת, בכביש לקצרין. מי שרוצה להגיע למיפגש מחיפה, שיצא לדרך כבר בשעה שבע וחצי בבוקר.

● **שמורת הר מירון:**
טיול רגלי של שישה ק"מ לכל המשפחה בשמורת הר מירון. מיפגש עם הלל גלזמן בצומת בית גאן, בכביש דמה־פקיעין, בעשר בבוקר.

● **נחל אבירים:**
הליכה של שעתיים, שעתיים וחצי, בנוף המערב הים תיכוני של הגליל המערבי העליון. מיפגש עם טאפ ליד מיצד אבירים. הכניסה לישוב אבירים, ליד

פאסוטה. מגיעים מכיוון כביש מעלות־נהריה. פונים שמאלה לאלקוש, ואחרי המושב פונים שמאלה לפאסוטה ואבירים.

● **חוף ים המלח:**
לתושבי ירושלים והסביבה – הזדמנות לרדת מההרים הגבוהים והקרים, אל חוף ים המלח ונאות המדבר, עם האקלים הטרופי, במרחק של שעה נסיעה מהבית, בכיוון עין גדי.
נחל דוד – מיפגש בעשר בבוקר בכניסה לשמורת עין גדי. הכניסה מחר חינם.
נחל ערוגות – מיפגש בעשר בבוקר בכניסה לנחל ערוגות, מעט דרומה מהכניסה הראשית לשמורה.

● **איזור ערד:**
שמורת הר עמשא – מיפגש בעשר בבוקר ליד תל ערד. מכביש באר שבע־קרית גת, פניה בצומת שוקת לכיוון ערד.
רכס זוהר – מיפגש בעשר בבוקר בתחנת הדלק "פז", בערד.

● **איזור דימונה:**
כל הטיולים שמתוארים כאן הם למקומות יפים במיוחד, בימים הבהירים של החורף. השנה, צפויה בנגב פריחה אדירה באביב, וכשהיא תתחיל נביא טיולים מיוחדים לפריחה בנגב.
למכתש הקטן – מיפגש בעשר בבוקר בתחנת דלק "פז" דימונה.
מעלה עקרבים, עין צין והר צין – מיפגש בעשר בבוקר בתחנת דלק "פז" דימונה.

● **הנגב המערבי:**
שמורת הבשור – מיפגש בעשר בבוקר בצומת גילת, תחנת "דלק".

● **הר הנגב:**
בורות לוץ – טיול רגלי בהר הנגב. מיפגש ב־11 בבוקר בכניסה לשמורה, מכביש הגבול המערבי, אחרי הפניה לכיוון מצפה רמון.
מזרח חרמון – טיול בן שעות אחדות. יוצאים ב־11 בבוקר ממרכז המבקרים מצפה רמון. שלוש וחצי שעות נסיעה מתל אביב, דרך כביש הגבול המערבי. מומלץ. חוזרה דרך שדה בוקר.
מכתש גדול ועין ירקעם – מיפגש בעשר בבוקר בתחנת הדלק בירוחם.
קניון עין עבדת וקבר בן גוריון – מיפגש בעשר בבוקר בחניון הרועה מול קיבוץ שדה בוקר.

● **אילת:**
הזדמנות חורפית נדירה לאילתים ולכל מי שמבלה חופשת חורף באילת, לצאת אל הנוף הפראי שמסביב.
שבת – סיור משפחות ברכב פרטי לראות פרחים בערבה. מיפגש עם בני שלמון בשמונה בבוקר, בבית פילים מורי. בשעה 12 ממשיך הסיור לחי־בר יוטבתה, עם הדרכה.
יום שני – סיור מעניין לראות ציפורים באילת, שהיא אחת מתחנות הנדידה החשובות של ציפורים בין אירופה לאפריקה. יוצאים בשתיים וחצי אחר הצהריים מסככת הצפרות ליד מלון "מיפרץ השמש", בהדרכת דודי יקותיאלי. להביא משקפות.
יום חמישי – חוויה לא רגילה. לראות את האכלת הטורפים בחי־בר יוטבתה, בהדרכת צוות החי־בר. מיפגש בארבע וחצי בכניסה למרכז טורפים בחי־בר, 40 ק"מ צפונה מאילת.
לספורטאים בצפון – טיול רגלי מומלץ של שמונה קילומטר. עליה להר אדיר מכביש הצפון וסיור במערת פער. מיפגש עם מנחם אסף בעשר בבוקר בכביש הצפון, בעליה להר אדיר, בין צומת סאסא (חירם) לישוב מתת. נסיעה של חצי שעה מנהריה. חפשו במפת הגליל.

רק מחר בשבת כניסה בחינם לשמורות הטבע:
בניאס, תל דן, התנור (נחל עיון), החולה, עין אפק (ליד קרית ביאליק), עין גדי, מרכז מבקרים יוטבתה, חי־בר יוטבתה.
עוד טיולי חינם בהדרכת החברה להגנת הטבע, מתפרסמים היום גם בחוברת של המדריך.

רקפות וכלניות במרכז הארץ

לא להיבהל מהגשמים, אם השמים שהורים בתל־אביב, יש שמים בהירים בגבעת עדה או בבית לחם הגלילית. לצאת לטיול שבת בין שדות של כלניות ורקפות. העונה התחילה, והראשונות פורחות ביערות הטבעיים של אלוני תבור שעומדים בשלכת. גם בתוך איזמר וגם שדות פורחים של הנוף הים תיכוני בחורף.
לצאת לכיוון גבעת עדה, אלוני יצחק, כפר גליקסון. מכביש פרדס חנה־בנימינה, פניה מזרחה לתוך בקעת תנינים ונסיעה בכביש כפרי בין הכרמים לשמורת אלוני יצחק. פניה ימינה לכיוון כפר גליקסון ולפני אלוני יצחק, לעצור וללכת משמאל לתוך יער האלונים בשלכת, ובשדות ־ כלניות ורקפות.
ועוד טיול שבת בנוף דומה. מכביש טבעון־נצרת פונים לכיוון קיבוץ אלונים ונוסעים לכיוון בית לחם הגלילית. לפני בית לחם הגלילית פונים שמאלה לתוך יער האלונים ורואים את השדות הפורחים.

פריחה ביער אלונים. צילום: שי גינות

חדש בשמורת החולה

בטיול בשמורת החולה ובבית דוברובין, יסוד המעלה, יש ענין חדש. בט"ו בשבט, 3.2.88, יפתחו את מרכז המבקרים בשמורת החולה. בנוסף חורשת האקליפטוסים המרווחים והיפים במיוחד, שנטעו ראשונים, יש בית עם גג רעפים וגו. אפשר לראות את כל נפלאות הימה והביצות שהיו פה עד היום כבר ייבשו בידי קק"ל, במבצע מסעיף של "כיבוש השממה" בשנות החמישים. אנו חושבים שאולי היתה זו טעות כי פני האדמה שוקעים כל שנה במטר ושוקעים בכל מערכות המים והסחף, בדרכם הטבעיות אל הכנרת. אחר כך הולכים לשמורה בין חורשות גומא, תואי מים רועים באחו, חזירי בר ועופות מים. שה כאן במיוחד ביום מעונן וקצת גשום.

וודאי שיש עוד. בסידרת "חמים וטעים" של אסם
שמונה תבשילים מהירי הכנה חמים וטעימים להפליא:

אורז בסגנון סיני ■ פתיתים עם כרוב ■ פתיתים עם רוטב עגבניות איטלקי
מג'דרה (אורז עם עדשים) ■ ריזי ביזי (אורז עם ירקות) ■ ריזוטו פטריות (אורז עם פטריות)
ריזוטו מילנז (אורז עם עגבניות) ■ ותבשיל אורז בסגנון הוואי - חמוץ מתוק.

מבצע "חמים וטעים" - פרסים בעיצומו.
רבבות אריזות להגרלה כבר הגיעו.
הזדרזו ושילחו גם אתם אריזות ריקות
של חמים וטעים ותשתתפו בהגרלה השלישית
ו/או בהגרלה הגדולה ב-2.3.88.

גאון, כבר לא ילד

מהזמר אדם – מתעלפים. את יהורם גאון מביאים הביתה, לאמא, לאשה, לחותנת. בן 48 באמצע הדרך. עבר עשיר בדרמות רומנטיות, נישואים סנסציוניים, גירושים שעשו כותרות. שני ילדים, חברה, כמה פחדים וכאבים: נקודות המיפגש המצומצמות שבין אב לילדיו, הלבד הגדול שכבר קיים, החרדה מפני היום שעוד יגיע, היום שבו אף אחד כבר לא ישים אליו לב. "היום הזה, היום הכי עצוב, מחכה לי":

מאת אורית הראל
צילומים: ראובן קסטרו

הזמר הפופולרי ביותר במדינה לא לובש טי־שירט הדוק או ג'ינס מהוהים. אין לו עגיל באוזן, הוא אינו מנגן בגיטרה, לא שר בקול צרוד ומעריצותיו לעולם אינן מסכנות את שלמות בגדיו. בעצם הוא נראה יותר כמו סוכן ביטוח מצליח רגע אחרי אמצע החיים מאשר כמי שמרטיט לבבות בשירי אהבה ומוכר תקליטים במספרים מצטברים של מאות אלפים. ככה זה, על אדם מתעלפים – אבל את יהורם גאון מביאים הביתה – לאמא, לחותנת, לאשה, לילדים.

הוא כבר בן 48. תקליטי זהב ותקליטי פלטינה, סרטים והצגות, בית ברמת־השרון, הילת אצולה ספרדית־ירושלמית, שני ילדים, קצת עומס־יתר באיזור המותניים וסיפור גירושים אחד שיצר הרבה כותרות ומילא הרבה טורים בעיתונים. "זו פעם ראשונה שאני מדבר על הנושא אחרי הרבה זמן", הוא מודה בחיוך קטן. הזמן, הוא מגלה, עושה את שלו.

לפני כשנה התגרש גאון מאשתו, אורנה. הרעש היה גדול. גאון עצמו שתק. "אני מבין את העיתונאים, את הצלמים שחיכו בפינות, ברכבות. האנשים האלה נמצאים בכל האירועים שקשורים בעשייה של האדם. באירועים מפוארים, בפרמרייה – וגם ברכבות, כשאדם נפל למהמורה. אני מקבל אותם על הטוב והרע.

"כל העניין של שמועות – יש גיל שזה נורא מחמיא, יש גיל שזה נורא מעצבן ויש גיל שזה פשוט מפסיק לעניין או להטריד. אי־אפשר להילחם בזה, כי עצם התגובה מביא את דבר התגובה

(המשך בעמוד 31)

אבא גאון, מישה (משמאל) והילה: "לא איך שלא משונה לי לבקש מירדנה ארזי חתימה בשביל הילדים שלי – אבל אני עושה את זה".

כשאני חיה משהו, אני עושה אותו ורק אותו

רות בן־ישראל: "הבית שלנו מלא דברים, אבל אני ממשיכה לקנות בכל נסיעה, להרחיב את האוסף. קשה לי לעמוד בפיתוי".

כשאני חיה משהו, אני עושה אותו ורק אותו. עכשיו, כולי משפטים. מי שמכיר אותי מהתקופה בה ניגנתי בפסנתר או מחימים שבהם עסקתי באמנות שימושית, מופתע שאינני עוסקת בזה. ואיני מוכנה להישבע שמשפטים זה סוף הדרך. היום זה מרתק אותי, אבל בכיף אני יכולה להתחיל משהו חדש. אני נמצאת באוניברסיטת כמעט כל יום, מ־8 עד 8, הוראה, מחקר, כתיבה, עבודה מינהלית. הגיוון רב ואני נהנית מכל דקה. עבודתי היא גם הובי וגם חיי חברה כי במשך היום אני גם שותה קפה ומרכלת.

בבית אני סוגרת את הסוויץ' של העבודה, משתדלת לנקות קצת את המחשבות. צופה באופרה, קוראת או פותרת תשבץ הגיון, משחק אינטלקטואלי שאני נהנית ממנו. המנהגה שלי לענייני קריאה היא בתי הבכירה. היא מכירה את טעמי וממליצה, ותמיד קולעת.

כשאני אוהבת ספר, אני חוזרת וקוראת בו. עכשיו זה "היכל הכלים השבורים" של שוחם ו"סתיו של פטריארך" של גראסיה מרקס. מאוד נהנית מהספרים של ג'ורג' אמאדו, מההומור שלהם והסיפור בתוך הסיפור, אוהבת ספרים גרמניים כמו בני־זונגנג, כל גראס ואחרים, ומאוד אוהבת את עגנון. הוא שינה את מחשבותי על הספרות. במיוחד אני חוזרת וקוראת את "והיה העקב למישור". גם ספרי־מתח אני קוראת, ג'ון לה־קארה, למשל, והספרים שמדברים בהם כמו "שושנה שחורה", שמאוד נהניתי ממנו, ו"מולכד" שמאוד אהבתי.

מדי פעם גדעון ואני עוברים בחנות ספרים וממלאים אמצעים בר. אנחנו אוהבים לקרוא אותם ספרים ובכלל, הרבה דברים אנחנו עושים יחד. למעשה, בחרתי להתחיל בדיני עבודה כדי שנעסוק בנושא משותף, הוא בצד המעשי, ואני בעיוני. כמעט אין לנו חיי חברה. במשך היום, גם הוא וגם אני נמצאים עם אנשים, ובסוף השבוע אנחנו רוצים להיות לבד זו עם זה. לא זקוקים ליציאה מהבית, מתפשים את הבית. עיקר השיחות שלנו מתנהלות בבוקר, מחמש וחצי עד שבע. פעם בשבוע, ביום שישי, אנחנו אוכלים יחד צהרים, בדרך־כלל בקפה "בתיה" או ב"שונרק הגולש".

פעם בשבוע אני אוכלת עם אחי, יובל נאמן, במזנון הכנסת. אני רחוקה מאוד מדעותיו הפוליטיות ושומרת מכל משמר לא להיכנס איתו לויכוחים פוליטיים, כי אחרת לא היינו יכולים להיפגש. יש לנו מספיק נושאים משותפים פרט לפוליטיקה. בימים אחרים אני אוכלת במנוחה. אני אוהבת אוכל טוב, אבל זה לא חובה, והרי תמיד צריך לחשוב על דיאטה ומה שפחות נהנים – פחות אוכלים. אני מבשלת רק לשבת ולארועים כמו סדר או מסיבת שירה ביום העצמאות. מכינה לבדי בכיף כיבוד ל־50 איש. אנחנו מאוד אוהבים לשיר שירים מכל התקופות, ביחוד גדעון והבת הצעירה מלווה באקורדיון או גיטרה.

בערב אני מרבה לראות אופרות בוידאו. יש לי למעלה מ־30 אופרות ואני מחליפה עם אספנים. בדרך־כלל אני מעדיפה את הביצועים האנגליים של הביצועים האיטלקיים כי הם מאוד יפים גם מבחוץ

"אני אוהבת אוכל טוב, אבל זה לא חובה, והרי תמיד צריך לחשוב על דיאטה, ומה שפחות נהנים – פחות אוכלים".

שטח פרטי

רות בן־ישראל

סגן דיקאן הפקולטה למשפטים באוניברסיטת ת"א ויועצת לחקיקת עבודה בוועדת העבודה והרווחה של הכנסת

ילידת מצרים (1931), גדלה בת"א, שירתה כמפקדת פלוגה ומפקדת ח"ן חיילות. בוגרת האקדמיה לאמנות שימושית בפאריס, תואר ראשון, שני ושלישי במשפטים באוניברסיטה העברית, מ־86' פרופסור מן המנין באוניברסיטת ת"א. חברה באגודות ופורומים בינלאומיים שונים; כתבה עשרות מאמרים מקצועיים וספרה העשירי ("דיני עבודה בישראל") עומד לצאת בימים אלה. נשואה לגדעון בן־ישראל, אם לשתי בנות, סבתא לנכד. גרה ברחוב רמברנדט, ת"א, וברובע היהודי בירושלים.

מה ההצלחה הגדולה שלך? _הבנות שלי._

על מה את מתחרטת? _שלא הספקתי לפתח תחום נוסף בחיי; כימיה._

מה נותן לך הרגשת בטחון. _התמיכה של בעלי._

מה מערער את בטחונך? _להיות במסיבת קוקטייל ולעשות "סמול טוק"._

במה את גאה? _בחיים היפים שלי עם בעלי, בעובדה שהתקדמתי יפה בקריירה ואני נחשבת לבקיאה וידענית בתחומי ויחד עם זה ניהלתי חיי משפחה יפים ותקינים._

את אשה חזקה? _מצד אחד, אני מלאת בטחון עצמי כי אני יכולה לעשות הכל לבד. מצד שני, אני חסרת בטחון והלכתי לקורס של "דייל קארנגי" כדי לרכוש בטחון. לא שאני נהנית מזה, אבל עכשיו אני יודעת איך עושים את זה._

מה החולשות שלך? _התחושה שאם הייתי יותר חזקה, הייתי יכולה להספיק עוד משהו, ושאני יכולה להחזיק מעמד ולהיות תמיד רזה; כשאני אוכלת וכשאני מתאפקת זה מציק לי, בריאותית, אסטתית, נפשית._

מה מניע אותך? _השאיפה לנסות ולעצב את החיים במדינה, בתחום שלי, על־פי השקפת עולמי._

מה היתה נקודת המיפנה בחייך? _הנישואין. המעבר מחיים בבית בורגני בתל־אביב לבאר־שבע של שנות העליה הגדולה._

איזו החלטה נועזת קיבלת בחייך? _לנסוע לבד לשנת שבתון._

על מה את מצטערת? _על שאבי, שהיה חובב אופרות, נפטר מבלי שראה את נכדי בן השלוש מרותק לאופרות בוידאו._

איזה אנשים את מעריכה ומכבדת? _אנשים בעלי ידע ודרך חשיבה מעניינת, למשל השופט אהרון ברק._

למי את בזה? _למי שמדבר ולא עושה._

מה מעצבן אותך? _להפסיד ימי עבודה בהמתנה לטכנאי/אינסטלטור/חשמלאי. לבזבז זמן בישיבות וסידורים שאפשר היה לגמור בטלפון אילו החברה הישראלית היתה מאורגנת לאנשים עובדים ולא להולכי בטל._

מה לא מוסרי בעיניך? _לרדת מהארץ._

מה ישראלי בעיניך? _הרובע היהודי. בעלי. בתי הצעירה._

מה את שונאת בארץ? _מה שקורה בשטחים. שכל אחד נצמד למריבה הפרטית שלו, לחלקת אלוהים הקטנה, לקידום, לקריירה שלו ולא חושב על טובת הכלל._

בחברת אילו אנשים את מרגישה נוח? _אנשי מקצוע וחברות._

מה מפחיד אותך אצל אנשים? _קטנוניות._

מי היה גיבור ילדותך? _ליאונרד ברנשטיין._

מהו זכרון הילדות החזק שלך? _ההאפלה במלחמת העולם השניה. אחי ואני יושבים בחושך, על המרפסת, והוא מלמד אותי את שמות הכוכבים._

מה המאכל האהוב עליך? _שוקולד._

מה ההבדל בין היחסים שהיו לך עם הוריך ליחסים שלך עם בנותיך? _יחסי עם בנותי יותר פתוחים, אבל אולי אני משלה את עצמי._

מהו לדעתך החוק החשוב ביותר שנחקק בשנים האחרונות? _בתחום שלי – חוק שכר המינימום._

איזה חוק היית רוצה שיחוקק? _חוק שיבטיח זכויות עובדים במפעלים כושלים כמו "אתא"._

מה מתחשק לך לעשות? _לנגן שוב בפסנתר._

ווקאלית, תפאורה, בגדים, בימוי. גדלתי בבית של חובבי אופרה. בילדותי הלכתי עם אבא לכל הופעה של האופרה העממית, והזומרים באו אלינו הביתה שאני מלווה אותם בפסנתר. אח"כ זה נגמר, שנים לא היה לי קשר עם אופרה.

כשהייתי בשבתון בניו־יורק, ראיתי בטלוויזיה את "סינדרלה" של רוסיני – והוקסמתי. יום אחד, כשחזרתי לגור בת"א, ראיתי את הקלטת בחלון. ... גיליתי אופרות מקסימות שכלל לא ידעתי על קיומן, כמו "יוליוס קיסר" של הנדל. ... אני מאוד אוהבת את האופרות הראשונות של המאה ה־17, הנדל, גליק, מונטוורדי, מלחינים ... כמו אופנבאך ווגנר, את האופרות של מוצרט ... וביצועים מודרניים מאוד, כמו "ריגולטו" ... מילר בלונדון.

לקונצרטים אני לא הולכת למרות ששנים ... פלג רצה שאלך לקריירה של ... ברגע שהחלטתי ללמוד אמנות שימושית ... עם המוסיקה. שוב לא הספיקה לי בקונצרט ... הייתי להעסיק גם את העין; כשאין גם ... – ההנאה אינה מלאה.

אני אוהבת מאוד בלט ותיאטרון מודרני, פחות ... בתיאטרון קונבנציונלי. אני מרבה ללכת ... כמו אלה שבפסטיבל ישראל, הולכת לבד ... עסוק מדי ואני מעדיפה לא לקשור את עצמי ... מבעלי, ואם לא מוצא חן בעיני – לקום

"בחופשות אנחנו משתדלים לנסוע לטעום תרבויות שאנחנו לא מכירים, יפן, פרו, נפאל, תאילאנד. הצבעים, הסגנון, המוסיקה של ארצות טרופיות מוצא חן בעיני".

ולעזוב באמצע. אין לי בעיה ללכת לבד לכל מקום בירושלים, תל־אביב, ניו־יורק. לפני המופע אני יושבת בכיף במסעדה, עוברת מהלחץ של היום לשקט נפשי, מתכוננת לחוויה.

גם בחו"ל לא איכפת לי לטייל לבד, אבל מובן שאני מעדיפה לטייל עם גדעון. בחופשות אנחנו משתדלים לנסוע לטעום תרבויות שאנחנו לא מכירים: יפן, פרו, נפאל, תאילאנד. הצבעים, הסגנון, המוסיקה של ארצות טרופיות מוצא חן בעיני. בחופש, חלק מהכיף זה לשהות במלון יפה. אם אין מספיק כסף, אני מעדיפה פחות ימים – אבל כמו מלכה. הצד האסטטי תורם המון להרגשה הטובה.

במקום לצלם, אנחנו זוכרים את הטיולים מחפצי אמנות עממית שרכשנו בכפרים, בשווקים, בחורים נידחים. ריקמות, אריגות, טוויות, כלים. כל פריט מזכיר לי את החוויה שעברתי. חנה, הבת שקניתי בג'ונגל האמזונס בפרו, ואני זוכרת את הכיף של טיול כמו בגן־עדן, עם צמחיה נשפכת לכל הכיוונים, מסתירה את כיפת השמים.

לדעתי, ההבדל בין אמנות לאומנות מטושטש לגמרי היום. השטיחים האלה זו אמנות צרופה. בארונות יש לי הרבה תמונות של ציירים טובים. יותר יפה בעיני שטיח אפגני או אפליקציה מפנמה או אריגה פרואנית על הקיר. זו אמנות אמיתית המדברת אלי ביופי הכנה שלה, בצבעים ובצורות המעניינות. הבית מלא דברים, אבל אני ממשיכה לקנות בכל נסיעה, להרחיב את האוסף. קשה לי לעמוד בפיתוי.

גם בארץ אני מסתובבת. יש לנו בית ברובע היהודי ובשנים שחיינו קבוע בירושלים, הייתי מלכת השוק. השוק זה עולם ומלואו. בכלל, ירושלים, גם המערבית, זו חוויה אסטטית. לעמוד על הר הבית או הר הזיתים ולהסתכל, זה מרחיב את הלב. ואני לא מדברת כרגע על התחושה הלאומית.

"פעם בשבוע אני אוכלת עם אחי, יובל נאמן, במזנון הכנסת. אני רחוקה מאוד מדעותיו הפוליטיות ושומרת לא להיכנס איתו לויכוחים פוליטיים, אחרת לא היינו יכולים להיפגש. יש לנו די נושאים משותפים פרט לפוליטיקה".

בת"א גרים בדירה. בירושלים חיים בשכונה – ואני אוהבת את זה. בתל־אביב, אין מה שימשוך אותי להסתובב. לא אוהבת את העיר. אנחנו גרים פה בגלל העבודה. כשהבנות גרו בבית, הבית היה בירושלים, וגם כשעבדתי בת"א חזרתי כל לילה לירושלים. כשאני נכנסת אל בין החומות אני בנירוונה, מרגישה קרובה לאלוהים, לשורשים. אמי נולדה שם וסבתי, וסבתא־סבתי, ויש לי תחושת שייכות, הרגשה משפחתית. עכשיו, כשאנחנו ציפורים חופשיות, אני יכולה להרשות לעצמי לישון איפה שנוח לי. כל השנים העבודה היתה בנוסף לילדות ולבית. כבגרותן, זה התחיל להתהפך. גדעון תמיד עודד אותי, תמך, רחף להתקדם, איפשר. אני לא מכירה בעל אחר שהיה נותן לאשתו לנסוע לבדה לשנת שבתון להשתלם במקצועה.

המחשב, הוידאו ומכונת הייבוש שיפרו את איכות החיים שלי בשנות דור. הוידאו הביא אופרות הביתה, מכונת הייבוש פטרה אותי מלתלות ולהוריד כביסה, המחשב מקל עלי בכתיבת הספרים והמאמרים. חשוב לי שדברים ייכתבו בסדר ובמיכנה הנכון, ובעבר הייתי תלויה במדפיסה ובמגיה וכתבתי כל עמוד 10 פעמים ויותר. על המחשב אין בעיה להמשיך ולשפר עד המקסימום.

הכי אני אוהבת לכתוב, ואם היו נותנים לי פסק־זמן – הייתי יושבת 12 שעות ביום ליד המחשב ומוציאה את הספר המתבשל לי בראש ונמצא בקצות האצבעות. זו הרגשה מאוד נעימה, שמשהו קורם עור וגידים ורעיונות מתבהרים ומתיישבים. ובראש נכתב כבר הספר הבא וזה שאחריו. מתרחשים דברים בתחום המקצועי שהייתי רוצה להגיב עליהם. הצרה היא שמאמר מדעי מתפרסם כשנה אחרי כתיבתו, וקוראיו מעטים. מאמר בעתון זו כתיבה אחרת, ולצערי, יש לי איזה מחסום פסיכולוגי בעניין ותבל. נראה לי חשוב שבנושאים אלה יישמעו את רעתי. כל יום מתרחשים דברים בתחומי העבודה והבטחון הסוציאלי – כמו שבוע עבודה מקוצר, פיטורים, שביתות, פשיטות רגל, ענייני נשים – ויש לי מה לתרום. יש לי מטען ידע ומחשבות שנאגרו בהרבה שנות התמחות, ואותם הייתי רוצה להעביר לציבור.

ראיינה: נורית ברצקי
צילום: ראובן קסטרו

"יש לי מין תפילה, לא להגיע למצב שאהיה פתאטי או מגוחך־מצחיק. אני מאחל לעצמי לעבור לנגרות רגע קודם. אני לא מכיר נגר פתאטי".

יהורם גאון: "לא מתחתן, מה פתאום. למה, את רווקה?"

(המשך מעמוד 27)
לאוזני עוד מישהו שבכלל לא ירע מהעניין. בזמן הגירושים היתה עיתונאית אחת שהתקשרה ואמרה ששמעה שאני יוצא בתוכנית חדשה, ושאלה אם זה לא מנוס לעשות דבר כזה – להתגרש כדי לקדם תוכנית. ראיתי את האיי. קיו. של הגברת ועניתי לה – תתפלאי, כדי לקדם אפשר גם להתגרש.

"היתה לי החלטה בעיקרון לא לדבר ולא להתראיין בנושא, אבל יש התחלקויות. היתה עיתונאית אחת שבאה הביתה לראיין אותי על קונצרט של הפילהרמונית. והתנאי היה שנדבר רק על זה. אבל פתאום הילדים ירדו מלמעלה, והיא שאלה בני כמה הם, ואיך זה עובר עליהם, ועניתי לה, והיא המשיכה ושאלה 'ואיך זה עובר עליך' ועניתי – בקיצור, הפילהרמונית נדחקה הצידה וזו היתה התחלקות. אבל די נשברתי, כי אני באמת מאמין שזה לא צריך להיות נחלת הכלל. אני מבין שזה מעניין, מסקרן, אבל אני לא רוצה לשתף פעולה".

השתיקה שלו, אפשר להבין, חיפתה על סערה. "חברים אמרו לי אז שיש תהליך, שיש דינמיקה ושנים רצים, ולא כל־כך הבנתי. היום, ממרחק של זמן, אני רואה שזה באמת נכון. אז הייתי עסוק כל הזמן בטלפונים לחברים ולחברי־חברים, בנסיון לעצור ולהוריד כתבות, בהצלחה שואפת לאפס". עכשיו זה מצחיק אותו, אבל הוא יודע שלו היה חווה הכל מחדש – היה עושה בדיוק אותו הדבר: "היתה לי תגובה אחת נוקשה ורציונלית – התגובה שלי. ולא הייתי מגיב היום מילימטר אחד אחרת, כשהנתונים שבידי הם אותם נתונים". חד וחלק ונחרץ מאוד.

היום, כהגדרתו, כולם חיים בשלום עם כולם. אז העיתונים ציערו אותי, בעיקר לגבי הילדים ובמיוחד לגבי הגדול, שכבר קרא. ומה שלא קרא – חברים בגינה ראגו להביא לו".

ילדים. זה לא רק שהם מקשיבים ל"אין מוצא", לא רק שהכת לובשת חולצה של אדם וילא אגיד שלא משונה לי לבקש מירדנה ארזי חתימה בשביל הילדים שלי – אבל אני מעקה את זה" – זה הרבה מעבר לכך. "היום גדלים ילדים כלי שהורים חשים שהם גדלים", הוא אומר. גם הילדים הפרטיים שלו. "אני לא מכיר את הילדים, וזו תוצאה של הסובב. אני זוכר את עצמי בבית של פעם בירושלים. היינו המון ביחד והמון עם כל בני המשפחה. להוציא את המשבר המשפחתי, שהוא לא רלוונטי, וגם אם הוא לא היה, גם אז יש קטעים שלמים של חיום והלילה שהילדים אינם, נקודות המיפגש מצומצמות". אשר בקלות לפרש את המבע בעיניים הכהות ככאב. "כדור שבו גדלתי, היו גם האם וגם האב ערים לדרך והתפתחותו של הילד, למצוקות שלו, לשמחות שלו. המשפחה היתה יותר סגורה, היו חגים ומשברים שאיחדו. זה מתחיל משכונה ירושלמית בה כולם ישבו סביב השולחן ביום שישי עם נרות על החלון, ועובר לרמת־השרון שבה כבר בערב מעמיסים גלשן על המכונית וחושבים לאן יסעו מחר. זה הנסיון לחנך את הילד כפי שאני חונכתי, אבל זה קשה כשכל הסביבה שונה. אני לא יכול להיות יוצא־דופן בסביבה בה אני חי.

"אני מסתכל על בית־הספר, על התלמידים. אצלנו היה עולם אחר לגמרי. היתה מלחמת השחרור, והיה הרבה יותר קשה. אני זוכר מצור, תור ללחם, תור למים. אני מסתכל על בני ורואה מסחר ב'חכורת הזכל'. כמובן שזה עדיף על ילדות במלחמה, אבל זו התעסקות אחרת. אז היתה בגרות פי כמה וכמה אבל ההתקדמות של הדור הנוכחי מבחינת הבנת טכניקה רבה הרבה יותר".

הוא מתלבט בדברים, ניכור שאינו ניתן בקלות להיכלא במסגרת של מלים. "כל אירוע, כל חג – עד היום אני נושא את חותמו. הימים הנוראים בהם באמת פחדתי מטבעת שתחתום את גזר הדין, חנוכה עם הדלקת נרות, ט"ו בשבט עם ארוחה מיוחדת ומנורה שכל אחד צריך לשים תחת המפית שלידה כסף, תרומה של מתן בסתר. לבן שלי אפשר לומר את הדברים, אבל הם אינם באים בדרך טבעית. מה שאני מספר לו נשמע כמו עולם אחר. היום זה כבר לא קיים, אבל זה בסך הכל עניין של 20־25 שנה. העולם הרוחני שלי שונה מזה של הילדים שלי. ואנחנו היינו אלה שהלכנו וחיפשנו עולם אחר".

ואולי הלבטים האלה הם חלק מהקסם שיש בעיניו להמחות הספר "כתו" מאת יורם קניוק. חברת ההפקות החדשה שלו – עצמאות מקצועית בגיל מאוחר – עובדת עתה על הפיכת הספר לסרט. גאון ישחק את האב המחפש את כתו, "האב שלא הכיר אותה בכלל. זה הדור שלנו היום".

הוא כבר לא ילד. יש חלומות שכבר גנז. למשל החלום לגלם את יוסף לישנסקי. "הוא היה בן 29, דון ז'ואן שכל העלמות נשאו אליו עיניים. בצורה טבעית ויתרתי על החלום".

א־פרופו עלמות ודון־ז'ואן, גם לשמו של גאון מצטרפת בארכיון רשימה לא קצרה של עלמות שבמשך השנים נפלו שבי בקסמיו. סיפורים על יפות וזרות ומחזרות ודמעות, אפילו סיפורים על איומים בהתאבדות – דראמות עם ניצוצות שדי בהם לפרנס תסריטאי אחד או שניים. הגיבור, בגודל טבעי, מדגדג את הכת שלו שתחייך לצלם למרות שהיא לא רוצה כי השיניים הקדמיות נפלו לה, וסופג בהכנעה את ההערה של הבן שמתבקש להצמיד ראש לראשו של אבא: "אוף, עכשיו בגללך יהיו לי כינים". אה, הרומנטיקה.

"בבגרות זה חומר למחשבה", הוא אומר. "אני חושב שמבחינת מה שאני עושה, אני הולך לאורך השנים עם הגיל. צריכה להיות תבונה שבאה מנסיון, שאני מעריך – עם כל הצניעות – שיש לי אותה. אני לא עושה דברים מגוחכים לגילי. שירים שהושרו פעם התאימו לגיל מסויים, ומה שאני עושה היום מתאים לגיל מסויים. 'זיקנה' זו מלה לגיל מתקדם יותר. אני מבוגר. אני מאמין שגיל זו שאלה של דרך התנהגות ומצב רוח. יש צעירים זקנים – ולהפך. אני חושב שאני בדיוק בגיל הכרונולוגי שלי. כזה אני מרגיש וכזה מתנהג. הגיל פה, להבדיל ממקצועות אחרים, משחק תפקיד חשוב. זה הסך־הכל – הקול שאדם מפיק, איך הוא נראה – ואלה דברים שמוכתבים על ידי הגיל. לכן אני מתאמן בפיתוח קול וחשוב לי למצוא את הדברים הנכונים, המתאימים, בתיאטרון ובקולנוע".

נכון לעכשיו מה שמתאים לו זה מופעי שנת ה־40 למדינה עם ירדנה ארזי, עבודה על סרט לטלוויזיה "מטולדו עד ירושלים", ופיילוט לסדרה קומית חדשה בטלוויזיה – "שלושה על אי אחד" – שכותבים אותה אבות "קרובים, קרובים", אפרים סידון וב. מיכאל. שלושה גברים על אי בודד פלוס נימפה אחת שתפריע לפעמים, יעסקו במיניאטורה של הנעשה בארץ בחיי יומיום. גאון יהיה אחד מהשלושה התקועים על האי. זהות השניים האחרים עוד לא נקבעה סופית. בין המועמדים לבדידות – דובי גל וטוביה צפיר, שלמה בראבא ומוני מושונוב.

"זו תחושה נהדרת, לא להיות בנוי רק על פן אחד של המקצוע", אומר גאון, "כי יכולה היתה גם להיות תחושה של מחנק. יש ימים יפים ולא יפים, יש סימפטיה ואנטיפטיה ואתה נתון לשבט ולחסד של כל־כך הרבה דברים, אז כשאפשר להקטין את הטווח – זה טוב".

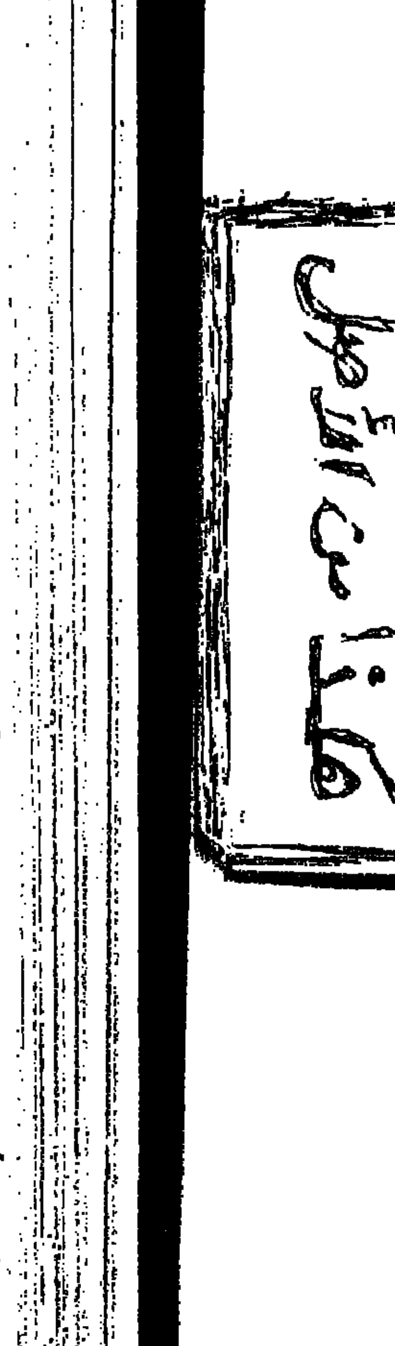
להרחיב את קשת העיסוקים – כן. לאמץ שגעונות – לא. במוסיקה שלו הוא צמוד כבר שנים לחבורה מאוד מסויימת של יוצרים. "במוסיקה, אין 'צריך' – לשיר קצבי או כל דבר אחר. יש טוב – ויש רע. אני הולך עם 'גבארדיה' מסויימת כבר 25 שנה. ולצר, שמר, וילנסקי, אלה תמיד טובים. אופנה זה סיפור שולי. במקרה הזה, עקביות היא גם כוח.

"יש לי מין תפילה כמוסה – לא להיות, לא להגיע למצב שאני פתאטי או מגוחך־מצחיק. אני מאחל לעצמי לעבור לנגרות רגע קודם. אני לא מכיר נגר פתאטי".

הוא כותב שירים. מעולם לא שר אותם. "אני לא שר אותם כי אין לי בטחון. אני מוקף בכשרונות ענקיים לטעמי ולהבנתי, ולעומתם – אני מתבייש בשירים שלי. אז אני חוזר ונועל אותם במגירה ועושה עוד סיבוב במפתח. לצערי, קולגים אחרים לא עושים את אותה השוואה, ואני מתבייש בשבילם".

במשך השנים השיקה הדרכו המקצועית של יהורם
(המשך בעמוד 41)

"בצילומים של 'קזבלן' היו צריכים לבוא המון ניצבים, אבל כשיצאתי מהקרון, אף אחד לא שם לב אלי, לא התייחס. חשבתי שאני מת. לרגע ראיתי את מה שיקרה בעתיד. זה היה רגע איום, נורא. אחר־כך החבור שהובאו לשם תלמידים מיפו שלא שמעו עלי מעולם".

עזה, תחילה אבנים, בסוף אש ודם

צמיגים בוערים ליד בית־החולים שיפא בעזה (צילום: "סקופ 80")

(המשך מעמוד 11)

ללימודים בארה"ב. חלק מנכדיו מתגוררים בעזה. "בוודאי שהם שואלים אותי על ילדותי", הוא משיב על שאלה, וגם כשהוא מדבר על הקטנים פניו נותרות קפואות. "אני מספר להם שילדותי היתה טובה אלף מונים מילדותם, אך משתדל לומר להם שעדיין יש תקווה, שזו ארצנו ונשאר בה".

בן אחר שלו חי בארה"ב. למד שם ארכיטקטורה, נישא לאמריקנית נוצריה ונשאר למה שרשאד קורא "התמחות ממושכת". בן שני חי ברכת־עציון, מנהל את עסקי המשפחה בבירה הירדנית. בן שלישי מנהל את העסקים בעזה, ושתי בנות נשואות מתגוררות גם הן בעזה. איש מילדיו אינו מתעסק בפוליטיקה. "הם ראו לאילו צרות זה הכניס אותי ואת כל המשפחה", מסביר המנהיג הקשיש.

הוא מפנה עתה את הבמה למנהיגות חדשה שאפילו אינו מכיר, אבל אנשים עדיין מגיעים אליו, מבקשים עצה ועזרה. בכללם הוא איש עצוב, הוא אומר. "כיצד אשמח בעושרי אם אני רואה סביבי כל־כך הרבה סבל?", הוא שואל ומביא דוגמאות: "אנשים באים אלי בבקשת עזרה, וקצרה ידי מהושיע. לרבים יש ילדים שלומדים בחו"ל. כשהם באים לבקר את הוריהם, עוצרים אותם הישראלים, חוקרים אותם, מנסים לשכנע אותם להיהפך לסוכנים שלהם. אנשים כאן פוחדים, נמצאים בין הפטיש והסדן".

רשאד א־שאווה מקווה שמישהו יתפכח, ינסה למצוא פתרון, דרך החוצה מהמבוי הסתום אליו נקלענו כולנו. "תנו לנו מוצא", הוא כמעט מתחנן. "תנו לנו שמץ של תקווה, איזו נקודת התחלה. כמו מה? כמו הכרה בזכותנו להגדרה עצמית. אני מבטיח לך שאם הכרה כזו תבוא מפיו של גורם מוסמך – המהומות יפסקו מיד. אנשים כאן נואשים, מתוסכלים, חסרי תקווה. תנו להם קרן אור קטנה ותראו כיצד הם נרגעים, נתפסים בה".

רשאד א־שאווה מתקשה כיום להבין את הישראלים אותם הוא מכיר שלא ברצונו שנים כה רבות. "במקום להרגיע את הרוחות הם עושים לנו פרובוקאציות", הוא אומר בפליאה. "מדברים על טראנספר – מישהו באמת חושב שנקבל זאת? ניסיתם לגרש רק ארבעה, ומצרים וירדן סירבו לקבלם – מקימים ישובים בלב אוכלוסייה ערבית, שרון מתיישב לו פתאום בלב הרובע המוסלמי בירושלים. זו אינה פרובוקאציה? בשביל מה ההתגרות הזו? ונסיונות היהודים להתפלל על הר הבית. מדוע האנשים הללו עושים זאת? היתכן שרק משום שהם קצרי מחשבה"?

ב־1971 התמנה רשאד א־שאווה לתפקיד ראש עיריית עזה. לא היו בחירות, מאז 1946 לא היו בעזה בחירות, אך 8000 איש חתמו על מעין "מיני־מישאל־עם", וא־שאווה נכנס ללשכת ראש העירייה. עשר שנים תמימות התפתל בין המגמות הסותרות, ושרד. הוזמן באמצעות צווים למושל הצבאי, חרק שיניים, מחל על כבודו והתייצב. את הפגישות הללו בבניין הממשל הוא זוכר כ"קרות, מנופסות וקצרות מאוד. סתיים שלוש דקות". צו, מחאה, ביצוע.

בשנת 1973 העז להזדקף על רגליו האחוריות. המושל הצבאי הורה לו לספח לעזה את מחנה הפליטים שליד הים. כשרשאד א־שאווה סירב, המושל פיטר אותו. כסאו של ראש העירייה נשאר כלת־בראשית. איש לא הסכים לקחת על עצמו את התפקיד המפרך והמסוכן הזה, ואחרי שנתיים ביקש שר הבטחון דאז, שמעון פרס, מרשאד א־שאווה לחזור לראשות העירייה. הוראת המושל לגבי מחנה הפליטים הוקפאה, וא־שאווה שב לתפקיד.

ב־1980 הנהיג שביתה. המושל ציווה עליו לבטלה, וא־שאווה ענה שאי־אפשר להפסיק התקוממות של עם. המושל הורה לו להתמקד במתן שירותים לבני עמו ולהתנזר מפוליטיקה. א־שאווה סירב. "זו אחריותי כראש העירייה להגן על האינטרסים של תושבי הרצועה", אמר. שנתיים נמשכו היחסים המתוחים עד שהוא פוטר סופית, ב־1982.

היום הוא יושב במשרדו הגדול, עוקב אחר הנעשה, רואה התקוממות, טוען שאינו יודע מי מנהיג אותה, מזדהה עם המפגינים ומסביר את התנהגותם. מטלפנים אליו מכל העולם. המנהיג נהפך לפרשן. באו אליו מהאו"ם, פנו אליו משגרירות ארה"ב. לבניין המשרדים שעל שפת הים, מול הקזינו, מגיעות משלחות.

היום הכל שם נטוש, עלוב, מוזנח. קשה להאמין שפעם המלון ממול היה פתוח ומכוניות פאר חנו ליד הקזינו. עוד יותר קשה להאמין שבעתיד הנראה לעין זה יקרה שוב. בינתיים הרוח המלוחה נוגסת בטיח, והתמונה הקפקאית יכולה אולי לרמוז מה יכול יהיה להיות פה בבוא השלום. אבל היום אפילו רשאד א־שאווה אינו מדבר על כך. הוא מציאותי. קשה לו להאמין שיזכה לראות שינוי עוד בחייו, אך אין לו ספק שהשינוי בו יבוא. "אינכם רואים שאתם כמו טיפה בים של ערבים"? הוא שואל. "לא ירחק היום ויהיו סביבכם 300 מליון ערבים. אפילו אם תמשיכו להתקיים ותהיו מדינה מתקדמת, ביום מן הימים 300 מליון ערבים יגברו עליכם. ואולי נהרס ביחד. ועד אותו יום תחיו על חרבכם. האם אלה החיים עליהם חלמו היהודים שהגיעו לכאן? האם זה היה החלום הציוני? האם אינכם פוחדים, יהודים? נכון, תמיד שלטו בנו אחרים. אך ישראל שונה. ההם באו רק לשלוט בנו. אתם באתם לעקור אותנו מכאן".

"אני את שלי עשיתי. היום קמה בעזה מנהיגות חדשה. עדיין מוקדם לומר מי היא. בינתיים היא ברחוב. הגיע זמני לפנות את הזירה".

כשרשאד א־שאווה מדבר על עירו, יוקדות עיניו בזעם. "לכו למחנות הפליטים, לכו לבתי־החולים, לבתי־הספר. כבישים מחזיקים כאן רק לצרכים אסטרטגיים. אתם יכולים לתאר לעצמכם רבע מליון איש עם מגרש משחקים אחד? 60 בתי־ספר בלי שום מגרש משחקים? ברצועה של 260 קילומטרים רבועים נדרשים לנו לבנות רק על 180 קמ"ר. ובצפיפות הזו חיים 600 אלף איש, רבע מליון מהם בעיר עצמה! צפוף אתה אומר? צפוף? זה אחד על השני!".

היום, אומר רשאד א־שאווה ועייפות בקולו, שולטים בעזה הצעירים. המנהיגות הותיקה פינתה את הזירה ונכנסו אליה כוחות חדשים ובלתי־מרוסנים. כשהעניינים יירגעו ויפתח משא־ומתן, הם עוד יבואו אליו, אותם מנהיגים צעירים ובלתי־מוכרים אפילו לו, שצמחו ברחוב. "הם בלתי מנוסים", אומר המנהיג הזקן ועיניו כבויות. "הם עוד יבקשו את עצתנו".

ומה תייעץ להם?

"קודם־כל להרגע, זה מה שאייעץ להם", הוא אומר לאחר הרהור. "אם ישראל תיתן להם רמז שהיא מכירה בזכויותיהם, ייפתח משא־ומתן".

רשאד א־שאווה חושב שוועידה בינלאומית היא הפתרון הטוב ביותר למצב. "לא תוכל להושיב את ישראל החזקה עם הצד החלש שאין לו כלום. החזק יכפה את דעותיו. לכן יש צורך בוועידה בינלאומית, שם לדעת־הקהל יהיה תפקיד".

היום יכול רשאד א־שאווה לומר לכולם: "אמרתי לכם, הזהרתי אתכם". כשהשמיע דעות אלה לפני 15 שנה, איש לא הקשיב לו. ידידו משה דיין המתין לטלפון מן הערבים. "אז הייתי לבדי על הבמה", הוא אומר היום, עייף ומתוסכל. "היום אותה במה מלאה בעשרות אנשים צעירים שדורשים למעשה מה שאני דרשתי אז. אבל דרכם שונה. עתה, כשרבים כל־כך דורשים את מה שדרשתי אז לבדי, הגיע זמני לנוח".

האיש המנוסה והמציאותי הזה אינו מאמין שיזכה לראות בבוא השלום. הוא רק רוצה לזכות ולראות את אחיו מרימים ראשיהם בגאווה. "אינני רוצה לראותם שוטפי כלים במסעדות, מטאטאים את רחובות תל־אביב. הפשטתם אותנו מכבודנו העצמי. כולנו מרירים".

"כן", הוא עונה בתשובה לשאלה, "על חיי אפשר לכתוב ספר. על כל פרק מחיי ניתן לעשות סרט".

איזה סרט זה יהיה? דראמה? קומדיה? טרגדיה?

"הכל. בעיקר דראמה שזורה בהרבה טרגדיות. אך לא חסרו גם רגעי אושר וצחוק. כן, גם קומדיה".

יש לך דוגמאות?

על טרגדיה אחת בחייו הוא מסכים לספר: "בשנת 1972, כאשר שרון בא לכאן וריסק אותנו, נמלט מפניו ראש המהפכנים, זיאד אל חוסייני. לילה אחד שמעתי רפיקה על דלת ביתי. אל חוסייני עמד בפתח, מבוהל ורעב. ביקש שאסתירו אצלי. פעלתי בהתאם למסורתנו, האוסרת לסרב לאדם הנתון בצרה, והסתרתי אותו במרתף ביתי. הוא אמר כי יתחבא יומיים־שלושה, ואז ילך. לבסוף נשאר שם 42 ימים. במהלך אותה תקופה גיששתי בזהירות אצל משה דיין האם המימשל יחון מחבלים שיסגירו את עצמם. התשובה היתה: כן, חנינה כזו תינתן ללא יותר משלושים איש, ובתנאי שלא יהיו ביניהם אנשים שביצעו פשעים חמורים. כשסיפרתי זאת לחוסייני, נפלו פניו. ראיתי כי יאושו גדול. למחרת ירדתי למרתף עם ארוחת הבוקר, ומצאתיו מת. הוא התאבד".

רשאד א־שאווה חש אל המושל הצבאי וביקש להיפגש מיד עם משה דיין. הוא סיפר למושל על הגופה שבמרתף ביתו. המושל התקשר לדיין, והשניים מיהרו למשרדו של דיין בתל אביב. אמרתי לדיין: 'אני בצרות. אני פוחד ממשפחתו של חוסייני, ומכם, הישראלים'. דיין הורה לא לפגוע בי".

וזו טרגדיה.

"כן. בסיפור הזה גלומה טרגדיה אישית ולאומית".

ודוגמה לקומדיה?

שקט ארוך, מביך, משתרר בחדר. רשאד א־שאווה חושב, ראשו טמון בידיו. לבסוף הוא מרים אותו ואומר: "אני מצטער. קשה לי להזכר ברגעים משעשעים בחיי. בייחוד לא בימים אלה. בוא נשאיר זאת לפעם אחרת. היום אני עצוב מדי. מודאג מדי".

ממה אתה מודאג?

"אני חושש שהמצב יצא מכלל שליטה. אני פוחד שאחי יפתחו באש חיה. ואז ישראל תשיב באש, ורחובותינו ייהפכו לנהרות של דם. לא, לא אוכל בימים אלה להזכר בקומדיה. הכל נראה כל כך טרגי".

עמוס לבב

ורדה, איתי, סוף השיר

הסיפור הזה אינו רק על ורדה איתי, עורכת תוכניות רדיו מעולה, אשה מיוחדת, שנפטרה מסרטן בגיל 35. זהו גם סיפור ההתלכדות החברית סביבה בימי מחלתה. יהודה פוליקר. נתנאלה. "בנזין" ו"תיסלם" במופע משותף – אלה רק חלק מהשמות שהיתה לה יד בעיצובם האמנותי. פרפקציוניסטית עד לגבול המעצבן לפעמים, אשה שידעה להפיק מאחרים את המירב. סיפור של חיים, מוות וחברות.

מאת חלמה אדמון

ערב האזכרה לוורדה איתי, לפני שבועיים, התעתד להיות ארוע תרבותי, פתוח להבעת רגשות אישיים, כיד הכשרון של החברים האבלים. בני אורן, פסנתרן, סדר בחדר האורחים שלו בכפר שמריהו, מעגל של כיסאות. הפסנתר ניצב במקומו הקבוע על הבימה המוגבהת מעט. אורן, גבר קורן חיות וחיבה לבני אדם, הקביל את פני הבאים בפתח בחיוך חם. היה הרבה רוך באוויר.

זה כאילו שוורדה אירגנה את הערב, אמרה עידית בן־יאיר מהרדיו, תראו איך שכולם מגיעים בדיוק בזמן.

האנשים נכנסו כאותו צער מהוסס של אלה שאינם יודעים איזה מבע ידרוש הערב הזה. היתה שמחת הפגישה, אבל העילה לארוע היתה מכאיבה. ונוספה עוד התהיה הזאת על דבר אינותה של האשה. תחושת מציאותה הקבילה את החברים כדלת, יחד עם הקלקול הזה שחל במציאות. שהרי ורדה מתה ביום ה־13 לדצמבר 87', לפנות בוקר, בהיותה בת 35. בכך אמור היה להסתיים פרק הפגישות הקבוצתיות שהמו סביבה.

יעקב גלעד: "היא אמרה לי: 'אתה בטח זוכר את כל הכאבים שהיו לי והטיפולים'. היא התחילה לבכות. אחר כך אמרה: 'יש לי סרטן'".

יום השלושים כינס אותם פעם נוספת. היתה באותו ערב האזנה מאופקת. יעקב גלעד סיפר על לידת התקליט "עיניים שלי". איך ורדה ויהודה קשרו מאחרי גבו להוציא תקליט של, אבוי לרדידות, שירים יווניים. איך הוא התנגד והם העבירו ביניהם קאסטות, עד שאורו עוז והשמיעו לו את דאלאראס. יהודה פוליקר שר עכשיו בווליום אינטימי את השיר הזה, ביוונית. "מתיא מו". ורדה קראה מתיא מו לחתול הסיאמי האהוב שלה. חודשיים לפני פטירתה עזב החתול את הבית ולא שב.

פוליקר שר גם "אפר ואבק" מתוך התקליט החדש, המוקדש לוורדה. שאלו אותי, אמר יעקב גלעד, אם השיר הזה נכתב לורדה. אז כן. זה שיר פרידה למישהו קרוב שהולך לאיבוד ואתה לא יכול לעצור את זה. "שם היתה ואינה ילדותך, אשה קטנה".

שלמה ניצן היה חרישי ומכונס. לא הדמות הטלוויזיונית שמנערת פתקים חוווים לכל עבר. אולי רבקה מיכאלי היתה מנחה את הערב כפי שרצה בני אורן. אבל מיכאלי, ידידה קרובה מאד (כולם היו ידידים קרובים מאד של ורדה, כל אחד במשבצת האינטימית שיצרה איתו) לא הגיעה בגלל הקלטת "סיבה למסיבה".

מיכאלי: "אחרי כל תוכנית בטלוויזיה, הייתי מטלפנת אליה לשאול איך היה, והיא קראה את הערותיה מן הכתב. הביקורת של ורדה היתה חשובה לכולם".

היא היתה נערית, אומרים, אפילו ילדותית. גוף צנום וחטוב, עור שחום, חלק, עיניים לוחשות מאחרי משקפיים. עבים. היתה לה איכות של בת 16 ניצחית, והיא גם שילמה את המחירים הניתבעים ממישהי שמלאו לה 50 ועדיין היא יודעת להתפעל, להתייסר ולנטור. היא היתה משתקעת בהתלהבות נעורים במאוהבויות שלה. "אז הנחתי את הראש על הכתף שלו", היתה מספרת לחברה. בתום פגישת עבודה אצלה בבית בצירלסון, הציעה לגבר שאך זה הכירה: בוא נלך קצת לירקון. הם עמדו בחורשה האפלולית מעל המים והיו באוויר רחשושים לא מבוטאים של רומנטיקה טיפשעשרית. האיש זוכר את המקרה כארוע תמוה.

היו לה יחסים לא שיגרתיים עם הבן שלה, מיכאל קלג, צלם וצייר, מתגורר בניו־יורק ובגרמניה. "היא היתה יותר כמו האחות הגדולה שלו", אמרה מישהי. כשהביא הביתה את נערתו, היא היתה לחברתה. יעל דר היתה בת שש עשרה כשמיקי הביא אותה הביתה. הפרידה בין השניים היתה טראומטית לוורדה. נטישות, מבחינתה, היו פגיעות שלא מתאוששים מהן.

כימות המחלה היה שלמה ניצן מגיע ראשון בבוקר. כבואו היה ככר המקרר מלא בפירות וירקות שקנתה השכנה הטובה מן הדלת ממול, דבורה ברומברג. ניצן התקשה לדבר לצורך הכנת הסיפור הזה, אבל אחרים מספרים שהיה משעשע את ורדה, קורא לה שירים, מרבה ללטף אותה. בצהריים היו עידית וענת דוידוב מגיעות מהרדיו. תמיד היה על מה לדבר, תענוג היה לדבל אתה, עד החודשים האחרונים, שבהם חדלה ורדה להיות קומוניקטיבית. רבקה מיכאלי היתה באה בכל שעה של פנאי. פוליקר וגלעד ניצחו על הערבים, שהפכו לא אחת לתגיגות מוסיקליות.

היה יום שוורדה בכתה כל היום. בעת האחרונה לא שלטה עוד ברמעות והרבתה לבכות. יהודה הגיע, לקח את הגיטרה וניגן לה שעתיים ושר, עד שנרגעה. מהרדיו בירושלים היו מגיעים גלעד בן־ישך ואמנון שילוני, ציפי ודוד ויצטום, שוורדה היתה אחראית לזיווג ביניהם, ערה ברודסקי, שההכרות עמה מתחילה בימי האקדמיה למוסיקה בירושלים. ברודסקי היתה המורה של ורדה לגיטרה קלאסית. יוסי ירושלמי לטר גם הוא באקדמיה, ובימי המחלה היה מבשל לוורדה מטעמים פרסיים.

ביקורי החברים לא היו עניין של נימוס בן חצי שעה. הם היו באים לשעות, מכינים קפה, מיטיבים את השמיכה, נצמדים אל ורדה, שלא איבדה מיפי מראיה עד יומה האחרון. "כשהיתה כבר בלי הכרה, ראיתי את פניה והם היו כמו פנים של פסל ונציאני. יפים ללא פגם, חלקים", אמר בני אורן.

"מכל אחד הוציאה את הטוב שבו. אנשים אהבו להיות איתה מפני שהרגישו שהם מוצלחים בחברתה".

"הייתי באה אליה בשבילי, לא בשבילה", אומרת רבקה מיכאלי. "עם ורדה זה היה לשמוע על תקליטים, על הסטוריה, על ספרות, על הכל".

החברים היו הנכס שלה. לפני מותה ערכה רשימות שלהם, כמו עשיר המונה את אוצרותיו. זה היה סוג של לחש ילדותי, שנועד לשמור על הכותבת מכל רע. ורדה לא רוותה נחת בשני נסיונותיה להיות אשה נשואה (פעם אחת לאנגלי ג'ון קלג, אבי בנה. פעם שניה למנצח אבנר איתי). קשריה עם גברים היו כנראה עניין כאוב ולא פתור. הבן שלה, מיקי, חי בחו"ל. ורדה השקיעה את כל אנרגיות הרגש, המחשבה והנריטות בקשרי הידידות האמיצים, שהיו לה עם גברים ונשים בני כל הגילים. בשלוש שנות מחלתה התלכדה סביבה חבורה חמה ועקבית של ידידים, שהקשר היחיד ביניהם היה ורדה, ישותה.

היו בחבורה מפורסמים רבים, ובכל מקרה רבים מתחומי התקשורת, הבידור והמוסיקה בארץ. אנשים שאינם נמסים בקלות, ובדרך כלל אינם דוהרים לפעילות קולקטיבית. אל ורדה הם הגיעו כמעט מדי יום. לא היה יום שבו התייקרה עם הסרטן בבדידות. סביב הכורסה של החולה, ואחר־כך הספה, ואחר כך המיטה, נוצר הווי חברתי תוסס. היה שם הרבה אוכל, ורדה התענגה על מאכלים אניניס, וחבריה היו מבשלים לה, ומקשיבים לה, ומצחיקים אותה, וקוראים לה מן העיתון.

בין החברים עוברים עכשיו דפים מצולמים של מה שהם מכנים "היומן של ורדה". אבל זה אינו יומן במובן המקובל. זהו קובץ עמודים מעוטרים כמו בידי ילדה שקדנית, שיודעת גם לעשות אסתטיקה בטושים צבעוניים. יש בו ציטוטים מספרים שקראה, פואמה לחתול האהוב שלה, סיפור של יום אחד או שניים, מעין זר מהוקצע של הבלחות לא מסודרות לתוך עולמה, בתקופה שתחומי העניין הלכו והצטמצמו לנתיב צר של כאבים וטיפולים.

"איזה יופי של חברים" כתוב בראש עמוד אחד, ואחר כך היא מונה אותם, כמו על אצבעותיה. היא היתה פרפקציוניסטית פרנטית, אומרים כולם. היא נקבה בשם שכנתה המסורה דבורה, אבל לא הגיעה

(המשך בעמוד הבא)

תל־קציר, 1953: ורדה (למטה) עם דליה הורוביץ

במחלתה היה בא יהודה פוליקר כדי לספר אותה, לצבוע את שערה. יהודה היה בשבילה כמו בן זקונים, אומרים, למרות שהיה מבוגר ממיקי בנה. אחרי ביקור של פוליקר, עם כל הקרינה החמה השופעת ממנו, היא היתה מחויכת כל היום.

עם עלי מוהר: "היא ידעה לראות את עצמה מהצד ולצחוק על זה".

(המשך מהעמוד הקודם)

ברשימה אל אחיה משה בן־אלי ואשתו, שטיפלו בה ברבקות. היו דברים מובנים לה מאליהם. היה בה משהו נסיכותי מפונק, ואחיה היה שם כמו חלק מהרגע, שבו הוטבע בה חותם הנסיכות. גם הוא, גם חברים אחרים שלא נכללו ברשימות האקסלוסיביות שלה, סלחו לה. לוורדה, אומרים, היו סולחים. בעמוד אחר ב"יומן" העתיקה סונטה של שקספיר, ציינה את שם המתרגם וניקדה היטב את השורות: "נחושת, אבן, ארץ, ים אין־קץ/ כוחם אם פג בפני מיתה ניגזרת,/ איך תתנצח יפעה עם זעף זה,/ שכל תוקפה אינו גדול מפרח?"

בסיפור הכתוב הזה חסר הצליל. הממשות הקולית, שהיא יתרונו הגדול של הרדיו על העיתון. ורדה נגעה כל ימיה בקול ובצליל. היא היתה נגנית ומורה לגיטרה קלאסית, והידע המוסיקלי שלה היה רחב ומעמיק. אילו היה בכוחו של הנייר לשלח גלי קול, הוא היה בוחר בטון העינייני, הקל והעדין של הדיבור שלה, כשהוא שזור בפריטה הנימוזגת של גיטרה. איתי נמנעה בדרך כלל מהשמעת קולה ברדיו. היא העדיפה את העמדה העורפית הרוחשת יוזמות ומעשים, שאין עימם תהילה. היא לא היתה אשה מתבלטת, רודפת קרדיטים. היא סרבה לעבור לתפקיד אדמיניסטרטיבי, גם אם היה בו קידום במעמד ובשכר, היא רחתה הצעה לעבור לטלוויזיה.

שתי תוכניות רדיו שימרו את קולה. ואיכשהו, כמובן מאליו, בשתי התוכניות מתלווים לקולה המדבר צלילים של גיטרה. התוכנית הראשונה שודרה באביב 67', תחת השם "חוגה" (כשם ציפור קטנה אוהבת חופש). ורדה, אז קלג, נפגשה עם אסיר העולם רפאל בליץ, כמורה לגיטרה. היא היתה באה לכלא רמלה ומלמדת את בליץ לפרוט. לאה פורת (גם היא נפטרה בלא עת, כמו עוד נשים פעילות מהרדיו: דרורה בן אבי, אסתר ברזל, עוגניה שמחוני) שמעה על כך מפיה בדרך אגב, ודחקה בה לעשות תוכנית רוקומנטרית עם בליץ. בביצוע חבר לוורדה שבתאי טבת, וביחד יצרו תוכנית רגישה ודייקנית, שאין תעודה תורנית לה כמוה בסרטיה של קול ישראל. התוכנית היתה למוטל למידה לעורכים טריים ברדיו, תורגמה לאנגלית וצרפתית, וזכתה בפרס איטליה שנה לאחר מכן. זה היה עוד לפני שאסירים היו לכוכבי תקשורת, לפני שהטלוויזיה חדרה אל מעבר למסקפיו של דמיאניוק.

חדוה יששכר: "העידן הפופוליסטי ברדיו הציק לה. היא חיפשה אתגרים חדשים, הרגישה שהיא מתבזבזת".

רפי בליץ הרג את המהנדס פיאטלי, עובר אורח תמים, כפתח קלנוע צפון, כמהלך נסיון שוד, באוגוסט 57'. התוכנית האירה נפש עשירה של גבר אבל על עצמו, שלא היה פושע מועד, אלא קורבן של תקופה. בליץ היה ילד שואה, שסבל מחסכים קשים, והתוכנית חשפה את שבירותו, עומק ההבנה שלו, כושר ההבעה העשיר שלו, מודעותו לעצמו ולסביבה. "ילדות טובה לא היתה לי", הוא אומר שם למיקרופון, "אבל היתה לי תקווה, וזה מה שחסר לי עכשיו. אין לי שום תקווה". ברדיו סופר גם על הקשר הנדיר של הרוצח עם אלמנת הקורבן. הגברת פיאטלי היתה באה לכלא לשוחח עם בליץ. השיחות שלהם נעות בין סמול טוק חביב, למעשיות תכליתית הנוגעת לאפשרות החנינה. קו דק של מתח סמוי קושר את קולות האלמנה והאסיר. ברדיו שומעים הכל.

כעבור שנים שוחרר בליץ, הקים משפחה, משאת נפשו היחידה לפי תוכנית הרדיו, והוא חי היום תחת שם בדוי. אפילו בנותיו אינן יודעות את שמו האמיתי. ורדה היתה עימו בכלא לפני שהאופנה ציוותה על כך. "שלום רפי," היא אומרת, היתה לה ריש יקית מהוקצעת, למרות שהיתה ילידת הארץ, בת להורים יוצאי קורפו. "למה לא קיבלתי מכתבים ממך בזמן האחרון?" היא שואלת. ואחר כך: "אולי תתחיל בבורה".

הרוקומנטציה הרדיופונית הזאת שיבצה בתאום מופלא את הקול המכונס של בליץ, כשהוא מתאר את ילדותו הרעה, ואת רגעי השוד והלחיצות על ההדק. לתוך המלמול המיוסר של האסיר חודרים רעשים חדים של דלת ברזל נסגרת ונפתחת, צלצול מפתחות, קריאות אגרסיביות של הסוהרים. וברקע, כמו וילון קל של תקווה, שככל זאת היתה לבליץ, מנגנת הגיטרה שלו. והיא מנגנת היטב.

גם בתוכנית השניה, שבה נשמע קולה של ורדה, יש גיטרה שמפליאה נגינתה. הגיטרה של יהודה פוליקר. ורדה כבר היתה חולה כש"עיניים שלי" יצא אל השוק. היא היתה הכוח המדרבן שמאחרי הפקת התקליט, והיועצת האמנותית שלו. רבקה מיכאלי ראיינה אותה ואת פוליקר וגלעד באולפן הבוקר שלה. ורדה מספרת איך קראו ביחד ספרי שירה יווניים. היא נודעה ביסוריות מרתיקת לכת. בעידן שממנו צמחה, היה הרדיו מעונב יותר, כבד ראש, לעתים פאתוסי, אבל גם יותר מעמיק. גם בתקופות שכבר לא היה זמן לקרוא אלא את הכריכות של הספרים, שעליהם דיברו ברדיו, ורדה הלכה לספריות, תיחקרה, השוותה. היתה לה סקרנות אינטלקטואלית טבעית, שנשאה אותה הרחק מעבר למה שהגזב דרש.

חדוה יששכר: "העידן הפופוליסטי ברדיו הציק לה. היא עזבה את הרדיו אחרי הערוות מחלה בת כמה חודשים, אבל גם לפני המחלה חיפשה אתגרים חדשים. היא הרגישה שהיא מתבזבזת". הכנת רשימה של פילרים מוסיקליים לתוכניות המגאזיניות שפשטו בגלי האתר, תיסכלה אותה.

עלי מוהר הגיע לרדיו בקיץ 76', עם קול קטן ואמירה אישית. איתי, מסתבר לו היום, נלחמה בעבורו, והוא לא ידע על כך. הם נתנו ביחד את התוכנית "סופשבוע", ביום ששי אחר הצהריים. עלי היה טירון באולפן שידורים, אבל גם אחרי שרכש כבר נסיון בגלי צה"ל, בהגשת "ציפורי לילה", ורדה לא איפשרה לו לבצע הכל בעצמו. היא היתה מניחה את המחט על התקליט, באותה תנועה מבוקרת, מלאת מודעות אצילית, והוא היה מדבר למיקרופון.

לא תמיד היה קל אתה. אם נפל פגם קטן בכניסה של שיר אחרי אמירה (בקטע שהוקלט מראש), הכריחה את מוהר להקליט הכל מחדש. אבל היא גם התמיאה לו וחיזקה בימים המבוהלים הראשונים, כששמע את קולו באזניות לראשונה, ולא אהב את מה ששמע. אחרי שנים, הוא נזכר, ביקשו ממנו להגיש תוכנית אישית אחרת. או, חשב, סוף סוף אני אהיה עצמאי באולפן. ובאמת, איש לא הפריע לו בכך. מעבר לזכוכית עמד עורך שעשה מלאכתו נאמנה (ורדה היתה יושבת תמיד איתו, בתוך האולפן), אבל הרשה לעצמו גם לא להאזין למוהר בדריכות. מוהר חש אז בחסרון של ההד הוודאי המיידי והרציני.

והר: "היה משהו קומי בבחינה הרצינית הזאת שלה על הדפים. והיא ידעה לראות את עצמה מהצד ולצחוק על זה".

ורדה ערכה מוסיקלית גם את תוכניות הבוקר של רבקה מיכאלי. כל יום אחרי התוכנית הן היו מאזינות לתקליטים חדשים עד הצהריים. ורדה האזינה לכל תקליט שורדים חרש. "עד היום", אומרת מיכאלי, "אפשר למצוא בתקליטיה את התקליטים שוורדה כתבה על המעטפות שלהם: שמח, טוב, רע, עצוב, חבל".

מתוך היומן: "יום שכולו טוב (6.8.86). (מחוץ לדבר אחד – שמיקי לא היה בבית). רבקה'לה מיכאלי באה אלי בשעת אחר הצהריים מוקדמת באחר מימי השבוע שעבר, ואח"כ הצטרפה אלינו עדית, ומאוחר יותר גם יעל. זו היתה שלישיה מקסימה ובילינו נפלא עם קפה ועוגה נהדרת עם פירות וג'לי שרבקה'לה הביאה. רבקה'לה רבקה'לה – חברה נאמנה. כמה את חיונית ומלבבת. כמו בני אורן, גם את מקימה אותי לתחיה. איזה אנרגיות! אי אפשר שלא יעברו למי שנמצא לידך. ואת כל כך מצחיקה אותי..."

המחלה התחילה בכאבים לא מוסברים ברגל. הרופאים איבחנו סיבות גינקולוגיות. ורדה עברה ניתוח גינקולוגי, שלא הפחית את הכאבים. עם מטען גדול של כדורים לשיכוך כאבים נסעה לאותו טיול במצרים עם רבקה'לה ודלית אורמיאן. טיילה בשווקים וחזרה עם מחרוזות ופסלונים זעירים של חתולים. אחר כך עברה בדיקות מעמיקות יותר בתל השומר. התגלה סרטן הקיבה, קרצינומה, בעמוד השידרה.

רבקה מיכאלי: "הייתי באה אליה בשבילי, לא בשבילה. עם ורדה זה היה לשמוע על תקליטים, על הסטוריה, על ספרות, על הכל".

יעקב גלעד: "חודשיים אחרי שהתחיל המופע 'עיניים שלי' היא ידעה. צלצלתי אליה. היא אמרה לי 'תבוא אלי, אני רוצה לדבר איתך'. אני כבר ידעתי ממישהי ונורא נבהלתי מהעימות הצפוי לי. הייתי אצלה בצהריים ביום ששי. יהודה חיכה לי באולפן ההקלטות. ורדה פחדה שיהודה יתמוטט מזה. היא אמרה לי: 'אתה בטח זוכר את כל הכאבים שהיו לי והטיפולים'. היא התחילה לבכות. אחר כך אמרה: 'יש לי סרטן'. היא הכינה אותי לזה שהיא תקרית ותחבוש פאה. הרופאים אמרו לה שזה ייעצר. היא היתה מלאת אמונה. נסעתי לאולפן וסיפרתי ליהודה".

פוליקר היה ספר, לפני שהיה זמר. אחרי פרוק "בנזין" הוא היה בדרך חזרה לקריות. ורדה אמרה לגלעד: מוכרחים לעשות משהו כדי שיהודה ישאר בתל־אביב. יהודה נשאר והתמקם במרכז הנבה התל־אביבית, בזכות העקשנות שלה. איתי היתה מגלה כשרונות צעירים. היא דחפה את נתנאלה בראשית דרכה. היא יזמה תוכניות יחודיות עם כשרונות טריים כמו "ארץ שמש" עם שם־טוב לוי, שלמה גרוניך. היא יזמה תרגומים ועיבודים חדשים לשירים דרום־אמריקאניים ואיטלקיים, זמן רב לפני פלישת הזמר הברזילאי והים־תיכוני לארץ.

גלעד: "ההכרות שלנו התחילה בערב רוק, שהיא ורבקה'לה יזמו. 'בנזין' מארחת את 'תיסלם'". ורדה עמדה איתו באולם בית המורה בצהרי יום ההופעה. הדלתות האחוריות נפתחו וטונות של ציוד נשפכו פנימה מהמשאיות שבחוץ. תריסרי פועלים התרוצצו מסביב, היתה מהומה גדולה בין החוטים והרמקולים הענקיים. ורדה פרצה לפתע בבכי. היא נבהלה מגודל ההפקה שלקחה על עצמה. עד אז הכירה את החדרים הצרים של אולפני הרדיו המהוסים. עסקה במוסיקה עממית וקלאסית. חקרה עדות. התעניינות שלה בפופ ורוק היתה בתחילתה. גלעד הרגיע אותה. תמיד היו

(המשך בעמוד 41)

רק צבעוני ונוח

מאת יהודית חנוך

לבוש לשעות הפנאי, זה כבר לא רק סגנון באופנה, זו גם תופעה סוציולוגית, אופיינית לישראל. בשום מקום אחר לא לובשים כל כך הרבה בגדים עשויים טשטר, ואריאציות על נושא האימוניות, מכנסיים, מיזעים, מקטרונים, חצאיות, לא חשוב מה – העיקר שיהיה רך, צבעוני ונוח.

זה לא מפני שלישראלים יש כל כך הרבה שעות פנויות, שבוע עבודה של חמישה ימים עדיין בתפוצה מוגבלת וגם האנשים עובדים שעות ארוכות. הפופולאריות של אופנת הפנאי מבוססת על הנוחות של הבגדים. יש פה שיתוף פעולה בין קונים לצרכנים. ברגע שגילו כמה נוח ללבוש בגדים בסגנון אימונית והיצרנים גילו כמה קל לייצר אותם, נדחקו הצידה כל הבגדים האחרים. בהשוואה לשטרים, הצמר הקורדרוי וכל האריגים האחרים במיעוט.

יש אנשים שיוצאים מפוטרים רק בשביל ג'ינס, ויש מכורים, שלא מורידים אותם – גם ישנים בהם. לובשים אותם לכל מקום. לעבודה ולסופרמרקט, לשתות קפה אצל חברה ולקניות. להירדם בהם מול הטלוויזיה ולצאת לטיול של שבת. אז מה אם אחרי שלובשים את האימונית חמש רקות כבר יש לה ברכיים וגם הסווטשירט לא נראה מי יודע מה. מי שם לב שהפוטרים רחוקים מלהיות בגד מחניף למי ששוקל יותר משישים קילוגרמים. אפילו שוכחים שבגדים אלה מאבדים צבע וצורה אחרי שלוש כביסות בערך, ומריצים אותנו לחנות לקנות חדשים והם אחת הסיבות שהישראלים קונים יותר בגדים מהצרפתים, נמצאים בטריפ מתמיד של קניות ובכל זאת אף פעם אין מה ללבוש בארון. העיקר שזה נוח. ולעזאזל האסתטיקה.

יתכן שבבגדים לשעות הפנאי, שלובשים בכל מקום גם לעבודה, הצלחנו להקדים אפילו תופעה שעשויה להיות כלל־עולמית בעוד כמה שנים.

אלבין טופלר, בספרו "הגל שלישי", העוסק בתחזית עתידנית של העשורים הבאים, נוגע גם באופנה. טופלר כותב על התפתחות הטכנולוגיה הממוחשבת, שתאפשר ואולי גם תיאלץ אנשים לעבוד בבית במקום ממשרד או מפעל, ולכן תמקד את החיים בחזרה לבית כמרכז.

שינוי זה ישפיע על האופנה, בכיוון פיתוח מוגבר של בגדים לבית על חשבון בגדים אחרים. אנשים שעוברים בבוקר מחדר השינה לפינת העבודה, ילבשו בגדים בסגנון שנות הפנאי.

על התנועה חזרה הביתה תשפיע לא רק הטכנולוגיה הממוחשבת. מה שיחיש אותה, אומר טופלר, הם פקקי־התנועה. התנועה מהפרוורים העירה ובחזרה, וגם בתוך הערים, מתקרבת במקומות רבים בעולם לשואה תחבורתית, ותגרום לכך שמפעלים וחברות יפזרו את מקומות העבודה. יקרבו אותם למקומות המגורים, אם לא לבתים. גם שינויים אלה ישפיעו על מה שאנשים לובשים. אולי יוציאו אנשים מחליפות העסקים ומבגדי־העבודה השמרניים, וייאלצו את מעצבי האופנה לשנות כיוון וליצור בגדים שסדרי העדיפויות שלהם שונים לגמרי מאלה של היום.

אבל יעבור לפחות עשור אחד עד שכל השינויים האלה יקרו. בינתיים, מה קורה אצלנו בבגדי הפנאי? את מקום הכתובות הגדולות על חזית האימוניות, שלא נעלמו לגמרי, תפשו פתקיות קטנות או גדולות שמוצמדות לבגדים, במקומות שונים. יש קטנות כמו בולים, או גדולות כמו טלאי מרובע. בגדי הפוטר לא רק צבעוניים, הם גם מודפסים בהדפסים שונים, של פוזיטיב ונגטיב, של פרחים קטנים וגדולים, תוויות עם סמלי אצולה ומלוכה, מוצמדים לשרוול או לחזה של מיזעים ואימוניות.

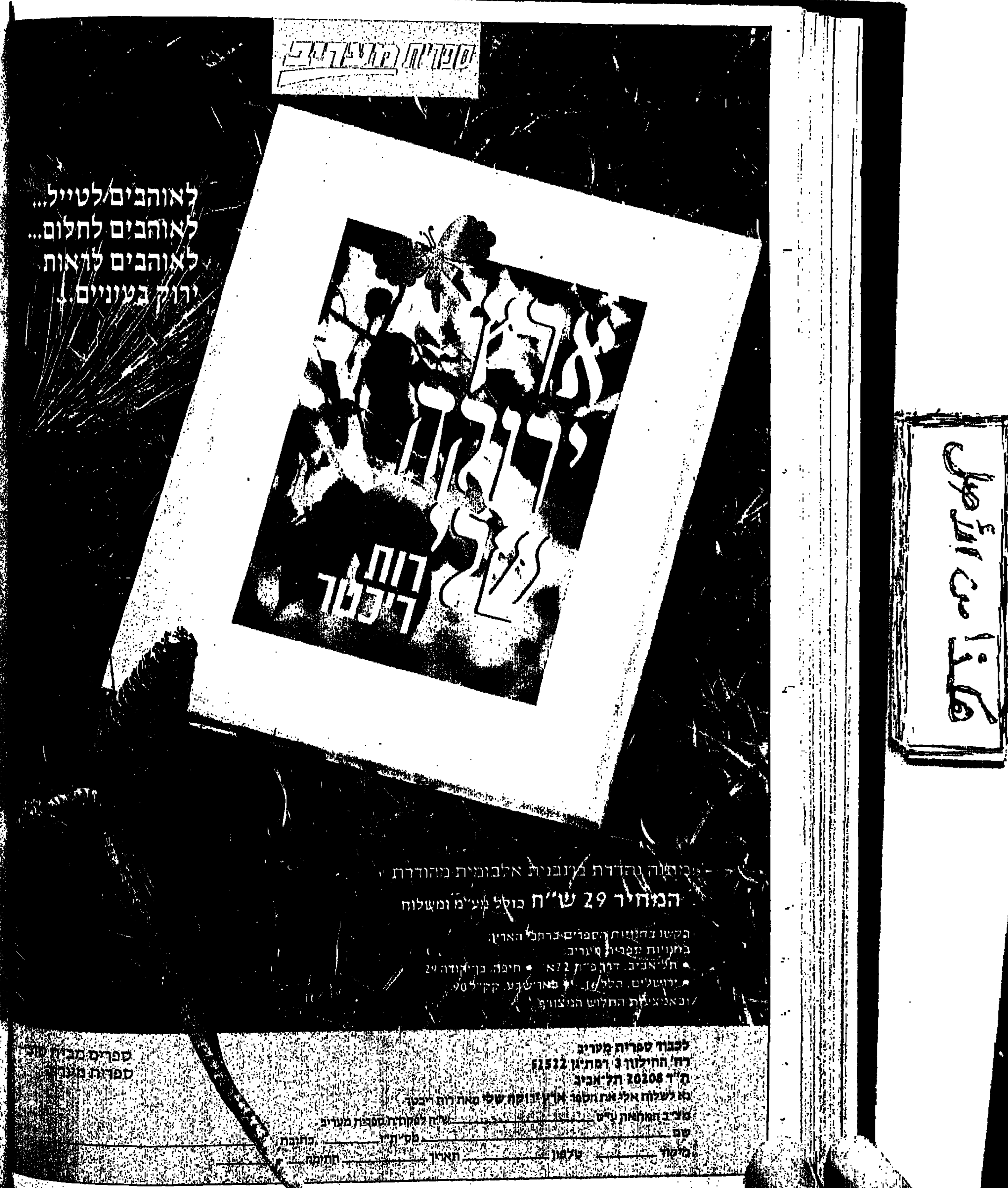

מימין לשמאל: לשעות אביביות וקמימות, מערכת מפוטר עם הדפס פרחים בפוזיטיב ונגטיב (עיצוב: צביקה בר, "טופר").
במקום כתובת על החזה, מסרים על תוויות קטנות שמפוזרות על הבגד ("נף־נף").
אימונית קצת אחרת, עם חולצת פסים (עיצוב: רבקה וקס, "פלפל").
הפוטר הקלאסי, בעיצוב רך ונוח, עם תוספת טיב מלאנג' בצבעי פסטל (עיצוב: שוקי לוי, "גלי").

גאון, כבר לא ילד

(המשך מעמוד 31)

גאון לתוצאי ההתפתחות של הבידור הישראלי. במובן מסוים הוא סמן במציאות הישראלית, קצת כמו פלאפל או "זהו זה". להקת הנח"ל, "התרנגולים", "שלישיית גשר הירקון", "קזבלן", "כל ממזר מלך", "סנטר". הוא רואה בכך את הסיבה העיקרית לעובדה שנכנס כומנו לנבחרת "חיים שכאלה". "הייתי שותף לדברים עיקריים ובונים", הוא מגדיר. וזה לא אומר שהוא לא נוכר גם כשלונות. למשל "אני ירושלמי". "אחרי שהפסקתי, ביימתי אותו ושיחקתי בו, אולי הדבר הזה ביותר שעשיתי ביני לביני, אבל הוא היה די מנגני ולא הצליח בקופה. חיפשתי את ירושלים של ילדותי, היה בי רצון להאניש את העבר, ומה שיצא זה משהו קצת נואש".

אילו היה מתחיל היום – והוא בטוח שגם היום היה מנסה ומזנק – ומגיע להצלחה שאליה הגיע, היו הכל מצפים שיסע לאיזה חוצלארץ וישמיע את קולו גם שם. "היו לי הרמוניות – לא שאני יודע אם באמת היה יוצא מזה משהו – אבל הציעו לי להישאר בחו"ל כדי לכבוש דברים, וגם את זה ביטלתי על הסף כי רק פה אני חי. אני לא יכול לחיות בארץ אחרת. קשה לאמן שחי בארץ, במלחמה ארוכה עם הפסקות, שחי את ההוויה הזו, קשה לו להינתק מהדברים. יש בזה אמת גדולה".

או הוא כאן, כל הזמן כאן. שירים עם ריח של עצב ושירי אהבה. והמעריצות שומעות. כבר שנים. "גם הסיפור הזה מתבגר יחד איתי. גיל הכותבות, דרך הסגנון, הנושאים. אם לפני כמה שנים הן כתבו 'אני מתה עליך, שרופה עליך', היום יש – 'גילי x, אני חושבת שחיים במשותף יהלמו אותנו'. אחרי הגירושים היו ערמה מכתבים, אני שומר הכל, כל פתק".

בקופסאות נעליים? בתוכנת מחשב?

"במשך הזמן אני פחות ופחות מוצא עצמי במסיבות ציבוריים. יש חוויה בכך שערב־ערב עומדים מול אלפים, ולכן אחר־כך בורחים מזה. הבריחה היא להיות לבד. אם הייתי עושה רישום שבועי, הייתי מגלה שכמעט כל הזמן אני לבד. לבד אחר גדול.

"זה מטריד, כשאני רואה קבוצה גדולה מתקרבת אלי, אבל אני חרד מהיום שזה לא יהיה, כי יום כזה בוודאי צריך להגיע. יום שאף אחד לא ישים לב אלי צריך להיות יום נורא – והיום הזה, היום הכי עצוב, מחכה לי". עצוב.

"בצילומים של 'קזבלן' אני זוכר את הסצינה של הברית. היו צריכים לבוא המון ניצבים. מנחם גולן אמר – תעשה אתה חזרות, אחרי־כן הם יעשו חזרות ורק אחרי־כן אתה תצא מהקרון ב'אקשן'. וכך עשינו. וכשיצאתי – אף אחד לא שם לב אלי, לא התייחס. חשבתי שאני מת. לרגע ראיתי את מה שיקרה. זה היה רגע איום, נורא. אחרי־כן התברר שהובאו לשם תלמידים משלושה בתי־ספר ערבים ביפו, והם לא שמעו עלי מעולם". והוא צוחק בהקלה, כאילו כל זה קרה ממש עכשיו.

"כל העניין של שמועות – יש גיל שזה מחמיא, יש גיל שזה מעצבן ויש גיל שזה פשוט מפסיק לעניין".

תגדיר את יהורם גאון.

חיוך נבוך, רגע של שתיקה. "במקור, בתחילת הדרך, ישנה נאיביות שעם הנסיון ועם זה שפה ושם הבנאדם ניכווה, לומר, משלם מס לימוד – עם אלה הנאיביות מפנה מקום לעיניים פקוחות יותר".

העיניים הפקוחות רואות גם שמה שעושות חמש דקות בסלון הבית, בעזרתן האדיבה של תוכניות כמו "ממני" ו"סיבה למסיבה" שווה לשנים של עבודה שעשו בני הדור שלו בראשית דרכם. "כמעט כל האמנים בני תקופתי מופיעים היום, ולי זה ברור, כי המסלול שעברנו הוא חריש עמוק. ביזע רב רכשנו כל צופה וכל אוהד. כשעובדים קשה לרכוש כל אחד בקהל, המקצועיות גדלה. לומדים טיימינג, מתי להחיש קצב שיר, משפט.

"מה שקורה היום הוא שארס צעיר עושה את כל הדרך שאנחנו עשינו ב־25 שנה בין־לילה – ב'ממני' אחד. אס יש לו מה לומר ואם המשקל הסגולי שלו רציני, קרוב לוודאי שיישאר. מה שקורה הוא שיש הבזקים ב'ממני', אחרי־כן הם עושים עוד כברת דרך ונעלמים בתהום הנשייה. לדעתי ריטה היא אחת מאלה שהבזיקו, אבל היא באה עם מצברים ועם כושר פיזי והדרך בה היא שרה מצביעה על כך שהיא עשוייה מחומר שקורץ לעמוד הרבה שנים, ויש מעט כאלה". וגם הוא, שכבר הבזיק והבהיק ונשאר, גם הוא מוצא מדי פעם את הדרך לרחבת התצוגה של תוכניות ליל שבת בטלוויזיה. למשל הערב, ב"סיבה למסיבה". וגם זה, מן הסתם, עוד משהו שבא ממבט בעיניים פקוחות.

בסוף, בבית, אחרי כל הדיבורים והמחשבות והמבטים, כשהצלם מחפש זוויות לצילומים ("הסלון יפה מדי", הוא לוחש ומטפס במדרגות לחדרי הילדים), גאון מתיישב בכורסה, כוס בירה ביד, ושואל, "תגידי, אני דיברתי איתך על חתונה?"

לא. למה, רצית לדבר על חתונה?

"לא, לא, הוא ממהר להסביר. פשוט דיברתי עם איזו עיתונאית על חתונה. היא שאלה אותי, ואמרו לי שלא הייתי צריך לדבר על זה כי זה פוגע בילדים".

אז אתה מתחתן או לא מתחתן?

"לא מתחתן, מה פתאום. למה, את רווקה?"

עשר דקות אחרי־כן נכנסת בשקט לבית עינת ארד, בלונדינית, דקה, יפה. איתה הוא לא מתחתן באופן די קבוע בזמן האחרון.

הצלם מבקש ממשה למתוח עוד פעם אחת את הפנים של ירדה ארזי שעל החזה שלו (על החולצה, על החולצה), ומהילה שתחייך עוד פעם אחת. לילדים נמאס. למטה מצלצל הטלפון. "ככה זה הבוהמה, ילדים", מגלגל האבא שלהם עיניים, לופת בוכת ברכי ועושה פרצוף נורא ואיום ומצחיק. את, רווה, רווה – לו היית רואה אותו עכשיו.

אורית הראל

ורדה איתי. סוף השיר

(המשך מעמוד 36)

היה משהו שירגיע אותה. "קחי מעיל, יהיה לך קר", 'אגר ואבק'.

כשלחלה היה בא יהודה פוליקר כדי לספר אותה, את שערה. יהודה היה בשבילה כמו בן זקונים, למרות שהיה מבוגר ממיקי בנה. אחרי ביקור של פוליקר, עם כל הקרינה החמה השופעת ממנו, היא היתה מחייכת כל היום.

משה בקאלי, אחיה הצעיר ממנה בשנה (יש לה עוד אח, שמואל, מבוגר ממנה), לא הכיר אותה עד שהמחלה קרבה אותם. "היינו מנותקים", הוא אומר. "היא היתה עם החברים שלה, שמעולם לא הכרתי. זה עולם שלם בוהמי, צבעוני, זר לחלוטין לחיים האפורים שלי". בקאלי, מהנדס אזרחי, היה משלם לוורדה בירושלים, כדי שתנגן בפניו בפסנתר. ורדה המשפחה. ההורים, זוג ססגוני וחם, שדיבר בבית, עטפו את הילדה, ואחר כך את האשה, ומעורבות מאסיבית בכל מעשיה. כשהיתה צעירה כחלקציר התאהבה ביונתן היימן, שנהרג במלחמת יום כיפור. הזיווג לא נשא חן בעיני ההורים והם שלחו את הנערה לאנגליה, ללימודים. מי או ילד ללימודים באנגליה? כשבגרה נשארה להוריה. אם חסר נייר טואלט בביתה, היתה לאמה, כדי שתדאג למלא את החסר.

משה: "אם נכון שלסרטן יש סיבות נפשיות, אז אני חושב שאחרי שההורים שלנו נפטרו בזה אחר זה שנים, המחלה של ורדה התחילה".

ורדה העבירה את תכונת התלות שלה אל אחיה. היא לא למדה לנהוג מעולם, ומשה היה מסיע לפי הקריאות הטלפוניות שלה. בשבתות היתה אצלו בגינה ברמת השרון, סופגת שמש, אוכלת של גיסתה, ולוקחת מהם בכלים הביתה.

היא הראתה לעולם פנים פגיעים וחסרי ישע, בעוד שלמעשה היתה חזקה. אם שמרה על חזות מתרוננת ככל האפשר עם חבריה, והעדיפה לשוחח עימם על מעשיהם, עם משה התירה לעצמה, כמו עם הורים, לחשוף את כל קשיי מחלתה ורק אותם. "תמיד היה לנו על מה לדבר בדרך לטיפולים בבית החולים", הוא אומר. "על הכאבים שלה, או על טיפול חדש שגילתה. הכאב של אובדנה גדול יותר מאשר כשההורים שלנו מתו. היא היתה מהדור שלי".

היא ניסתה הכל: החל בהומאופתיה, וכלה במירפאה מיוחדת על גבול הולנד־גרמניה. פאולה, ירעונית עם חשמל בידיים, היתה מבקרת אותה בבית החולים ומרחיפה מעליה את כפותיה. ורדה טענה שזה עוזר.

בשבועות האחרונים שכבה בבית ורק התבוננה בבאים. עדה ברודסקי באה אליה ואמרה: אני לא אספר לך כל מיני דברים על עצמי. בואי נשב בשקט. היתה דממה כבדה ועדה התחילה לבכות. ורדה הושיטה יד ונגעה ביד חברתה בתנועה רפויה, שנועדה להיות לחיצה. היא נמנעה מלעסוק בטרמינליות של המחלה. הקרובים אליה קיוו שבשלב שהגידול הגיע למוח, נחסכה ממנה המודעות. אבל יום אחד היא אמרה פתאום לציפי ויצטום: "אני לא יכולה כך ללכת", היו לה הבזקים של הבנה מפתיעה. פעם באה לבקר אותה מישהי שהיא לא חיבבה. האורחת נגעה בזרוע החולה הרדומה. ורדה סיננה: "אל תיגעי בי".

מתוך היומן "(בחזרה מאיכילוב אחרי טיפול מס' 7, 17.8.86): (...) דינה היתה נפלאה. באה ב־12 לבית חולים ונשארה אתי עד שלוש אחר הצהריים. העלתה אותי הביתה, ערכה סידורים שונים, הביאה לחדר עוגה ומים. היא אחותי – אין שום ספק בכך. מיקי בסטודיו ואני מחכה עכשיו לעדית. בערב תבוא פיני. מה עוד אפשר לבקש?"

ורדה עברה שני ניתוחים בגב. אחד מהם באופן פרטי, ב"אסותא". היה לה פצע פתוח בגב וברזלים הזדקרו מתוכו. במקרה שלה הוכח קוצר ידה של הרפואה. בשבועות האחרונים היה בא רופא לבית, כל יומיים. כשבא בשבת האחרונה לחייה אמר שחסרים לה נוזלים, שאפשר להאריך את חייה בכמה ימים, אם תקבל עירוי. משה הזמין אמבולנס. בחדר המיון, לפני שנעצו את המחט בווריד שלה, ראה פחד בעיני אחותו. "זה שום דבר, אמר לה, "הם רק רוצים לתת לך קצת נוזלים כדי שתרגישי יותר טוב". היא הניעה קלות בראשה, שהבינה. אחר כך עצמה את עיניה.

הדירה בצירלסון ריקה עכשיו. בפינות הקרות שבין הריצפה לקירות זרועים עפרונות נשכחים, סיגריה. ורדה עישנה "ברודווי" עד שלא יכלה לבצע את הפעולה הפיזית של הבאת הסיגריה אל הפה. יעקב גלעד היה מגניב לה קופסאות. בחדר אחר מונחות עכשיו בערימה קופסאות קרטון ארוזות בקפידה, מודבקות בנייר דבק נמרץ. מיכאל קלג, כתוב על הקרטונים. מכאן יועברו למחסן. מיקי נתן את הגיטרה של ורדה ליהודה פוליקר. בחדר האורחים של דבורה, דירה ממול, עומדת מנורת שולחן עם רגל עץ מצוירת, מנורה מבית ההורים של ורדה. דבורה אומרת, שעכשיו יש חללים בסדר היום שלה. היא לא היתה הולכת לישון לפני שהיתה מסדרת את הכורסאות בסלון של ורדה, שיעמדו בדיוק כמו שבעלת הבית הציבה אותן.

★ מחר, יום שבת, תשודר תוכנית לזיכרה של ורדה איתי ברשת ב' בשעה 11.00.

תלמה אדמון

חיים ואוהבים

כבר יכול היית להיות בבית

מרוע הוא עוזב את הבית, ויתר על וילה תלת־מיפלסית, אשה נאה ומטופחת (אם כי סטרילית וקרה) שהיתה שותפה לחייו במשך רבע מאה שנה, שני ילדים שגדלו והיו לבחורים לתפארת, גינה נאה וכלים נאים שהרחיבו את רעתו, מערכת סטריאופונית מהמשוכללות שאפשר להעלות על הדעת, ו...מרוע להאריך? הפרינציפ, הרי, הולך ונעשה ברור.

גבר מהמעמד הבינוני, מאיזור מגורי־רווחה, בועט בסדר חייו המאורגן, זונח את ביתו ואת כל מה שצבר בו במשך שנים רבות, אורז את מטלטליו האישיים ועובר לגור עם האשה האחרת שאינה, בהכרח, הסזכירה הקטנה שלו. היא עשויה להיות גם בת גילו, שווה לו ביכולתה, כאשר המלה "קטנה" פשוט אינה הולמת את כישוריה.

מדוע הוא עושה זאת? איפה השכל הישר? האמנם היה לו רע ומר בביתו? האם עיניו טחו מראות כי מרבית חבריו עשו זאת בתקופה מוקדמת בחייהם – אינם מלקקים דבש, וכי המחיר שהם משלמים על "בואי נהיה כבייארם מבוגרים. והרי אינך יכולה להכריח אותי להמשיך לחיות איתך נגד רצוני" וכו' – הוא מחיר שאין גומרים "לשלם" אותו כל החיים, ביחוד כלפי הילדים שתמיד ייקראו "הילדים", גם כשיהפכו להורים.

להוציא מקרים יוצאי־דופן, כל המקרים של הוא־עוזב־את־הבית שאירעו בסביבה המיידית ארעו בסמוך או בצמוד לסיום תקופה בחיי הילדים. הילד התגייס לצה"ל, הבת נישאה או יצאה את הבית ללימודים, ההורים שבו משליחות והילדים נשארו בחו"ל, הבן, לאחר צה"ל, יצא לסיבוב בעולם. כך או אחרת – ההורה, במקרה זה האב – חש כאילו תקופת אחריותו כלפי צאצאיו הגיעה, כביכול, לקו הגמר. ואם עד עתה, בשל צו מצפונו, נשא בעול נגד רצונו והדחיק את חלומותיו על מרחב פרטי לעצמו – הרי שמעתה הוא יכול להרשות לעצמו לפעול בצורה אגואיסטית כשהוא עצמו מככב בתפקיד הראשי בהצגת הנישואין שלו.

יש שהכוכב הנ"ל מתקפל לאחר הביקורות הגרועות שהמבקרים כתבו עליו והגישו לו פעמיים ביום. יש שהוא מתקפל מפני שההצגה לא מוצאת חן בעיניו לאחר שהיא רצה כבר מספר חודשים. (הפרימיירה אמנם היתה ליל ערנים, אבל לאחריה, משום מה, הקהל הלך ופחת). יש שהוא חוזר אל הנווה־שהיה־חם מפני שהחוץ קר ומתנכר. ומה שקורה לאחר שהוא חוזר – זו כבר אופרה בפני עצמה. אופרה בפני עצמה היא גם המקרה של האשה שארזה מזוודתה ואמרה שלום לאלוף נעוריה ויצאה לפרק ב' בחייה, אלא שאני מבקשת להישאר בתחום הבעל־שעוזב־בית.

אצל גרשון (נו, הרי ברור שאין זה שמו האמיתי) – זה התחיל בבדיחה פרטית. ערב־ערב, בדרכו אל החווילה שלו באיזור השרון, היה נתקל באותו שלט פרסומת מתחכם ליד שלד של פרוייקט שיכון גדול בכביש חיפה: היית יכול עכשיו כבר להיות בבית. (חוכמה מקורית ישראלית אין פה. הוא, שועל פרסומת ותיק, זכר היטב סיסמה זו שקרא ליד בנייני שיכון חדשים בדרך בין העיר בוסטון לנמל־התעופה שלה).

פעמיים בשבוע, בשבע ושלושים, לאחר שנפרד מרינה (רעיונאית במשרד שלו, גרושה, שתי בנות מחוץ לבית) – מי שהיתה קרויה בפי עצמה "הפילגש" – וכשהיה ממשיך מדירת הרווחה שלה הסמוכה לגשר הירקון אל ביתו, היה השלט הזה ממש צועק לו באוזניים.

הוא סיפר על כך לרינה כשלב ההתפשטות שלה והיא, החכמה הזו, ניתחה את הסיסמה בשלב ההתלבשות שלה. מה זה עושה לבנארם התקוע בפקק התנועה האדיר ליד אותו שלט כאשר הוא כבר מת להיות בבית. בביקור הבא שלו אצלה (המינון היה שני ביקורים שבועיים) – הוא מצא כתובת על בד מתוח מול המיטה: יכול היית כבר להיות בבית – ושניהם צחקו צחוק ארוך. ובפעם הבאה, משראה שהיא טרם הסירה את השלט – שאל אותה: עד מתי יתלה הסמרטוט הזה על הקיר. והיא השיבה: עד שיתחשק לי.

חודשיים לאחר מכן, והשלט עוד קבוע בחדר השינה, הוא החליט להישאר אצלה. זה היה לפני חודש ימים. ואין לדעת עד היום מה היה הגורם המכריע בהחלטתו: האמנם הפקקים שהפכו את החזרה הביתה לסיוט של שעה ותצי, או אולי הרעיונאי שהגה את הסיסמה לעידוד מכירות הדירות הקרובות לעירז

רינה, מכל מקום, קיפלה את השלט שהכין בעבורה איש שלטים וכבר אין לה מה לעשות בו. מה שלא יהיה: הרעייה הזנוחה מתעתדת לתבוע לדין את שר התחבורה, משרד התחבורה ומע"צ, האחראים – בעיניה לפחות – למחדל התנועה הכרוני בדרך חיפה שגרם לכך שבעלה קץ בחייו המשותפים עימה. כל גבר, היא טוענת, שהיה חייב יום־יום לנסוע הביתה בעצבים כאלה – היה נשבר. "קורפו הרס לי את הנישואין. הלוואי שכל חברי הממשלה המ... הזו יאלצו יום־יום לנהוג את עצמם בדרך הזו". וקללה חדשה נולדה בארץ.

שימושון לאוהבים

את "אהבה רק אהבה", אסופת שיריו של רמי דיצני (הוצאת "הקיבוץ המאוחד"), קראתי כשאני קצת משוחדת. הוא תפס לי את הלב ב"שירי מרור נכות הרוח" שלו שהחלו להתפרסם בתחילת מלחמת לבנון, ועוררו אצלי או רושם – שאחרי־כן התברר כמוטעה – שהם נכתבו בידי פצוע מלחמה, עד כדי כך היו אותנטיים ויורדים חדרי־בטן.

גם ה"אהבה רק אהבה" שלו מעוררת רושם מאוד אותנטי, של מאהב כן־או־לא, נשאר־או־הולך, מאוכזב־או־מאכזב, רע־לו־טוב־לו...

ספר שימושי לאוהבים שכבר עברו את תקופת שירי רחל וטבנקין וגם מ"מלאכת נשים עלי משכב" ציטטו די, ואין להם משהו עכשווי לצטט. אז הנה משהו, לדוגמה: של דיצני:

שבר אהבה

הוא הלך
נשבר לו
כואב מאוד
לא באה ולא חכתה
והביא הרבה לב
אבל יש לו כבוד
חבל גם עליה
אחת שנותנת
אם בא לה
הכל!
יותר לא יבוא

אליה
אליה אליה אליה אליה

תמר אדיבר

פנטהארד

יגאל לב

הלילה ה־13

הלילה ה־13 היה הלילה הארוך ביותר בחייה של סיוון מור־לי, דיירת הקומה החמישית. למחרת בבוקר, עמרו להודיע לה רופאי בית חולים הרסה, בירושלים על תוצאות ביופסיה מעטה בכבר שלה.

פעמיים קרעו הרופאים בגופה, חותרים אל הכבד לקחת ממנו דגימות. פעמיים היו הדגימות בספק. נמצא שם צל ארור שהטריד את הרופאים ועכשיו, לאחר הדגימה השלישית, הם צריכים לדווח לה על התוצאות.

הלילה ה־13, יש לו משמעות מיוחדת לגבי סיוון מור־לי. זנחה קריירה מבריקה של יועצת פינאנסית, לאחר שסיימה בהצטיינות את לימודי המאסטר בכלכלה, כדי להתמסר להובי האחר שכבש אותה: ההורוסקופ ותורת הכוכבים והמזלות.

בעלה, עמוס מור־לי, מדען בכיר, צחק על "הילדה המפחדת להתבגר ומשחקת בצעצועים". אף־על־פי־כן כשהוא יוצא לקונגרסים בחו"ל, איננו שוכח להביא לה את הספרים האחרונים באסטרולוגיה, מחקרים שיצאו בפרה־פסיכולוגיה, תורת כף היד.

כל המזלות, הכוכבים וההורוסקופים, התגייסו בלילה ה־13 לחורש, להגן על גבירתם מאימת תוצאות הבדיקה.

היתה מודעת לחוסר היכולת שלה לנחש את עתידה באורח מדוייק. לגליה, שראתה בעיסוק של שכנתה ספורט לא רציני, שאפשר להיות מוגנת ממסקנותיו, אמרה "באסטרולוגיה, את אף פעם לא יכולה לדעת מתי תסיימי את הקרנציה שלך, כאן על הארמה. את יכולה לראות רק בעיות קשות מצטברות והולכות ולכל הרוחות הן מופיעות במפת ההורוסקופ שלי, כמו ענני סערה, אבל, אם הביופסיה תצביע על סרטן, כלומר, אם הלילה ה־13 הזה הוא יהיה ליל השלווה האחרון שלי, ואחריו אכנס לתוך סבך של מלחמה נואשת, את זה ההורוסקופ לא יכול להגיד".

בפעם הראשונה גילתה את אוזלת היד של ידידיה הכוכבים. מאמינה בהם. זו איננה העמדת פנים או פאנטיות, כפי שחשבה גליה בפעם הראשונה. "ככלכנית, נתתי יעוץ או חוות דעת, למוסד פיננסי, ידעתי שהם לא יוכלו לקבל וליישם את ההצעה במלואה משום שתמיד ההצעות שלנו הכלכלנים עומדות בפני אילוצים פוליטיים, אילוצי כוח אדם, ואחר־כך יכולתי להסתתר מאחורי הטענה: לא יישמתם את הצעותי אז מה אתם רוצים? מדע האסטרולוגיה הוא רציני הרבה יותר".

הלילה ה־13. סיוון עלתה לפנטהאוז. קצרת רוח. בבית, היא צריכה להעמיד פנים. יש לה שלושה ילדים. הם יודעים בדיוק מה עובר על אמא, אבל "הם צעירים מכדי לתפוס את מלוא המשמעות ואני צריכה לשחק בפניהם. הלילה, אין לי כוח למשחק הזה". בעלה עמוס הציע לה לצאת ולהתבדר "אבל את יודעת שאין לי ראש לזה", אמרה לגליה. כאשר עברה את הבדיקה הראשונה, קנה לה עמוס מכונית רנו מרגם אחרון, 1988. "אמרתי תודה, הייתי נחמדה, אבל לא שמחתי. תמיד רציתי מכונית משלי. לגבי זה היה ביטוי של עצמאות. אבל, פתאום, הערכים החומריים הפכו כל כך בלתי חשובים..."

באה אל גליה לא משום שעמוס איננו ידיד שאפשר לשוחח איתו בלילה ה־13. אלא, משום שהיא רוצה להתרחק מכל הקרובים אליה. דבר מחלתה נפוץ זה מכבר לא רק בבית המשותף אלא גם בין ידידיה. לגליה, היא אומרת עכשיו בכאב, "רק אתמול אמרה לי אחת מידידותי הטובות 'נו, סיוון, תבריאי כבר, תבריאי כבר מהר, את יודעת שאנחנו לא אוהבים חולים'".

קרסה על הכורסה, חיוורת. יש לה צורך לדבר. שיחה שתנקה אותה, תגיס את הפחדים.

גליה והירה. מגששת בעדינות. קשובה. אבל, סיוון באה לכאן כדי לדבר. לדבר על אותם דברים שמעולם לא העזה לשוחח עליהם בקול רם. "אני לא מפחדת מהמוות. אני יודעת שאני צעירה. 35 זה קצת מוקדם. צר לי להיפרד מאנשים. חוץ מזה אני יודעת איזה סבל כרוך... ואני מפחדת מהסבל..."

ישבה ברגליים שלובות, אשה נאה. גליה התבוננה בה וחשבה "אלוהים כמה היא יפה. עור פנים רך, פרופיל עדין. עצמות לחיים גבוהות. שיער שחור שופע. עיניים גדולות בהירות, שפחד עמוק חבוי בהן". גליה הציעה קפה והיא ביקשה לשתות משהו חריף. בהתרסה. אחר־כך כמו חזרה אל שלוותה. "חברים קרובים מפחדים לצלצל. מה הם חושבים שהסרטן מרבק בטלפון? ואני, מרגישה צורך עמוק להשתחרר ולדבר על זה. אבל כולם הולכים על קצות אצבעות, חלילה לא להזכיר את הסרטן, חלילה לא לבטא את המלה הארורה. ואני כל כך רוצה לדבר על זה..."

גליה ראתה את הפחד צפון עמוק בעיניים. "כל פעם אני חושבת איך אני הייתי מגיבה במצבים כאלה. אני יודעת שזה לא נעים... אבל, אם ישאלו אותי אני רוצה לדבר על זה..."

והיא דיברה. גליה היתה קשובה "הכי הכי קשה זה ההורים והילדים. לא פעם אני חושבת שהבת שלי תלך לחופה בלי אמא והילד שלי יגדל בלעדי. הילדים הם הכאב האמיתי. עמוס, מסוגל להתגבר. יש לו הרבה מחזרות. אני מאמינה שהוא יתגבר. אני חושבת גם על אחי שאני אוהבת אותו מאוד. על ההורים. זה עצוב להורים לאבד ילד".

כמעט בלי משים גולשת אל תורת הנסתר של ההורוסקופ. "אני חושבת שלי יותר קל מאשר לאחרים להתמודד עם הבעיה, משום שאני יודעת שיש המשכיות. כשאת חיה כך, קל לך יותר למות. אני זוכרת שלפני יומיים חשבתי, שאני צריכה לסכם עם החברות שלי איזה סימן אתן להן לאחר שאלך, כדי שיידעו שאני נוכחת..."

הלילה ה־13. גליה התבוננה בבית שממול. בכל אחר דולק אור בחלון. בכל חלון אדם. כל אחר מצפה משהו מהלילה.

"בטח שאני מצטערת על החיים שלי... אני לא יודעת אם אני אהיה בספירות העליונות או התחתונות אבל הקדנציה הזו היא כל כך קצרה. כל כך הרבה אנשים פגשתי. מכל כך הרבה אנשים אני צריכה להיפרד. אנחנו בסך הכל אורחים בעולם הזה. אני למרתי, בתור ילדה, שצריך לקבל אורחים יפה... תמיד קבלתי אורחים יפה..."

רק צל. אלוהים. ארור כל הכבר והצל הזה, הוא שגרם לרופאים לחזור ולבדוק את הממצאים. רק צל והיא בריאה. אותו יום נכנסה למכונית הרנו החדשה שלה, טסה, מרחפת. עד שגלגלי המכונית כמעט לא נגעו בכביש. חגה גבוה גבוה מעל העיר הלבנה. למעלה למעלה, סמוכה לכוכבים ידידיה הנאמנים שלא נטשו אותה בעת צרה.

הורוסקופ

תחזית לשבוע שבין 9 בינואר ל־4 בפברואר

דלי
(20 בינואר עד 18 בפברואר)
חדשות טובות צפויות להגיע אליכם בימים אלה. אתם מצטיינים במיוחד בתחום היצירתי. נסו לא לתת לביקורת של הסובבים אתכם להעכיר לכם את מצב הרוח. ביחסים עם חברים עלולים להתגלע עכשיו מתחים.

דגים
(19 בפברואר עד 20 במארס)
בימים אלה שוררים יחסי גיבוש ואחווה במשפחות, ונעשים בילויים משותפים עם הקרובים. עם זאת, עבודה דחופה עלולה להפסיק לזמן מה את ההרמוניה. האווירה התברתית די מבולבלת, ולא כדאי לחשוף רגשות.

טלה
(21 במרס עד 19 באפריל)
השבוע אתם עלולים להתאכזב למראה רעיונות שהעלי־ [illegible] לשימיון, אף שאתם משוכנעים בצדקתם. [illegible] עתה להרבה תגובות חיוביות מהסביבה. מחי־ [illegible] עלולה לשרור בין קרובי משפחה.

שור
(21 באפריל עד 20 במאי)
כדי להגיע דברים תצטרכו להתבסס השבוע על עבודה [illegible]. הצבתם לכם יעד חדש ומוגדר במישור המינ־ [illegible], אך יתכן שעדיין לא הגיע הזמן להגשימו. בימים אלה תצטרכו לבחון בזהירות דברים שתשמעו – לא הכל אמת.

תאומים
(21 במאי עד 20 ביוני)
השבוע צפויה הצלחה בתחום התברתי, ותהיו מרוצים בעקבות שיחה עם יועץ. לעומת זאת, ביחסים עם [illegible] אהוב עדיין שוררת אי־הבנה מסויימת. במישור הכספי, יהיה עליכם להיזהר מפני עסקות מפוקפקות.

סרטן
(21 ביוני עד 22 ביולי)
[illegible] להשיג עכשיו התקדמות יפה בעבודה על תוכנית [illegible], כל עוד לא תשתפו בה אנשים אחרים – יותר מדי טבחים עלולים להקדיח את התבשיל. ביחסים עם [illegible] יש שאלות שנשארות תלויות באוויר.

אריה
(23 ביולי עד 22 באוגוסט)
אתם קוטפים בימים אלה מוצלחה חברתית, אך יהיה עליכם להתחשב באנשים הקרובים אליכם, שעלולים להר־ [illegible], בעוד אתם חוגגים לאור הזרקורים. דברים [illegible] עשויים להסיח את דעתכם מהעבודה.

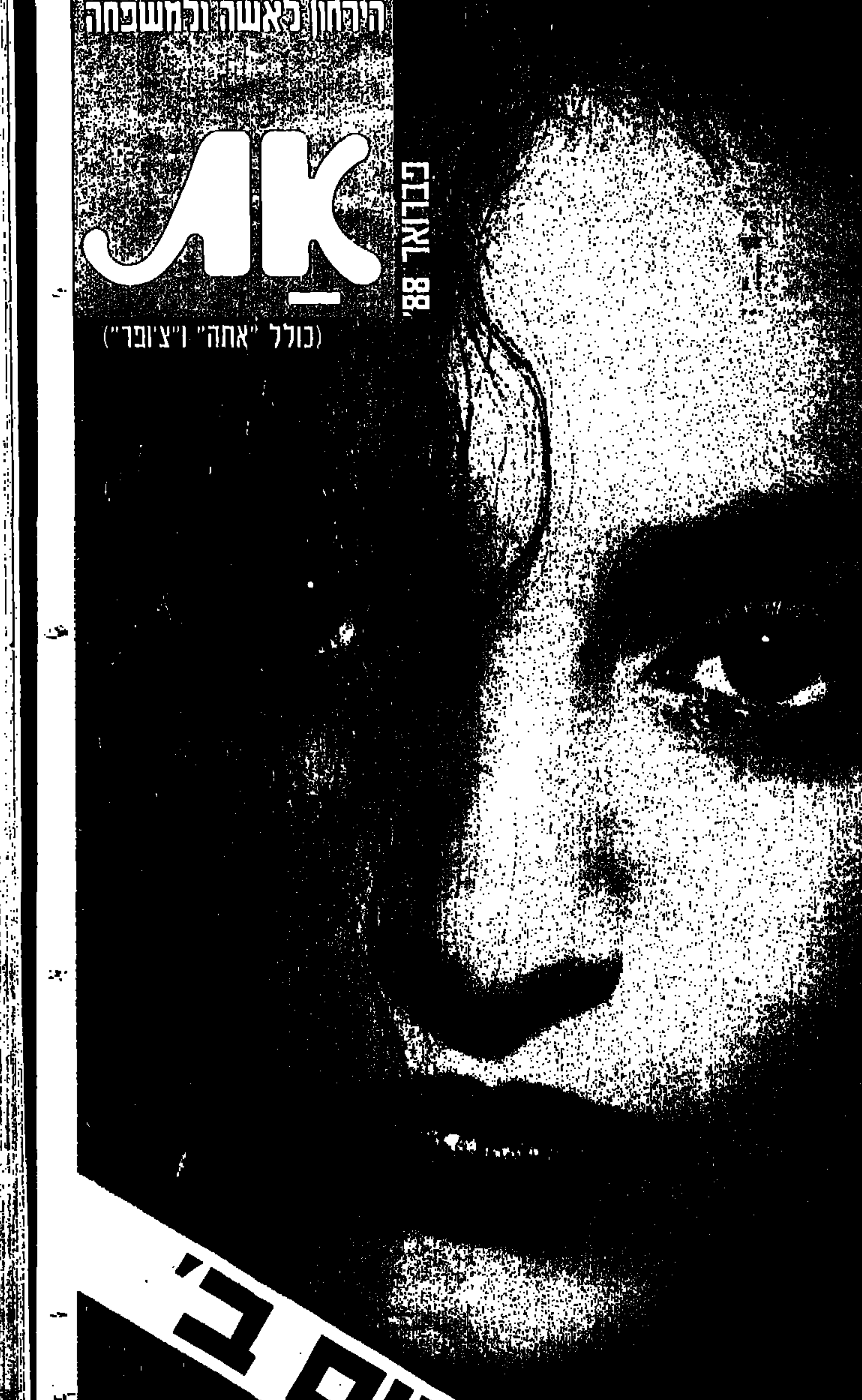
בתולה
(23 באוגוסט עד 22 בספטמבר)
נראה שהעניינים מתנהלים יפה השבוע, במיוחד במישור העבודה. עם זאת, במישור הביתי עלולה לצוץ בעייה שתתבע את תשומת־לבכם המיידית. בתחום הרומנטי אתם נוטים להתרשם בקלות ולא לשעות לצו ההגיון.

מאזניים
(23 בספטמבר עד 22 באוקטובר)
השבוע הדגש הוא על עבודה יצירתית, אך אין זה הזמן הנכון לצפות לתגובות מהסובבים אתכם. צרות־עין עלו־לה לגרום למישהו למתוח ביקורת על עבודתכם. לא מומלץ עתה לשלב עסקים עם בילויים.

עקרב
(23 באוקטובר עד 21 בנובמבר)
במישור הפיננסי, דלת אחת תיפתח לפניכם – אך דלת אחרת עלולה להיסגר. שימחו בהתקדמות שכבר השג־תם. הדברים יסתדרו גם אם יצוצו קשיים או עיכובים. השבוע אתם עלולים להיות נושא לשמועות ולרכילות.

קשת
(22 בנובמבר עד 21 בדצמבר)
מצב־הרוח שלכם השבוע אינו משופר, ואולי כדאי להימ־נע מאירועים חברתיים, כדי לא להעכיר את האווירה. אין זה זמן טוב לערוך קניות – כושר השיפוט אינו במיט־בו. שימו דגש על פעילות בתחום הביתי.

גדי
(22 בדצמבר עד 19 בינואר)
השבוע יש לכם נטיה לדאוג – אך הדאגה מיותרת שכן נראה שהעניינים מסתדרים כמתוכנן. בתחום הרומנטי, אתם די מרוחפים, ואינכם רואים את התמונה בבהירות. מוטב להמתין לפני שמקבלים החלטות חשובות.

זכרון טוב

כושר רכוז, הוספת כח שפוט עצמי, רצון חזק, מרץ לעבודה, כח השספה, התגברות על רגשי בישנות וקומפלכסים סכסואליים, על כל הבעיות האלה תתיגן בהצלחה רבה עם

פרופ' מריאן

17 רחוב צבי שפירא 17 ת"א, ע"י בית הקה"ק אוטובוסים 4, 6, 13 (10"ו, 4"ד)

מעריב

השבוע לפני 35 שנה

בעמוד זה מבחר מהידיעות והמודעות שפורסמו ב"מעריב" בשבוע שבין 22.1.53 – 29.1.53. הנוסח המקורי נשמר. ליקט: גבריאל שטרסמן.

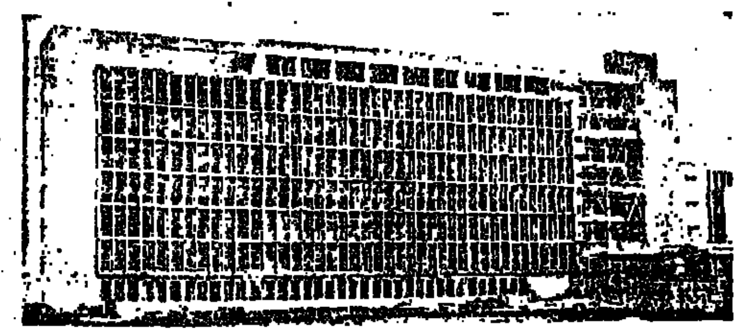
הדתיים: בוצעו פיטורים פוליטיים

אוסף פיטורי עובדים מכמה משרדים ממשלתיים שימש נושא לויכוח בישיבת הממשלה האחרונה. השרים הדתיים במשלה עוררו את השאלה בהדגימם את שיטת הפיטורים במשרדים שעברו לאחרונה לידי השרים הציונים הכלליים.

השרים הדתיים טענו שתחת מסוות של דיפוליטיזציה של המנגנון הממשלתי מבצעים השרים הציונים הכלליים פיטורים "מפלגתיים". השרים הדתיים דרשו למנות ועדה מיוחדת אשר תפקח על אופן ביצוע יעול המנגנון והפיטורים הנגרמים בעטיו אולם לאחר התנגדותו הנמרצת של מר פ. לבון להקמת ועדה שכזו, הוסרה ההצעה מעל הפרק.

בית ההסתדרות הולך ונשלם

אגף אחד של ב"ה הועד ה ועל החדש כבר משמש ללשכת ה.ס. ה.ארכו.ת

בנין הועד הפועל של ההסתדרות.

בן־חיים, יעקבי ודאוס חתני פרס אנגל

הקומפוזיטור פ. בן־חיים

יהודים מהונגריה נשלחו למחנות כפיה

"מספר רב של יהודים מהונגריה מגורשים לרוסיה או נדחקים לתוך מחנות כפיה במסגרת המסע הסובייטי האנטישמי המזכיר מסעות דומים מימי הנאצים" – סיפרו פליטים יהודים שהצליחו להימלט ממערב.

מוסקבה: הציונים אויבי רוסיה

י. גרינבוים

"תיקנו" את גרינבוים

ריפתין מכה על חטא

י. רוקח מסרב לפרוש ממועצת העיריה

מצלמים כל הנכנס לצירות בוורשה

האוצר חייב חצי מיליון לרפתנים וללולנים

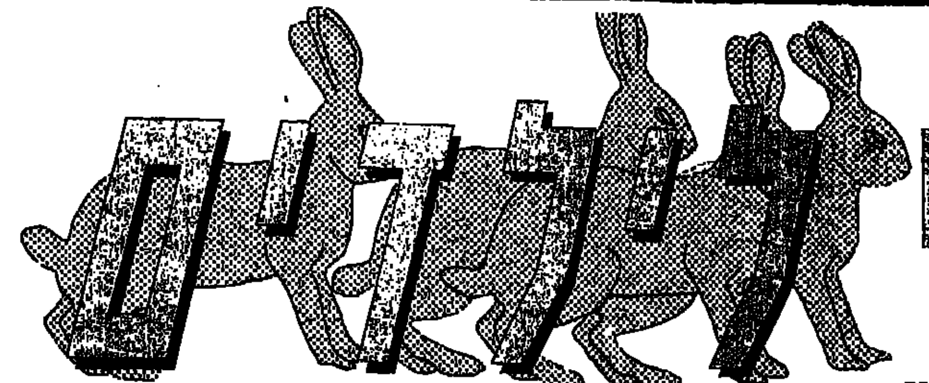
רצה לעשות רושם...

הלה קונדיטוריה

הרמניה כנשאן

מעריב
ילדים
י' בשבט תשמ"ח
29 בינואר 1988
גליון 348(2)
עורכת: בת דורה, גרפיקה: גבורה

דברי חכמה

משה מאיר

גבור בספסל האחורי.

"המורה כל כך קר, אי אפשר ללמוד כך",
"אוף כמה שעורי בית", "למה דווקא אני?".

תלונות. הן נשמעות מכל הכיוונים. בעולם הילדים וגם בעולם המבוגרים. יש אפילו איש המכונה "נציב תלונות הציבור" שתפקידו לבדוק האם התלונות צודקות.

משעה שיצא עם ישראל ממצרים והחלו קשיי הדרך, החלו גם בניו להתלונן. "מה נשתה?", "תן לנו מים", או אפילו: "מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באוכלנו לחם לשובע, כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".

מדוע אנשים מתלוננים?
ראשית הם מרגישים שחסר להם משהו – אוכל, חום, או תחושת חופש.
שנית – הם בטוחים שאסור שיחסר להם הדבר אליו הם מיחלים.
שלישית – הם נוהגים להשוות את המצב בו הם נמצאים עכשיו למצב בו הם נמצאו "פעם".
תלונות – טבען שלפעמים הן צודקות, ולפעמים אינן צודקות.
אבל גם כשהן צודקות והתלונה היא תלונה, יש דברים אותם המתלונן מפסיד. בשעת התלונה נעלמים מעיניו הדברים היפים של המצב בו הוא נתון.
בני ישראל למשל, זכרו את סיר הבשר שבמצרים וראו את הסיר הריק שבמדבר, אבל לא שמו לב לחרות שבמדבר מול השעבוד במצרים.
מתלונני בית הספר זוכרים את תחושת החופש שבחופש הגדול, אך אינם פנוים לשים לב לכיף של להיות ביחד עם כל החברים. ולכיף של עצמהעניין שיש בלימודים – (לפחות בחלק מהם).
מי שמתלונן מעליב את עצמו. הוא מוכיח לכולם (ולעצמו בפרט) שאין לו כוחות פנימים משלו להתגבר על הקשיים והוא זקוק לאחרים שיקלו עליו כדי שיוכל להחזיק מעמד.
נכון, לפעמים אין ברירה, ואנחנו לא שמשונים גיבורים ולא צריכים להיות כאלה, אבל הרבה יותר פעמים אפשר להתגבר ולהיות גיבורים. אל תשכחו שגיבור זה לא רק כמו בספרי הרפתקאות,
אפשר להיות גיבור גם בשקט, בלי שאף אחד ירגיש
בספסל האחרון שבכיתה.

לאה אילן
הגיע ט"ו בשבט

מבשלים
פִּתָּה־פִּיצָה

אֶת הַפַּטֶנְט "פִּתָּה־פִּיצָה" אַתֶּם בְּוַדַּאי מַכִּירִים. מַשֶּׁהוּ מְצֻיָּן לַאֲרוּחַת צָהֳרַיִם אוֹ עֶרֶב קַלָּה. מוֹרְחִים עַל פִּתָּה מַרְגָּרִינָה, קֶטְשׁוֹפּ, תַּבְלִין אוֹרֶגָנוֹ. בַּסּוֹף גְּבִינָה צְהֻבָּה מְגֻרֶּרֶת אוֹ פְּרוּסוֹת דַּקּוֹת. (לָשִׂים לֵב לְהָנִיחַ 1 ס"מ מִן הַקָּצֶה כְּדֵי שֶׁהַגְּבִינָה לֹא תִּזֹּל הַחוּצָה) הַכֹּל נִכְנָס לְ"טוֹסְטֶר אוֹבֶן" לְ־7 דַּקּוֹת בְּ־170°.
לְמַתְכּוֹן זֶה אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף אוֹ לְשַׁנּוֹת מִן הַמַּרְכִּיבִים.
א. לְאוֹהֲבֵי הַבָּצָל – קוֹצְצִים ½ בָּצָל בֵּינוֹנִי וּמַנִּיחִים עַל הַפִּתָּה לְ־10 דַּקּוֹת וּלְ־5 דַּקּוֹת נוֹסָפוֹת אֶת הַגְּבִינָה הַצְּהֻבָּה מִלְמַעְלָה.
ב. פִּטְרִיּוֹת – פִּטְרִיּוֹת עַל הַפִּתָּה וְעַל הַכֹּל גְּבִינָה צְהֻבָּה.
ג. סַרְדִּינִים – מוֹעֲכִים קֻפְסַת סַרְדִּינִים, מַנִּיחִים בְּשִׁכְבָה עָבָה עַל הַפִּתָּה וְעַל הַכֹּל מַנִּיחִים גְּבִינָה צְהֻבָּה.
ד. יְרָקוֹת – חֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת שֶׁל יְרָקוֹת: פִּלְפֵּל, עַגְבָנִיָּה, כְּרוּב וְעַל הַכֹּל גְּבִינָה צְהֻבָּה.
וְהָעִקָּר בְּתֵאָבוֹן.

אראלה שקד

קריקטורה של ניסים

ס… בלי סוף

פַּעַם אַחַת הָיָה מֶלֶךְ וְלוֹ בַּת יְפֵהפִיָּה. נְסִיכִים רַבִּים בִּקְּשׁוּ לִשְׂאתָהּ לְאִשָּׁה, אַךְ הַמֶּלֶךְ אָמַר: "חִכְּרִיז, כִּי הַנְּסִיכָה תִּנָּשֵׂא רַק לָזֶה שֶׁיּוּכַל לְסַפֵּר לוֹ סִפּוּר בְּלִי סוֹף; מִי שֶׁלֹּא יוּכַל לְסַפֵּר סִיפּוּר בְּלִי סוֹף – יְכֻרַּת רֹאשׁוֹ מֵעָלָיו.
צְעִירִים רַבִּים בָּאוּ וְנִסּוּ לְסַפֵּר סִפּוּר שֶׁכָּזֶה, אַךְ הַדָּבָר לֹא עָלָה בְּיָדָם – וְרָאשֵׁיהֶם נִכְרְתוּ.
וְהִנֵּה יוֹם אֶחָד הִגִּיעַ צָעִיר עָנִי שֶׁשָּׁמַע אֶת דְּבַר הַבְטָחַת הַמֶּלֶךְ. הוּא בָּא לָאַרְמוֹן וְאָמַר כִּי רְצוֹנוֹ לְנַסּוֹת אֶת מַזָּלוֹ.
הִסְכִּים הַמֶּלֶךְ, וְהֶעָנִי הֵחֵל מְסַפֵּר אֶת סִפּוּרוֹ:
"הָיֹה הָיָה פַּעַם אִישׁ שֶׁבָּנָה לוֹ אָסָם גָּדוֹל וְגָבוֹהַּ מְאֹד מְאֹד – כִּמְעַט עַד הַשָּׁמַיִם! וְשָׁם, בְּאַחַת מִפִּנּוֹת הָאָסָם, הָיָה רַק חוֹר אֶחָד קְטַנְטַן. אָז מִלֵּא הָאִישׁ אֶת הָאָסָם בְּגַרְגְּרֵי חִטָּה – מִן הָרִצְפָּה עַד הַתִּקְרָה...
וְהִנֵּה הוֹפִיעָה וּבָאָה נְמָלָה אַחַת, לָקְחָה גַּרְגִּיר חִטָּה, יָצְאָה מִן הַחוֹר – וְהָלְכָה לָהּ.
וְאָז בָּאָה עוֹד נְמָלָה, לָקְחָה גַּרְגִּיר חִטָּה, יָצְאָה מִן הַחוֹר – וְהָלְכָה לָהּ.
וְאָז בָּאָה עוֹד נְמָלָה, לָקְחָה גַּרְגִּיר חִטָּה, יָצְאָה מִן הַחוֹר – וְהָלְכָה לָהּ.
וְאָז בָּאָה עוֹד נְמָלָה, לָקְחָה גַּרְגִּיר חִטָּה, יָצְאָה מִן הַחוֹר – וְהָלְכָה לָהּ.
וְאָז בָּאָה עוֹד נְמָלָה, לָקְחָה גַּרְגִּיר חִטָּה, יָצְאָה מִן הַחוֹר – וְהָלְכָה לָהּ..."
וְכָךְ הִמְשִׁיךְ הֶעָנִי לְסַפֵּר עַל עוֹד נְמָלָה וְעוֹד נְמָלָה, וְעוֹד נְמָלָה, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף הִתְעַיֵּף הַמֶּלֶךְ וְקָרָא:
"דַּי – לַסִּפּוּר הַזֶּה אֵין סוֹף!!!"
אָז הִרְשָׁה הַמֶּלֶךְ לֶעָנִי לִשְׂאת אֶת בִּתּוֹ.

שעשועים

של מימי

עֲשֵׂה בְּעַצְמְךָ רִבּוּעַ קֶסֶם

הַפַּעַם לֹא הֵבֵאנוּ צִיּוּר שֶׁל רִבּוּעַ קֶסֶם וְאַתֶּם תָּכִינוּ אוֹתוֹ לְבַד. צַיְּרוּ רִבּוּעַ וְחַלְּקוּ אוֹתוֹ לְ־4 מִשְׁבָּצוֹת לְרֹחַב וְ־4 לְאֹרֶךְ, בְּסַה"כ 16 מִשְׁבָּצוֹת.
צַיְּנוּ בְּמִסְפָּרִים מִ־1–4 אֶת הַמִּשְׁבָּצוֹת בַּטּוּר הָרִאשׁוֹן בְּמְאֻנָּךְ. עַתָּה רִשְׁמוּבָצֵד אֶת פִּתְרוֹן הַמִּלִּים בְּהֶתְאֵם לַהַגְדָּרוֹת שֶׁלְּהַלָּן וּלְאַחַר שֶׁתִּמְצְאוּ אוֹתָן נַסּוּ לְשַׁבֵּץ בְּעַצְמְכֶם בְּתוֹךְ הַתַּשְׁבֵּץ שֶׁתְּקַבְּלוּ אֶת אוֹתָן הַמִּלִּים גַּם בִּמְאֻנָּךְ בְּהַצְלָחָה.
שַׂר צְבָא דָּוִד, הַצְּפַרְדֵּעַ בִּצְעִירוּתָהּ, תְּבוּנָה – הַכִּשָּׁרוֹן לְהָבִין, הִיא שָׁטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם.

פתרונות נא לשלוח „למעריב לילדים" ת.ד. 20044 ת"א.

תַּשְׁבֵּץ הָאַגָּס.

בין הפותרים יוגרל מעתק צבעוני

1	2	3	
5	6		
7	8	9	10
11	12	13	
14	15	16	
17	18	19	
20	21	22	23
24	25	26	

מְאֻנָּךְ: 1. עֵץ פְּרִי שֶׁפֵּרוֹתָיו כֵּהִים וּמֵעָלָיו נִזּוֹנוֹת תּוֹלְעֵי הַמֶּשִׁי. 3. קָפְרוּ. 4. יַבָּשָׁה מֻקֶּפֶת יָם. 5. עֵץ סְרָק. 9. בְּסוֹפָהּ שֶׁל הַשִּׂמְחָה, מִלָּה הַנִּשְׁמַעַת בְּעֵת צְחוֹק. 11. לֹא מְסֻדֶּרֶת, מְפֻזֶּרֶת. 13. מִקְוֵה מַיִם עָנָקִי. 14. לֹא מָתוֹק. 16. וְשָׂא כְּ־13 מְאֻנָּךְ. 17. אִילָן נוֹי, גָּדֵל בָּאָרֶץ בִּשְׂדֵרוֹת וּבְגַנִּים (כְּתִיב מָלֵא). 20. מְזוֹן מִשָּׁמַיִם, אוֹתוֹ אָכְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר. 22. הִתְקַדְּמוּ בִּמְהִירוּת רַבָּה. 24. דֹּבֶר. 25. עוֹף לַיְלָה גָּדוֹל, בַּעַל רֹאשׁ גָּדוֹל וְעֵינַיִם גְּדוֹלוֹת. 26. פְּרִי קֵיצִי בַּעַל גַּלְעִין.

מְאֻזָּן: 1. רְמָאוּת, מִרְמָה. 2. פְּרִי הָדָר. 6. אֵשֶׁת יַעֲקֹב הָאֲהוּבָה. 7. עֵץ פְּרִי מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים. 8. מַשְׁאֵבָה בְּגוּף הַחַי. 10. שִׂיחַ מִדְבָּרִי. 12. שִׂיחַ נוֹי בַּעַל פְּרָחִים רֵיחָנִיִּים סְגֻלִּים. 14. פְּרִי קֵיצִי צָהֹב בַּעַל גַּלְעִין (בִּכְתִיב מָלֵא). 15. סוֹד. 16. נָכְרִי שֶׁהִתְיַהֵד. 18. נֵר. 19. פְּרִי טָעִים וּבָרִיא בַּעַל קְלִפָּה דַּקִּיקָה. 21. זוֹחֵל שֶׁפִּתָּה אֶת חַוָּה לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת. 22. מַרְאָה. 23. מִיץ הַפְּרָחִים.

הזוכים בפרסים בהגרלת מיום 18.12.87
"תשבץ חכדו": מעין–בלומה רנה, רח' הרצל 77 פתח־תקוה 49437 זכתה בספר שעשועי החורף.
"תוסיפו נס": אורית ברנס, חחלוץ 15, נס ציונה 70400, זכתה בסט גירים צבעוני.
"סביבון קסם": נעמה שלוסל, קיבוץ עלומים, ד.נ. חנגב 85138, זכתה בסט גירים צבעוני.
הזוכים בפרסים מיום ה־25.12.87
"תשבץ תפוז": ליחילא ברזל, נתיב הלוטוס 17/11, כרמיאל 20100 זכתה בספר של צביקה פיק, "הוסף ותחסר": אמיר אלימלך, בי"ס מבואות ים, מכמורת 40297 זכה בספר "בלוטע בא לספר לך".
"שלישיות מעורבות": רוזית שני, קיבוץ נען, 73263, זכתה בסט גירים צבעוני.

…ב שביט (פרק 18) – כתב וצייר אורי פינק

